

13337

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I^o“ CLUJ—SIBIU
BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
X

GUVERNATORII TRANSILVANIEI

1691—1774

TEZĂ DE DOCTORAT

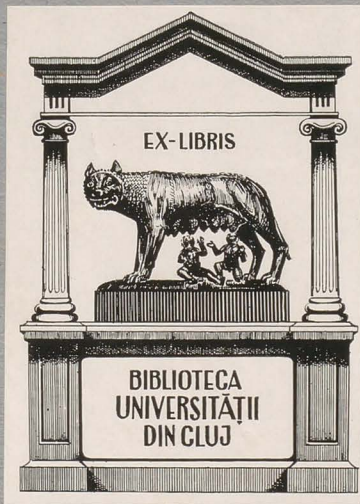
DE

ROLF KUTSCHERA

1943

TIP. „CARTEA ROMÂNEASCĂ DIN CLUJ“, SIBIU, STR. ȘAGUNA 17

UNIVERSITATEA „REGELE FERDINAND I“ CLUJ—SIBIU
BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
X

GUVERNATORII
TRANSILVANIEI

1691—1774

DE

ROLF KUTSCHERA

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201902062

1943

TIP. „CARTEA ROMANEASCĂ DIN CLUJ“, SIBIU, STR. ȘAGUNA 17

13337

EXTRAS DIN ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE
NAȚIONALĂ CLUJ-SIBIU, VOL. IX, 1943.

PREFAȚĂ.

După prezentarea tezei de licență despre „Organizarea regimentelor de graniță în Transilvania (1763—1770)” și după trecerea examenului oral, dl. Prof. univ. I Lupaș propunându-mi mai multe subiecte din istoria Transilvaniei, mi-am ales teza cu titlul „Guvernatorii Transilvaniei”. Această epocă, cuprinzând 24 de guvernatori dela 1691 până la 1867, a fost însă prea vastă, așa încât a trebuit să fie împărțită în două. Colegul meu H. Klima, cu care trecusem licența în aceeași sesiune, s'a învoit să trateze partea a doua a tezei. S'a găsit că împărțirea cea mai potrivită ar fi să cuprindă partea întâia pe primii 12 guvernatori, inclusiv Auersperg, care a fost și ultimul guvernator străin în sec. al XVIII-lea. Partea a doua va trata deci seria celorlalți 12 guvernatori, începând cu Brukenthal, până la desființarea guvernului ca urmare a proclamării dualismului austro-ungar (1867).

Despre guvernatorii Transilvaniei nu există o lucrare de sinteză. Despre cei mai însemnați dintre ei s'au publicat câteva monografii (Brukenthal, Miko, Schwarzenberg) sau unele studii sumare (Hadik, Teleki). Ca indicațiuni generale ne-am putut servi de unele liste cronologice ale guvernatorilor care, mai mult sau mai puțin exacte, au fost anexate cărților istorice (Benkö, Kövári, Neugeboren). Necesitatea de a cuprinde activitatea tuturor guvernatorilor într'o expunere unitară a determinat deci elaborarea acestor teze de doctorat.

Pentru întocmirea lor n'am putut cerceta întreg materialul documentar existent, întrucât cel mai de seamă se păstrează în

arhiva guvernului transilvan, arhivă rămasă la Budapesta. Această arhivă, fiind deocamdată inaccesibilă cercetătorilor din România, mi-a fost cu neputință să lucrez acolo. Cealaltă arhivă însemnată, care conține și ea material prețios, este marele depozit de acte „Haus-, Hof- und Staatsarchiv” din Viena. El conține documentele referitoare la organizațiunea centrală imperială, după încorporarea Transilvaniei în Monarhia austriacă. Pentru epoca dinainte de 1761 au fost cercetate dosarele de acte „Hungarica-Transilvanica”, iar pentru cea de după 1761, când s'a înființat Consiliul de Stat, am consultat și actele acestei organizațiuni imperiale, până la 1774. Am mai făcut cercetări la Arhiva de războiu (Kriegsarchiv), culegând și de acolo material interesant cu privire la acest subiect. A treia arhivă consultată la Viena a fost „Hofkammerarchiv” unde am urmărit diferite chestiuni financiare ale guvernatorilor. Aceste cercetări formează miezul lucrării. Am mai făcut cercetări la arhiva „Muzeului Transilvan” din Cluj și la arhiva „Muzeului Brukenthal” din Sibiu.

În sfârșit am controlat și opere privitoare la această epocă. Această lucrare generală — dacă privim materialul vast — are și lacune, datorite mai ales împrejurării că n'am putut cerceta arhivele din Budapesta.

Teza de față este deci în primul rând o lucrare biografică și poate fi privită numai ca o primă încercare în acest domeniu.

R. K.

INTRODUCERE

Activitatea guvernatorilor transilvani sub stăpânirea austriacă se întemeiază pe Diploma Leopoldină. Acest document fundamental reprezintă actul de garanție pentru dezvoltarea autonomă a Transilvaniei, cât și contractul încheiat în acest scop între Principatul transilvan și dinastia Habsburgilor. Diploma Leopoldină datează din 4 Decembrie 1691. În articolele 7—9 ale acestui act¹⁾ se fixează dregătoriile Transilvaniei. Principatul urma să fie cârmuit de un guvernator, sfătuit de un consiliu de 12 membri și anume câte 3 din fiecare religie „receptă”. Guvernatorul trebuia să fie ales pe baza acestei diplome, condiție de care Curtea Vieneză n'a ținut totdeauna seama. Guvernatorul numit trebuia să jure, chiar la instalarea sa, că va respecta această diplomă, precum și privilegiile și religiile „recepte” ale Transilvaniei. Numele de guvernator a fost întrebuințat și pe timpul când Transilvania se afla ca Principat sub oblăduirea Porții Otomane. În afară de numele de guvernator s'a întrebuințat pentru desemnarea acestei dregătorii și denumirea de „Supremus Status Director”, (Oberdirektor), care neputându-se înțelege, a dispărut foarte repede. În epoca absolutistă, care urmează după revoluțiunea din 1848/49, numele de „guvernator” fu înlocuit cu cel de „Statthalter”. Această schimbare durează însă numai timp de 3 ani (1853—1856).

¹⁾ Cf. I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, 1599—1699, Cluj, 1940, p. 443.

Numărul celor 12 consilieri ai guvernului nu a rămas cifră fixă. De multe ori numărul consilierilor a scăzut sub 12, deoarece Curtea imperială nu se grăbea să numească noi membri în locurile vacante. Dacă Împăratul voia să răsplătească pe vre-un Transilvan cu merite și numărul de 12 membri ai guvernului era complet, acela era numit supranumerar, fără drept de vot în ședință. Printre cei 12 consilieri erau în drept să participe la ședințele guvernului: 1) Comitele Națiunii săsești și 2) Episcopul catolic, începând cu anul 1718. În mod neregulat au mai participat: generalul provincial transilvan, (până la 1703), cancelarul provincial, tezaurariul și președintele Dietei.

La 1695 se înființează Cancelaria aulică transilvană, instituție a cărei menire era să facă legătura între autoritățile din Viena și Transilvania. Insemnătatea acestei instituțiuni și a șefului ei, cancelarul aulic transilvan, a sporit mereu, din ce în ce mai mult, așa încât acest dregător însemnat a primit dela Maria Teresia sarcina să supravegheze guvernul provincial din Transilvania.

Nici seria guvernatorilor nu reprezintă o continuitate neîntreruptă¹⁾. După primul guvernator, Gheorghe Bánffy, urmează doi „președinți ai Țcrii” (Ștefan Haller și Ștefan Weselényi), iar după aceștia, din nou un guvernator propriu zis (Sigismund Kornis). După moartea acestuia, Curtea imperială a numit pentru întâia dată pe comandantul-general (Francisc A. P. Wallis), „președinte al guvernului transilvan”, ceea ce se va mai repeta încă de patru ori în cursul veacului al XVIII-lea.

Deosebirea politică și juridică între guvernator și președintele guvernului este relativ mică. O deosebire de rang nu există. Dacă Curtea imperială stătea la îndoială, pe cine să numească în fruntea Principatului, sau dacă voia să confirme pe vreunul dintre candidații recomandați prin votul Dietei, obișnuia să îmbine funcțiunea de general-comandant cu aceea de guvernator, numindu-l „președinte al guvernului”. Președinți ai guvernului

¹⁾ Lista guvernatorilor Transilvaniei între anii 1691 și 1774 se găsește anexat la sfârșitul acestei lucrări.

au fost deci mai ales generalii străini, cărora le-a lipsit cetățenia transilvană, deoarece au stat numai scurt timp în această țară. Dintre cei 8 președinți ai guvernului (cei doi Wallis, Adolf Buccow, Hadik, O'Donnell, Josika, Miko și Crenneville) numai Josika și Miko au fost Transilvani. Guvernarea acestor președinți ai guvernului a fost socotită oarecum interimară, deoarece nici unul dintre aceștia n'a cărmuit mai mult de 5 ani. Ei au putut fi mai ușor desărcinați de această funcțiune, câtă vreme dintre guvernatorii propriu ziși numai trei (Kemény și Auerperg în sec. al XVIII-lea și Teleki în sec. al XIX-lea) au fost demși din demnitatea lor.

O categorie deosebită o formează cei trei guvernatori militari și civili, după revoluțiunea din 1848 (generalii Wohlgemuth, Schwarzenberg și Liechtenstein), care unul după altul au cărmuit scurt timp Transilvania.

După rechemarea lui Liechtenstein, s'a încercat să se reînființeze vechea formă de guvernare, despărțindu-se încă odată funcțiunea de guvernator de cea a generalului-comandant. Această încercare (guvernarea lui Miko și Crenneville) a fost însă de scurtă durată. După unirea forțată și nefirească a Transilvaniei cu Ungaria (1867), funcțiunea de guvernator a fost desființată, pe când cea de comandant-general s'a menținut până la 1918.

Metoda de numire a guvernatorilor a variat și ea foarte mult. Unii dintre guvernatori au fost aleși de Dieta țării, iar Împăratul confirma numai pe candidatul care obținuse cele mai multe voturi. Alți guvernatori au fost numiți de Împărat dintr'o listă, în general de câte 6 candidați, alcătuită de Dieta țării. A putut să devină deci guvernator și candidatul cu cele mai puține voturi. În sfârșit Împăratul își luase și dreptul să numească guvernator pe cine vroia el, neținând seamă de propunerile Dietei, călcând astfel și Diploma Leopoldină.

Reședința guvernului s'a mutat și ea foarte des. Mai ales sub primul guvernator, Bánffy, n'a existat o reședință stabilă. De multe ori ședințele guvernului se țineau în localitatea, unde se afla Bánffy în acel timp: fie la Făgăraș, fie la Iernut, la Gheorgheni și în alte părți. Era de ajuns dacă erau de față câ-

țiva dintre membrii guvernului. Într'un rescript imperial din 1693 se fixează Alba-Iulia ca reședință a guvernului. În Mai 1695 reședința este însă la Cluj, pentru ca la 1696 să fie din nou la Alba-Iulia. În 1703 guvernul se mută la Sibiu, din cauza revoluției Curuților, iar la 1719 se întoarce la Cluj, refugiindu-se din Sibiu din cauza ciumei. Când, la 1732, generalul-comandant Wallis devine președinte al guvernului, instituțiunea aceasta trebuie mutată din nou la Sibiu. Aci rămâne, cu mici excepțiuni de câteva săptămâni (mutări la Mediaș, Cislădie și Sebeș sub guvernatorul Haller), până la 1790, când guvernatorul Gheorghe Bánffy transportă arhiva și cancelaria guvernului la Cluj, fără să fi cerut în prealabil consimțământul cercurilor conducătoare vieneze. După revoluțiunea din 1848/49 reședința guvernului este la Sibiu, până la 1860, pentru ca să se mute, pentru ultimii ani dinaintea disolvării, din nou la Cluj.

Guvernul Transilvaniei nu era deci o organizațiune permanentă și bine stabilită într'un singur loc. Titulatura guvernatorilor s'a schimbat și ea destul de mult.

Cât privește tehnica acestui guvern, ea a fost destul de complicată. Desvoltarea cancelariei guvernului a progresat încet, urmând să se perfecționeze în cursul timpului.

Aceste chestiuni de organizare nu intră în domeniul descrierii introductive. Evenimentele și schimbările cele mai importante ale guvernului în domeniul politic, administrativ, social, juridic și religios-cultural vor fi arătate la loc potrivit, în cuprinsul lucrării de față.

GHEORGHE BÂNFFY

Guvernator

(1691—1708)

Seria guvernatorilor Transilvaniei începe cu contele Gheorghe Bánffy de Losoncz, vlăstar dintr'o familie nobilă transilvană. Familia Bánffy se trage din vița lui Tomisoba și este, împreună cu familia Bora, una dintre cele mai vechi familii imigrante din Slavonia în Ungaria.

Unul dintre primele vlăstare ale acestei familii, pomenit în documente, a fost Dionisie, care pe la 1383 era Ban al Slavoniei. Fiul său Ladislau fu numit de contemporanii săi: Ladislau Bánffy, adică Ladislau fiul Banului. Numele de Bánffy s'a păstrat ca nume al acestei familii până în ziua de astăzi. Nepotul acestuia, Ladislau III Bánffy, a fost Voevod al Transilvaniei pe la 1492/93, deci pe timpul regelui Vladislav II. Cu fiul lui Ladislau Bánffy, Ștefan, linia directă a familiei Bánffy se termină, însă soțul fiicei sale Ecaterina a purtat mai departe numele de Bánffy-Losoncz. Din căsătoria lor s'au născut 4 copii. Primul fiu, Gheorghe, a primit moșia dela Bonțida¹⁾. Nepotul acestuia, Ștefan, a trăit spre sfârșitul veacului al XVI-lea, sporind și el posesiunile familiei cu diferite moșii. Nepotul său Mihail a avut cu soția sa de a doua, Iudita, născută Kapi, pe Dionisie, tatăl viitorului guvernator Gheorghe Bánffy²⁾.

Acest Dionisie Bánffy a trăit pe vremea ultimului principe al Transilvaniei, Mihail Apafi. Din cauza bogăției și influenței sale a avut numeroși dușmani. Cancelarul lui Apafi, Mihail Teleki, l-a putut înlătura printr'un complot. Acuzat fiind de înaltă trădare, a fost prins și decapitat în Decembrie 1674³⁾.

Fiul acestui nenorocit Dionisie și al soției sale Ecaterina, născută Bornemissa, a fost Gheorghe Bánffy, primul guvernator al Transilvaniei ajunsă sub stăpânire austriacă⁴⁾.

El s'a născut la 1660, într'un timp când Transilvania era sbuciumată de frământări interne. A primit o educațiune demnă de fiul unui nobil. La vârsta de 14 ani a rămas orfan de tată⁵⁾.

Tânărul Gheorghe Bánffy a reușit să se strecoare în rândurile nobililor însemnați. În timpurile grele, când Transilvania a început să treacă sub stăpânirea austriacă, Gheorghe Bánffy a stat alături de atotputernicul Mihail Teleki, cancelarul cu mare

¹⁾ În județul Cluj.

²⁾ Nagy Iván, Vol. I, p. 162—167.

³⁾ Cserei, col. 70—83.

⁴⁾ *Genealogiai füzetek*, 1914, XII, p. 41—42.

⁵⁾ *Genealogiai füzetek*, 1914, XII, p. 42.

influențată la Curtea principelui Apafi. La Dieta din Făgăraș, Te-leki a instalat și un consiliu de războiu, ai cărui membri au fost: Gheorghe Bánffy, pe atunci de 27 de ani¹⁾, Baltazar Macskási, Francisc Gyulai și Christian Reichhart, primarul orașului Sibiu. Activitatea acestui consiliu a fost însă de scurtă durată, căci după ocuparea definitivă a Transilvaniei de către Austriaci, s'a recurs la alte metode de guvernare. Când ducele Carol de Lotaringia a început să ocupe cu trupele sale Transilvania, Gheorghe Bánffy și Petru Alvinczi au fost trimiși ca deputați ai Principatului pentru a trata cu susnumitul duce modalitățile întreținerii armatei imperiale²⁾.

Când s'a retras slăbănogul principe Mihail Apafi la Făgăraș (1686), au plecat cu el și sfetnicii mai însemnați, printre care și Gheorghe Bánffy³⁾.

Scurt timp după aceasta Transilvania fu ocupată complet de trupele austriace. Nobilii țării, văzând că nu este altă scăpare s'au supus, împreună cu Secuiei și cu Sașii, Împăratului dela Viena, Leopold I de Habsburg⁴⁾.

Murind atunci (1690) și bătrânul principe al Transilvaniei Mihail Apafi, fiul său nevârstnic fu trecut cu vederea, deoarece Curtea imperială nu consimți să fie ales în locul tatălui său decedat⁵⁾.

Nobilii însă n'au capitulat atât de ușor. În cursul anului 1690 Nicolae Bethlen a plecat la Viena, ca să stăruie din nou pentru confirmarea tânărului Apafi ca principe al Transilvaniei. Incercările sale au fost însă zadarnice. Rezultatele întrevederilor sale la Curtea imperială din Viena au fost: o diplomă premergătoare faimoasei „Diplome Leopoldine” (16 Oct. 1690)⁶⁾.

În acest act se fixează viitoarea cărmuire a Transilvaniei. Ea va fi dată în mâinile Împăratului. Locțiitorul său va fi un

1) Bethlen, *Önéletirása*, II, p. 55.

2) *Ibidem*, II, p. 59—69.

3) *Ibidem*, II, p. 61.

4) Teutsch, I, p. 479.

5) Bethlen, *Önéletirása*, II, p. 109.

6) Diploma Leopoldina prius, cf. Ssász, *Sylloge tractatum*, p. 67—68.

guvernator ales de Dieta țării și confirmat de către Împărat. Pentru ajutorul guvernatorului se va alcătui un guvern compus din 12 membri. Revenind Bethlen în țară, Dieta a fost convocată la Făgăraș, pentru ziua de 10 Ianuarie 1691¹⁾.

Din cauza iernii însă, deschiderea Dietei a întârziat cu vreo săptămână și astfel convorbirile politice au început numai la 20 Ianuarie. După fixarea unor impozite, Nicolae Bethlen a raportat, în ziua de 31 Ianuarie, rezultatul stăruințelor sale pentru a obține recunoașterea tânărului Mihail Apafi. La urmă a cetit diploma înmănată lui la Viena. Nobilii au avut însă intențiunea să aleagă ca principe, dacă nu pe tânărul Apafi, cel puțin un alt nobil. La 2 Februarie au început discuțiile la locuința viitorului guvernator, Gheorghe Bánffy, unde s'au cristalizat două păreri: 1. O parte din membrii Dietei, mai ales nobilii, au vrut să respingă diploma, să nu aleagă nici pe guvernator, nici pe consilierii săi, iar un trimis să ceară din nou confirmarea lui Apafi. 2. Ceilalți primiră diploma, refuzară însă pe guvernator, cerând ca guvernul celor 12 membri să cârmuiască țara fără guvernator²⁾.

După multe desbateri și disensiuni, majoritatea Dietei a primit diploma (4 Febr.). În ziua de 7 Febr. 1691 Dieta jură credință Împăratului, iar Gheorghe Bánffy fu ales guvernator, având 6 voturi mai mult decât contracandidatul său, Nicolae Bethlen, care pe urmă trebui să se mulțumească cu funcțiunea de cancelar provincial.

Este interesant de știut că acea comisiune însărcinată să plece la Viena pentru a lua în primire diploma definitivă, numită „Diploma Leopoldină“, primise instrucții să ceară încă odată confirmarea lui Apafi și, dacă Împăratul refuză, atunci să-și dea cel puțin consimțământul, ca după ce Apafi va fi ajuns la vârsta majoră, guvernatorul să abdice, lucru ce trebuia să se fixeze și în scris. Firește această încercare a dat greș. Diploma Leopoldină

1) *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, 1902, XXX, p. 245—246.

2) Hermann, I, p. 25.

a fost înmănată deputaților transilvani la 21 Ianuarie 1692¹⁾.

Generalul-comandat al Transilvaniei, Veterani, în calitate de comisar imperial, a instalat pe noul guvernator Gheorghe Bánffy la 9 Aprilie 1692, eveniment important în istoria Transilvaniei, menit să producă și în rândurile nobililor impresia că demnitatea de principe al Transilvaniei a fost înmormântată pentru totdeauna²⁾.

Acest prim guvernator al Transilvaniei a avut o însemnătate și o putere destul de mare. În documentele oficiale a fost menționat imediat după numele Împăratului și a întrebuițat pluralul majestatic „Nos” până în Noemvrie 1702, când i-a fost interzisă această formulă prin porunca Împăratului Leopold³⁾. Demn de relevat este că generalul-comandant al Transilvaniei, Rabutin, nu s'a putut împăca cu această menținere a lui Bánffy, cerând indirect dela împărat s'o scoată din titulatura acestuia, ceea ce s'a întâmplat⁴⁾. În persoana tânărului guvernator, abia de 30 de ani, Transilvania n'a găsit bărbatul potrivit pentru conducere. Lipsit de aptitudini pentru o cărmuire bună, oamenii dela conducerea Transilvaniei s'au simțit adeseori jigniți din cauza trufiei sale⁵⁾.

Mai ales nobilii au început foarte repede să facă opoziție lui Bánffy, cu toate că era din rândurile lor. Prin căsătoria sa cu fiica cea mai mare a lui Grigore Bethlen, a devenit cumnatul tânărului principe neconfirmat, Mihail Apafi II⁶⁾. Acesta s'a supărat de purtarea guvernatorului, cerându-i respectarea tuturor onorurilor, care se cuvin unui principe, ceea ce guvernatorul a refuzat, declarând că el este locțiitorul Împăratului și vede în persoana lui Apafi numai pe cumnatul său mai tânăr.

¹⁾ *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1902, XXX, p. 245—246.

²⁾ Kővári, *Erdély történelme*, VI, p. 9.

³⁾ *Ibidem*, VI, p. 4 și 10.

⁴⁾ Consiliul Aulic de războiu, 1702, Oct. 684, *Expedita*.

⁵⁾ Teutsch, II, p. 10.

⁶⁾ Hermann, I, p. 39.

De multe ori s'au ivit certuri între membrii familiilor conducătoare ale Transilvaniei. Nicolae Bethlen nu s'a putut înțelege nici decum cu Gheorghe Bánffy, iar tezaurarul Apor, fiind catolic, nu s'a putut înțelege nici cu Bethlen, nici cu Bánffy, ambii de religie calvină¹⁾.

Cancelarul Bethlen scrie cuvinte aspre despre Bánffy. Într'o convorbire secretă, din anul 1704, între Bethlen, Haller și Apor, cel din urmă ar fi strigat: „Patria se prăbușește; vinovat este leneșul de guvernator, care joacă cărți și ne urmărește. Ceea ce noi hotărîm, nu e respectat de el”²⁾.

Bánffy a fost prea mult omul petrecerilor, plăcându-i și jocul de cărți. El a fost cunoscut prin neglijența sa, în privința obligațiilor de serviciu. Nicolae Bethlen povestește, că Bánffy se scula dimineața foarte târziu, începând să joace cărți, urmând apoi prânzul cu băuturi, pentru ca după masă întreaga societate să fie în stare de ebrietate. Episcopul reformat se duse odată cu frunzașii consiliului său la dânsul, pentru a trata niște chestiuni bisericești și școlare. Guvernatorul jucând cărți chiar la venirea lor, nu s'a sinchisit nicidecum, ci a continuat jocul. Dreptătorii bisericii au așteptat un ceas și jumătate în anticamera guvernatorului, pentru ca pe urmă să plece mâhniți. Cunoștea însă care sunt oamenii cu influență la Curtea imperială. Dacă venia un preot catolic, sau un ofițer german, îi conducea până la ușă³⁾.

Justiția a fost rău administrată în timpul guvernatorului Bánffy. Generalul Rabutin a înaintat chiar despre aceasta un raport la Viena, în care s'a plâns împotriva lui⁴⁾. Exemple pentru încurajarea nedreptății sau a criminalilor au fost destule: O femeie care ucisese trei copii a fost liberată prin îndemnul lui Bánffy, deasemenea și nobilul Samuil Megyesi, care ucisese la un chef pe un alt nobil.

O altă afacere obscură a fost arendarea minelor de către

1) Cserei, col. 332.

2) *Archiv. d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1868, VIII, p. 185.

3) Zieglauer: *Harteneck*, p. 37—38.

4) Cons. Aulic de răs. 1697, Ian. 59, Expedita.

Bánffy și Apor. Scurt timp după trecerea Transilvaniei de sub Turci sub Austriaci, susnumiții au luat în arendă, pentru 12.000 de fioirini, minele Transilvaniei, iar pentru 40.000 fl. impozitul numit „tricesima”. După clarificarea împrejurărilor, Apor și Bánffy au fost denunțați Curții imperiale că au profitat enorm din afacerea aceasta. Funcționarii camerali, numiți de tezaurar, mituiau pe acesta cu daruri, pentru ca ei să ocupe în țară o funcțiune și mai mare. Curtea imperială a trimis imediat o comisiune de anchetă, compusă din baronul Ludovic Thavonat și din Gheorghe Ekler, care a propus resilierea contractelor, ceea ce s'a și întâmplat¹⁾.

Taxele „tricesima”, cât și minele au fost supuse direct Camerei aulice. În primul an, după schimbarea aceasta, taxele de „tricesima” s'au urcat la suma de 75.000 de fiorini²⁾.

O altă chestiune dificilă a fost organizarea cancelariei guvernului. Guvernul transilvan, ca organizație în această privință, n'a avut nici o experiență. Sediul guvernului se muta foarte des³⁾.

La 23 Februarie 1696, guvernatorul Bánffy, cancelarul Nicolae Bethlen și tezaurarul Ștefan Apor, au fost ridicați la rangul de conți⁴⁾. Se vede că guvernatorul, deși ceilalți n'au fost mulțumiți cu el, știa totuși ce era important de făcut ca să poată rămâna mai departe liniștit în fruntea țării.

Pe lângă intrigă n'au lipsit nici certurile pentru ranguri. La 1696 Bánffy a scris Curții imperiale din Viena împotriva căpitanul Monray, care l-ar fi ofensat și pe el și pe alți membri ai guvernului. Despre cazul acesta s'a scris mult și în cele din urmă căpitanul fu destituit din gradul de comandant al companiei⁵⁾.

Colaborarea guvernatorului Bánffy cu generalul-comandant al Transilvaniei, Rabutin, a fost foarte anevoioasă. La Viena

¹⁾ Bethlen, *Önéletirása*, II, p. 180—185.

²⁾ Cserei, col. 279.

³⁾ Vezi introducerea.

⁴⁾ Cons. Aulic de răs. 1696, Martie, 255, E.

⁵⁾ *Ibidem*, 1696, Martie, 146, E; 1696, Martie, 174, E; 1696, Mai, 392, E.

erau transmise totdeauna două păreri: a guvernatorului, cu care au fost de acord aproape totdeauna membrii guvernului și magnații țării, și cea a generalului-comandant și a ofițerilor superiori. În anul 1698 generalul Rabutin scrisese la Viena că Nicolae Bethlen nu-și îndeplinește conștiincios datoria, iar guvernatorul Bánffy nu trimite plățile, care se cuvin armatei și se ocupă cu afaceri particulare¹⁾. În acelaș timp Bánffy ceruse scutirea case-lor sale de orice încartiruire²⁾.

La Dieta dela Sighișoara din 1699 Rabutin, supărat de opoziția nobililor și de felul cum lucrau autoritățile publice ale Transilvaniei, a declarat în franțuzește lui Bánffy, cât și membrilor guvernului, că Împăratul nu le acordă salarii, pentru ca să mănânce și să bea, ci ca să-și împlinească datoria³⁾.

Două evenimente au silit pe Rabutin să înceapă totuși oarecare colaborare cu Bánffy.

Prima întâmplare a fost uciderea comitelui săsesc, Ioan Zabanus, Sachs von Harteneck. Acesta, om foarte inteligent, ajunsese repede la funcțiuni înalte și fiindcă cerea totdeauna la Viena ca Sașii să primească înlesniri financiare în paguba nobililor, cei din urmă nu l-au putut suferi, uneltind mereu pentru destituirea lui. Sașii au nesocotit cererile nobililor în dietele din 1701 și 1702, având totdeauna păreri deosebite⁴⁾. Atunci intrigile nobililor s'au îndreptat contra lui Harteneck, care a fost privit ca șef al acestei opozițiuni. Pretextul pentru a-l învinovăți a fost găsit în decapitarea primarului orașului Sighișoara, Schuller von Rosenthal. Se zicea că acesta ca nobil n'ar fi stat sub jurisdicția săsească și crima ar fi fost proiectată de Harteneck. Generalul Rabutin, ca să se răzbune din cauza unor intrigi particulare, a chemat pe guvernatorul Bánffy, care se afla la Alba-Iulia, sediul guvernului. Într'o conferință, la 14 Octom-

1) Cons. Aulic de răs. 1698, Iunie, 419, E.

2) *Ibidem*, 1698, Martie, 123, E.

3) Bethlen, *Önélefirása*, II, p. 179.

4) Zieglauer, *Harteneck*, p. 333—334.

vrie 1703, Rabutin, aghiotantul său Acton, Bánffy, Bethlen și Apor, au căzut de acord să aresteze pe Harteneck¹⁾.

Acesta sosise chiar atunci la Sibiu, pentru a-și vizita familia. Complotiștii s'au dus la locuința comandantului orașului Sibiu, Henis, unde a fost chemat și Harteneck la o convorbire. Imediat după sosirea lui, guvernatorul Bánffy s'a îndreptat spre el, spunându-i într'un mod ironic: „Ești prizonierul nostru și vei fi predat comandantului Henis, iar ce va urma, vei afla prin alții și prin lege”. Harteneck a răspuns liniștit; „Impotriva Împăratului meu n'am făcut nimic, dar iată am căzut totuși”. Într'adevăr n'a mai putut să scape din mâinile nobililor. În urma unui proces scandalos, a fost decapitat la Sibiu în ziua de 3 Decembrie 1703²⁾.

Al doilea eveniment a fost revoluțiunea Curuților, mișcare menită să sdruncine din nou partea răsăriteană a Monarhiei austriace.

Istoria revoluțiunii se leagă strâns de șeful acesteia, de nepotul principelui Gheorghe Rákoczi II, de Francisc Rákoczi II. Gândul fanatic de a libera Ungaria și Transilvania de sub stăpânirea austriacă și de a restabili Principatul transilvan, a fost păstrat de această familie. Rákoczi a putut să-și ascundă uneltirile și legăturile cu străinătatea, până în anul 1701. Trădat de un ofițer austriac, a fost arestat. Scăpând însă din temniță a trecut în Polonia. De acolo s'a întors în 1703 cu mai mulți nobili în Slovacia, unde unindu-se cu diferite elemente nemulțumite, cu așa zișii „Curuți”, pornește cu aceștia împotriva Austriacilor. Transilvania a devenit din nou câmp de luptă. Succesele Curuților s'au răspândit repede, îngrozind toată țara. Încă în Ianuarie 1702, înainte de izbucnirea revoluției, Bánffy ceruse dela Curtea imperială trimiterea unei gărzi, pentru a-și apăra moșiile din regiunea Satu-Mare³⁾.

Călătoria guvernatorului la Viena, proiectată în prima ju-

1) Zieglauer, *Harteneck*, p. 335—337.

2) *Ibidem*, p. 337.

3) Cons. Aulic de răs. 1702, Ian. 30. E.

mătate a anului 1702, nu i-a fost încuviințată. După raportul generalului Rabutin ar fi luat parte la nunta celei de a doua fiice a lui Bánffy, cu contele Adam Székely, mai mulți rebeli, ceea ce a indispus cercurile conducătoare vieneze¹⁾.

Prin aceasta s'a dovedit că a avut oarecare legături cu rebelii, însă după mutarea guvernului la Sibiu, nemaiputând scăpa de sub supravegherea lui Rabutin, a afirmat de mai multe ori că a fost și va rămânea fidel dinastiei habsburgice²⁾.

Intr'o conferință prezidată de Rabutin, la apelul său adresat celor mai de seamă dregători ai Principatului, pentru a înăbuși revoluțiunea Curuților, nici unul dintre ei n'a răspuns clar și precis ce fel de măsuri trebuiesc luate. Bethlen a spus numai că în chestiuni de războiu nobilii se vor supune ordinului înțelept al generalului. Rabutin muștrând sever pe toți dregătorii, că nu-l ajută, spune lui Bethien, că el dacă ar fi fost sfetnicul lui Rákoczi, desigur rebelii ar fi primit sfaturi bune și precise³⁾.

Extinzându-se revoluțiunea Curuților, guvernul transilvan a fost silit să se mute dela Alba-Iulia la Sibiu, oraș mai bine întărit și care servea de bază operațiunilor armatei austriace. În Decembrie 1702, Bánffy scrie lui Rabutin că vrea să se mute la Sibiu cu ceilalți consilieri ai guvernului⁴⁾.

Guvernul Transilvaniei se află în Sibiu la 15 Noembrie 1703, cu prilejul deschiderii Dietei, și a rămas acolo cu mici întreruperi până la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Alegerea lui Rákoczi, capul rebelilor, ca „principe al Transilvaniei”, a provocat o mare tulburare.

Proclamațiunea sa către Țară a fost imediat confiscată, iar actul de protest al guvernului legitim împotriva alegerii lui Rákoczi a fost iscălit de guvernatorul Bánffy⁵⁾.

Urmează o epocă tristă. Nu se știa dacă Poarta Otomană va intra din nou într'un războiu cu Austria. În aceste clipe grele,

1) Cons. Aulic de răs. 1702, Oct. 684. E.

2) *Ibidem*, 1703, Aug. 744, E. și 924 E.

3) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1868, VIII, p. 176.

4) Cons. Aulic de răs. 1702, Dec. 838, E.

5) *Ibidem*, 1704, Aug. F/988, E.

Rabutin și Bánffy au stăpânit numai partea sudică a Transilvaniei. Când cancelarul supravegheat, Nicolae Bethlen, încercă să trimeată proiectul său „Columba Noae” (care țintea liberarea Transilvaniei într'un alt mod) reprezentanților străini din capitala imperiului, fu trădat și arestat de Rabutin, care-l trimite la Viena unde moare în anul 1716¹⁾.

În timpul revoluțiunii, guvernul asediat la Sibiu s'a plâns de impozite prea mari²⁾, trimițând în acelaș an și pe delegatul său Szent-Kereszti la Viena, ca să raporteze despre situațiunea, în care se găsește Transilvania³⁾.

În Noemvrie 1703 guvernul a propus într'o petiție mai lungă următoarele: 1. Dieta trebuie să fie mutată dela Alba-Iulia la Sibiu; 2. Guvernului să i se dea voie să trimeată un delegat la Viena, pentru a expune nevoile Principatului; 3. Monarhul să trimeată bani; 4. Din cauza timpurilor grele, guvernul transilvan nu mai este în stare să achite plățile⁴⁾. Din cauza tulburărilor, petiția n'a fost luată în considerare, iar țara Transilvaniei s'a apărat cum a putut.

Alte fapte de guvernare Gheorghe Bánffy n'a mai putut împlini. Boala, de care a suferit multă vreme, s'a agravat, așa încât nu s'a mai putut ocupa de nevoile țării. În August 1707 se plânse la Viena că Henis, comandantul orașului Sibiu, nu-i dă onorurile convenite și că odată miliția a aruncat cu pietre după el⁵⁾. Curtea imperială ordonă Consiliului de războiu să facă o anchetă severă și să pedepsească pe vinovați⁶⁾.

În Ianuarie 1708 ceru niște înlesniri de traiu pentru familia sa și a lui Wesselényi⁷⁾. În Februarie acelaș an descrie într'o petiție „rănilile țării” primite în revoluțiunea Curuților⁸⁾.

1) Cons. Aulic de răs. 1704, Febr. F/124, Registrata.

2) *Ibidem*, 1703, Martie 258, E.

3) *Ibidem*, 1703, Aug. 708, E.

4) *Ibidem*, 1703, Noem. 1138, E.

5) *Ibidem*, 1707, Aug. 1118, E.

6) *Ibidem*, 1707, Sept. F/489, R.

7) *Ibidem*, 1708, Ian. 51, R.

8) *Ibidem*, 1708, Febr. F/253, E

cere ajutoare, asigurând că va lucra din toate puterile la reînflorirea Transilvaniei¹).

Această promisiune n'a mai avut timp s'o realizeze, căci în ziua de 15 Noembrie 1708 și-a dat obștescul sfârșit.

Cronicarul Mihail Cserei ne descrie foarte amănunțit ultimele clipe ale guvernatorului și pregătirile acestuia pentru viața de veci, cam în felul următor²):

Ne mai putându-și redobândi sănătatea pierdută, a încercat diferite leacuri. Suferind de ochi a chemat un medic german. Acesta, cu numele Prinz, i-a dat însă un medicament rău, în urma căruia corpul său s'a descompus până la oase. Văzând guvernatorul că medicul nu-și cunoaște meseria, a mai chemat pe doctorul Samuil Köleséri, renumit pe atunci. Dar nici acest vestit medic n'a mai reușit să refacă ceea ce primul stricase. Köleséri i-a spus scurt și precis, să se pregătească de moarte.

Guvernatorul întristat, a chemat apoi pe generalul Kriechbaum, întreținându-se cu el, lăsând în grija acestuia Principatul, iar dela el își ceru iertare. După convorbirea aceasta, a rugat să se prezinte membrii guvernului, care se compunea numai din 3 inși: Ștefan Haller, din partea Ungurilor, Petru Weber și Samuil Conrad, din partea Sașilor.

Acestora le-a spus, că nu mai poate să scape de moarte, cerându-și iertare și dela ei, recunoscând, că și prin lenevia sa și din cauza visurilor sale, a păgubit multe afaceri ale țării. Știa că și în chestiuni religioase a fost atacat foarte mult, dar văzând că nu poate să reușească contra unei opozițiuni atât de puternice, a găsit că e nefolositor să înceapă certuri. Adresându-se lui Haller îi spuse că după moartea sa, el va fi primul om al Transilvaniei, însă îi dă totdeodată sfatul să se ferească de papistași, cari vor încerca să-l înșele. Să nu îndrăznească să impună religia sa adepților altor religii, fiindcă Dumnezeu îl va pedepsi cu siguranță. În fine, a mai vorbit felurite chestiuni cu

¹) Cons. Aulic de răs. 1708, Febr. 16, R.

²) Cserei, col. 407—410. (Traducere sumară).

susnumiții membri ai guvernului, luându-și rămas bun dela fiecare.

După aceasta a mai dictat o scrisoare lungă, destinată Împăratului: Fiindcă îi place astfel lui Dumnezeu, să moară din cauza unui medic fără credință în Dumnezeu, nu poate servi suveranului. Luându-și rămas bun dela el, îl roagă să nu uite Transilvania, nici familia sa, rămasă orfană, iar pe fiul său îl recomandă sprijinului împărătesc.

Apoi a chemat pe un bărbier să-l radă și dându-i un taler i-a zis: „Poți să spui că ai ras pentru ultima dată, înainte de a muri, pe guvernatorul Transilvaniei”.

După terminarea acestor proceduri și-a fixat ultimile dispozițiuni în privința averii lăsate pentru fiii și fiicele sale. A comandat apoi un sicriu, iar fiica îi pregătise un giulgiu în prezența sa, și ceru să vină fiii săi. Dintr'o ladă a luat două diplome, acordate de Împărat printr'o grație specială, dând fiului mai mare, Dionisie, actul de numire ca prefect al Clujului, iar celuilalt Gheorghe, pe cel de prefect al Dobâcei.

A mai dispus cum să fie îmbrăcat pe catafalc, apoi a primit pe preotul Andrei Zilahi, un bărbat tânăr, înțelept și bun. După ce trimise pe toți afară, a vorbit frumos, făcându-și rugăciunile necesare, împreună cu acest preot.

Astfel a murit¹⁾ cel dintâi guvernator al Transilvaniei încăpute sub stăpânire austriacă.

Bărbăția și credința, pe care a păstrat-o până în ultimul moment, au uimit și pe Nemți. Cât a trăit a fost sgârcit, astfel că a devenit om bogat, până atunci fără egal în Transilvania²⁾.

Impodobit cu un lanț și cu un inel prețios, corpul său a rămas câțva timp îngropat provizoriu la Sibiu, apoi fu transportat la Cluj, unde a fost înmormântat definitiv³⁾.

Guvernatorul Gheorghe Bánffy se căsătorise la 17 Iulie 1681 cu Clara Bethlen, care i-a născut doi fii și patru fiice⁴⁾.

¹⁾ Cserei, col. 407—410.

²⁾ *Ibidem*, col. 410.

³⁾ *Genealogiai füzetek*, 1914, XII, p. 43—44.

⁴⁾ *Ibidem*, 1914, XII, p. 24 (nota 3).

Fiul său mai mare, Dionisie, a murit scurt timp după tatăl său, așa încât familia aceasta a avut descendenți numai dela al doilea fiu¹⁾, cu numele Gheorghe²⁾.

ȘTEFAN HALLER

Președintele Deputațiunii Țării

(1708—1710)

Din cauza revoluțiunii Curuților, Transilvania pierduse aproape cu totul contactul cu cercurile conducătoare vieneze. În locul membrilor decedați ai guvernului transilvan nu fuseseră numiți alții, așa încât la sfârșitul revoluțiunii guvernul se compunea numai din trei membri, în loc de 12, după cum prevedea Diploma Leopoldină. Acești trei membri erau: Ștefan Haller, din partea catolicilor, care a condus în mod interimar lucrările guvernului, Samuil Conrad și Petru Weber din partea Sașilor luterani³⁾.

Până la restabilirea definitivă a ordinii publice Curtea imperială a recurs la o altă metodă de guvernare.

La 10 August 1709 împăratul Iosif I a ordonat să se înființeze o „Deputațiune a Țării” (Landesdeputation), compusă din 16 membri, câte patru din fiecare religie „receptă”. Membrii acestei Deputațiuni au fost: Ștefan și Gheorghe Haller, Gavril Jósika și Sigismund Kornis, din partea catolicilor; calvinii au fost reprezentați prin Ștefan Wesselényi, Ladislau Teleki, Ladislau Bethlen și Ludovic Naláczi; Sașii luterani au delegat pe Petru Weber, Samuil Conrad, doctorul Teutsch și Gheorghe

1) Kövári, *Erdély nevezetesebb családai*, p. 20.

2) Strănepotul primului guvernator Gheorghe Bánffy, tot cu numele Gheorghe, a devenit și el guvernator al Transilvaniei, ocupând acest post dela 1787—1823. (Cf. lucrarea *Guvernatorii Transilvaniei dela 1774 până la 1867*, de H. Klima).

3) Hermann, I, p. 108.

Drauth, iar Samuil Biró, Grigore Sándor, Gavril Maurer și Gavril Gidofalvi au fost reprezentanții unitarienilor.

Președintele acestei Deputațiuni a fost baronul Ștefan Haller de Hallerstein (Hallerkö), pe care îl desemnase încă fostul guvernator Gheorghe Bánffy ca succesor al său¹).

Ștefan Haller, fiul lui Ioan Haller și al Ecaterinei Kornis, s'a născut pe la mijlocul veacului al XVII-lea. Fiul său, Ioan, pe care l-a avut cu soția a treia, a devenit la 1734 guvernator al Transilvaniei.

Dupăce Transilvania ajunsese sub stăpânirea austriacă, influența vechii familii catolice Haller crescuse, așa încât alături de familia Apor avea rol de conducătoare a nobilimii catolice²). Ștefan Haller, o fire prea pașnică, a încercat în timpul guvernării sale, de un an și ceva, să protejeze pe catolici.

Familia sa a fost ridicată la rangul de conți în anul 1713, fapt ce se datorește tot râvnei lui Ștefan Haller³). Sporirea prestigiului familiei sale n'a mai ajuns s'o vadă, căci la 2 Maiu 1710 a murit la Sibiu.

Sub guvernarea sa revoluțiunea Curuților a fost lichidată prin pacea de la Satu-Mare (1 Mai 1711). Rănilor acestui războiu civil au fost foarte grave.

În această epocă de tranziție de patru ani (1709—1712), Ștefan Haller a fost aproape un an guvernator interimar (15 Noembrie 1708 — 10 Aug. 1709), iar după aceea, până la moartea sa (2 Mai 1710) a fost președintele Deputațiunii Țării.

Până la reînființarea guvernului (1713), funcțiunea de președinte al „Deputațiunii” a fost exercitată de Ștefan Wesselényi (Mai 1710 — 31 Martie 1713).

¹) Cserei, col. 422.

²) Hermann, I, p. 49.

³) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1858, III, p. 197—203 și 206.

ȘTEFAN WESSELÉNYI

*Președintele Deputațiunii Țării
(1710—1713)*

Al doilea și ultimul președinte al acestei Deputațiuni a fost baronul Ștefan Wesselényi de Hadad. Această familie nobilă își are obârșia în regiunea Nogradului, din Ungaria de Nord.

Ramura transilvană a familiei Wesselényi, imigrată în această țară pe la mijlocul veacului al XVI-lea, s'a putut ridica destul de repede la o treaptă socială înaltă. La 1582 principele Ștefan Báthori dăruise lui Francisc Wesselényi satele Hadad și Jibău, o donațiune care s'a transmis și urmașilor.

Strănepotul său a fost Pavel Wesselényi, tatăl lui Ștefan, viitorul președinte al Deputațiunii Țării. Mama sa a fost Susana, fiica lui Pavel Béldi.

Ștefan Wesselényi s'a născut la 21 August 1674 la Grind (jud. Turda).

De timpuriu s'a convins de puterea superioară a Austriacilor și a rămas fidel Împăraților din Viena, cu toate că era vlăstarul unei familii reformate. La 1699 numit prefect al județului Solnocul-de-mijloc, merge pentru câteva luni la Viena. Revenind, se căsătorește cu Ecaterina, fiica guvernatorului Gheorghe Bánffy. După izbucnirea revoluțiunii Curuților, Ștefan Wesselényi fu trimis cu scrisori, din partea guvernului transilvan, la generalii Schlick și Herbeville. Misiunea era riscată, dar reușește s'o îndeplinească¹⁾.

Până la revenirea timpurilor mai liniștite a rămas la Sibiu, iar după moartea guvernatorului Gheorghe Bánffy a devenit și el membru al Deputațiunii Țării. După moartea primului președinte, Ștefan Haller, Wesselényi a devenit succesorul acestuia²⁾.

Fapte însemnate n'a putut să săvârșească în timpul scurtei sale guvernări. Misiunea acestei Deputațiuni era să reintro-

¹⁾ Ferenczi, p. 21.

²⁾ Cons. Aulic de răs. 1710, Iunie F/413 R.

ducă starea normală în Transilvania după eșuarea revoluțiunii lui Rákoczi.

La Dieta din Noemvrie 1712, Wesselényi a întrunit cele mai multe voturi pentru postul de guvernator. Împăratul Carol al VI-lea a acordat însă această demnitate consilierului său Sigismund Kornis, un nobil catolic¹).

Ștefan Wesselényi a rămas mai departe membru al guvernului, devenind și președintele Dietei. Ca supus credincios al Împăratului, a stăruit cu alți doi nobili însemnați să fie primită Sancțiunea Pragmatică de către Dieta transilvană, ceea ce s'a și întâmplat la 1 Aprilie 1722. Iscându-se o ceartă între baronul Wesselényi și episcopul catolic Mártonffy, pentru ocuparea locului al doilea în guvernul țării, cel din urmă a avut câștig de cauză²).

După moartea guvernatorului Sigismund Kornis (1731), Wesselényi a condus guvernul țării ca membrul cel mai în vârstă al acestuia, în calitate de președinte, demnitate pe care a remis-o, în Iulie 1732, generalului Wallis. Dieta țării, convocată de Wallis pentru ziua de 14 Februarie 1733 la Sibiu, a propus iarăși trei calvini și trei catolici pentru demnitatea de guvernator. Cele mai multe voturi le-a întrunit din nou Ștefan Wesselényi³).

Cercurile oficiale ale Transilvaniei așteptau cu nerăbdare numirea lui în demnitatea de guvernator. În timp ce Curtea imperială sta la îndoială pe cine să numească, Ștefan Wesselényi muri la Cluj și fu înmormântat la Jibău.

Cu toate că Ștefan Wesselényi a fost un supus credincios al Curții imperiale, totuși se pare că din cauza religiei sale calvine, nu i s'a acordat nici în 1713, nici în 1733 demnitatea de guvernator.

¹) *Ibidem*, 1713/319 E.

²) Ferenczi, p. 33.

³) Ferenczi, p. 35—36. Dintre catolici: Wallis, 92 de voturi, Ștefan Kornis, 79, David Petki, 71 de voturi. Dintre calvini: Ștefan Wesselényi, 141 de voturi, Ladislau Kemény, 129 și Gheorghe Bánffy, 121 de voturi.

Prin numirea nobilului Sigismund Kornis ca guvernator al Transilvaniei se începe o epocă nouă, anume a tendințelor de catolicizare. Epoca de tranziție cuprinde deci guvernarea lui Bánffy și activitatea Deputațiunii Țării fiind caracterizată prin lupta între influența austriacă și cea turcească în Transilvania. Sub președinția lui Ștefan Wesselényi, influența austriacă a reușit să biruiască definitiv.

SIGISMUND KORNIS

Guvernator
(1713—1731)

Dieta transilvană intrunindu-se către sfârșitul anului 1712 la Mediaș, pentru a jura credință împăratului Carol al VI-lea și pentru a începe din nou lucrările, a recomandat și candidații pentru demnitatea de guvernator¹).

Este interesant de știut, că mulți dintre nobili au fost de părere că acum candidatura tânărului Apafi ar fi fost potrivită. Majoritatea deputaților însă n'au ținut seamă de această propunere, așa încât Apafi nu a izbutit să figureze printre candidații recomandați de Dietă²).

De atunci nu se mai știe nimic despre vreo încercare de a reinstala pe fostul pretendent la scaunul Principatului transilvan. Apafi al II-lea muri la Viena în 1716.

Cei 6 candidați propuși de Dietă au fost: Ștefan Wesselényi (142 de voturi), Mihail Teleki (110) și Ludovic Bethlen (110), din partea calvinilor; Gheorghe Haller (129), Mihail Mikes (122) și Ștefan Csáki (102 de voturi), din partea catolicilor. Șansele cele mai mari le-a avut, după rezultatul acesta, Ștefan Wesselényi, fostul președinte al Deputațiunii Țării. Generalul-coman-

¹) Teutsch, II, p. 50.

²) Cons. Aulic de răs. 1713, Aprilie 319 E.

dant al Transilvaniei, Steinville, nemulțumit însă de candidații diferitelor confesiuni, i-a declarat pe toți incapabili¹⁾.

Printr'un rescript imperial din 31 Martie 1713, Împăratul Carol al VI-lea numi ca guvernator pe Sigismund Kornis de Göncz-Ruszka, cu toate că nu se afla printre candidații propuși²⁾. Împăratul a motivat această hotărâre prin faptul, că suveranul țării nu poate fi silit să țină seamă de votul Dietei și că, dacă vrea să răsplătească pe un nobil credincios și merituos, îl poate instala și fără a cere consimțământul Dietei.

Sigismund Kornis era descendentul unei familii nobile din comitatul Abauj. La 5 Noemvrie 1403 regele Sigismund confirmase donațiunile familiei din Göncz-Ruszka, în acest comitat. Dintre cei 4 frați pomeniți în actul donațional, ultimul cu numele de Kornis deveni cel mai important membru al familiei. Un urmaș al acestuia (Ioan) se mută, la începutul veacului al XVI-lea, în Transilvania³⁾.

Tatăl guvernatorului, Sigismund Kornis a fost căpitanul scaunului Mureș și a trăit dela 1641 până la 1683. La 1677 soția sa a doua, Maria Csáki, i-a născut un fiu care a primit numele tatălui său. La 1696 un reprezentant al familiei primi titlul de baron, iar printr'un edict imperial frații Sigismund și Ștefan au fost ridicați la rangul de conți (28 Octomvrie 1712).

Scurt timp după numirea sa ca membru al Deputațiunii Țării, Kornis a plecat la Viena, unde rămase 3 ani, ocupând dela 1710—1713 funcțiunea de consilier intim la Curtea imperială⁴⁾.

Ajungând vestea despre numirea lui Kornis ca guvernator al Transilvaniei, câțiva nobili au îndrăznit să protesteze împotriva acestei metode de numire, neuzitată până atunci. Protestul a rămas însă fără nici o urmare⁵⁾.

În Aprilie 1713 primi Kornis poruncă să plece în Transil-

1) Ferenczi, p. 27.

2) Cons. Aulic de răs. 1713, Aprilie 373 R.

3) Siebmacher, IV/12, p. 92—93.

4) Ferenczi, p. 33.

5) Cons. Aulic de răs. 1713, Apr. 308 R.

vania, iar cu prilejul călătoriei să supravegheze și un transport de arme, destinate pentru această țară. Înainte de a se întoarce în țară, mulțumește Consiliului Aulic de războiu pentru protecțiunea dată cu ocaziunea numirii sale ca guvernator, rugându-l să-l protejeze și mai departe în intențiunile sale pentru noua orânduire a Transilvaniei¹).

Instalarea lui a avut loc numai la 1 Iulie 1713. Despre acest eveniment, generalul Steinville a raportat la Viena că festivitatea instalării s'a petrecut în deplină ordine.

Noul guvernator s'a dovedit un om foarte energic, cu tendințe de guvernare absolutistă. Încă în anul 1711, ca membru al Deputațiunei Țării, el avea mereu certuri cu membri Sași ai acesteia, nevrând să dea onoruri unor burghezi²).

Nici cu generalul-comandant Steinville n'a avut legături amicale, cu toate că acesta din urmă primise poruncă strictă de a cultiva relațiuni bune cu Kornis³). Se acuzară reciproc la Curtea din Viena. Generalul Steinville raportase Consiliului Aulic de războiu că după terminarea sesiunii Dietei, guvernatorul și membrii guvernului au plecat în toate părțile țării, fără să înainteze protocoalele diferitelor ședințe ale Dietei. La rândul său Kornis s'a plâns la Viena, că generalul Steinville ar fi schimbat în mod arbitrar dispozițiunile guvernului luate în privința încarceruirilor de iarnă ale soldaților⁴). În Iunie 1716 Kornis se plânse că i s'a luat garda. Steinville rugat să raporteze, răspunse printr'un referat amănunțit, adresat Consiliului Aulic de războiu, că se miră de plângerea lui Kornis, care este neîntemeiată, pentru că amândoi locuind în piața principală din Sibiu garda era comună. Cât îl privește pe guvernator, acesta primește toate onorurile cuvenite, iar el (Steinville) își va da silința să trăiască în relațiunile cele mai bune cu Kornis⁵).

1) Cons. Aulic de răsb. 1713, Apr. 322 E și 324 R.

2) *Ibidem*, 1711, Mai 396 E.

3) *Ibidem*, 1715, Mart. 335 E.

4) *Ibidem*, 1713, Sept. 376 E, 1714, Dec. 1369 R.

5) Cons. Aulic de răsb. 1716, Iulie 152 E.

Aceste certuri se țin lanț până în anul 1721, când guvernatoru Kornis primește în mod excepțional o gardă de onoare¹⁾.

Din cauza ciumei, care bântuia în Transilvania (1717—1719), mai ales în orașele Sibiu și Brașov, guvernatorul Kornis se mută cu membrii guvernului la Cluj²⁾.

Un fapt de o extremă importanță este exproprierea bisericilor necatolice, care, începută la câțiva ani după revenirea Austriacilor în Transilvania, fusese întreruptă din cauza sbuciumărilor deslănțuite de Curuți. Acum, sub imboldul guvernatorului catolic Kornis și al generalilor austriaci, s'au săvârșit o seamă de nelegiuiri împotriva celorlalte confesiuni.

După un interval de 160 de ani, episcopatul catolic transilvan a fost restabilit. În ziua de 19 Februarie 1716, baronul Gheorghe Mártonffy, fostul paroh din Strigoniu, e instalat episcop catolic al Transilvaniei, la Alba-Iulia³⁾. Guvernatorul Sigismund Kornis și generalul-comandant Steinvillle au fost prezenți la solemnitatea aceasta, prin care se inaugură o eră nouă în istoria bisericească a Transilvaniei. Iezuiții erau de părere că, dacă le vor sta la îndemână bisericile necesare, recatolicizarea va da rezultatele cele mai bune. Câteva zile înainte de instalarea noului episcop catolic, catedrala veche din Alba-Iulia a fost luată dela calvini și dată catolicilor.

Scurt timp după aceasta, pățiră la fel și unitarienii din Cluj. Biserica cea mare din piața orașului le-a fost smulsă cu forța armată, în ziua de 30 Martie 1716⁴⁾.

La executarea ordinului de expropriere, generalul Steinvillle a fost de față, atât la Alba-Iulia, cât și la Cluj. În 1725 iezuiții au ocupat și biserica reformată din Blaj, predând-o mai târziu Românilor greco-catolici, care și-au mutat scaunul episcopal acolo⁵⁾.

1) *Ibidem*, 1717, Aug. 314 E și 1721, Iulie, 657 E.

2) Kővári, VI, p. 3.

3) Teutsch, II, p. 60.

4) Teutsch, II, p. 61.

5) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1866, VII, pag. 43.

Teroarea, odată deslănțuită, s'a răspândit și în orașele locuite de Sașii luterani. Pentru ofițeri, soldați și câțiva Austriaci catolici, se ceruse dela sfatul orașului Sibiu o biserică. Neastâmpărați, iezuiții au cerut un teren în piața Sibiului, pentru a clădi acolo o biserică nouă. Conducătorii orașului, înfricoșați de noul comandant Virmont, au predat terenul necesar, pe care se află până în ziua de astăzi biserica romano-catolică (1721)¹).

La Brașov, generalul Steinville ceru, către sfârșitul anului 1716, biserica din strada Sf. Ioan, pe care sfatul o predă imediat. Vrând să facă mai târziu un schimb, Sașii au predat încă o biserică, împreună cu fosta mănăstire. Iezuiților însă, ajutați de comandantul Brașovului, le-au rămas ambele biserici. La Bistrița, Sighișoara, Mediaș și în celelalte orașe ale Transilvaniei, încercările catolicilor au fost încoronate de succes²).

Paralel cu aceste exproprieri forțate începe și proselitismul religios. În comunitățile orașelor, catolicii au cerut să fie aleși reprezentanți de ai lor. La Brașov, de exemplu, un Sas cu numele Drauth trecuse la catolicism, pentru a scăpa de pedeapsa primită în urma unui delict. După ce locuise câțva timp la Viena, se întoarse la Brașov cu recomandățuni dela guvernatorul Kornis și fu primit în comunitatea orășenească.

Din cauza luării bisericilor, Kornis s'a certat chiar cu generalul Königsegg. Acesta într'un raport se plânse împotriva guvernatorului, spunând că ar fi declarat minoriților din Bistrița, că numai intervențiunea guvernatorului are importanță, iar generalul-comandant nu are dreptul de a preda biserici³).

Un alt eveniment important în timpul guvernării lui Kornis a fost ridicarea fortificațiilor noi din Alba-Iulia. Zidirea a fost hotărâtă în Dieta din 1712, lucrările au început însă numai la 1715 și s'au terminat în 1719. La solemnitatea punerii pietrii fundamentale au asistat și conducătorii Principatului transilvan.

¹) Teutsch, II, p. 62—63.

²) Teutsch, II, p. 65—70.

³) Cons. Aulic de răs. 1724, Oct. 469 E.

Cu un topor de argint în mână, Steinville mai întâi, iar după el guvernatorul Kornis, au săvârșit gestul simbolic obișnuit la începutul lucrărilor¹).

Tot sub guvernarea lui Kornis, Dieta Transilvaniei a acceptat, la 1 Aprilie 1722, Sancțiunea Pragmatică. Pentru acceptarea ei, Kornis făcuse o vie propagandă²).

Pentru ca guvernul să rămână la Cluj, Kornis întocmește la 27 Septemvrie 1727 un raport, înșirând argumentele în favoarea Clujului: situațiunea geografică centrală și chiar starea sanitară ar fi fost după opinia lui mai bună decât la Sibiu³).

Pentru caracterul absolutist al lui Kornis sunt remarcabile desbaterile în Dietă, unde prin energia sa a putut să învingă, de mai multe ori, opoziția cea mai dârză. Dietele întrunite pentru a desbata chestiunile financiare n'au putut ajunge la nici un rezultat. Când erau de acord nobilii și Secuții, se împotriveau Sașii. Fiecare „națiune” cerea respectarea drepturilor ei și voia să plătească numai un minimum din suma cerută. Văzând guvernatorul că nu ajunge la nici un rezultat, a ordonat pur și simplu împărțirea sumei necesare, comunicând fiecărei națiuni cifra proporțională respectivă. Dieta din 1727 a rugat chiar pe guvernator să facă el împărțirea aceasta. Adeseori a stabilit chiar și „națiunii” săsești suma ce trebuia să plătească fiecare scaun. Sașii intimidăți, încercând să liniștească cu daruri pe Kornis, au ajuns la un rezultat și mai defavorabil. După ce i-au dat 100 de taleri, câteva zile mai târziu au fost nevoiți să plătească cu 10.000 de fl. impozit mai mult⁴).

Cu toate că s'a exprimat favorabil despre cele trei „națiuni”, totuși a rămas un catolic credincios și bun instrument al politicii absolutiste vieneze. Pentru caracterul său dârț sunt concludente conflictele ieșite din chestiunile de protocol și atacurile în contra aceluia, care nu conveneau combinațiilor sale

1) Hermann, I, p. 148.

2) Ferenczi, p. 33.

3) Cons. Aulic de răs. 1728, Sept. 483/107 E.

4) Teutsch, II, p. 56—57

politice. A cultivat relațiuni bune și cu Prințul Eugen, cerând câte odată și intervențiunea lui¹⁾.

La Dieta din 1730 Kornis a cerut să fie eliminate unele articole din vechea constituție a țării, care nu plăceau catolicilor. Cu toate că a amenințat pe calvini, cât și pe Sași, de data aceasta n'a reușit, așa încât proiectul iezuiților n'a putut fi votat²⁾.

Răspunsul așteptat dela Viena, în chestiunea mutării guvernului la Cluj — fu amânat.

În acest timp guvernatorul Sigismund Kornis muri în noaptea de 14 spre 15 Decemvrie 1731³⁾.

Generalul-comandant de atunci, Francisc Wallis, aflând de moartea lui Kornis, a anunțat imediat acest eveniment la Viena. În acelaș timp a ordonat ca toți membri guvernului să se întrunească de acum înainte la Sibiu⁴⁾. Curtea vieneză acceptând această propunere, a ordonat ca generalul Wallis să fie instalat ca președinte al guvernului, ceea ce s'a și făcut în Iulie 1732⁵⁾.

După moartea lui Kornis, până când fu introdus Wallis în funcțiunea de președinte, în fruntea guvernului a stat Ștefan Wesselényi.

FRANCISC ANTON WALLIS

*Președinte al guvernului și general-comandant
(1732—1734)*

Între guvernarea lungă a lui Sigismund Kornis și cea a lui Ioan Haller se intercalează un interval de peste doi ani, când Transilvania nu are un guvernator propriu zis, ci generalul-comandant Francisc Anton Pavel, Conte de Wallis, conduce în mod interimar și guvernul, ca președinte al acestuia. El a fost

1) Cons. Aulic de răs. 1723, Dec. 1320 E.

2) Teutsch, II, p. 70—74.

3) Benkö, II, p. 24.

4) Cons. Aulic de răs. 1732, Ian. 70 R și 74 E.

5) Ferenczi, p. 35—36.

primul general-comandant, care a deținut în mod provizoriu și funcțiunea de guvernator.

După moartea lui Kornis, Wallis, în calitate de președinte al guvernului, convocă Dieta țării la Sibiu, în 1733, pentru ca să se propună candidaturile necesare împlinirii postului vacant. La alegerea aceasta reușește însă baronul reformat Ștefan Wesselényi, cu 141 de voturi, pe când catolicul Wallis obține numai 92 de voturi. Totuși cel din urmă a mai rămas președinte al guvernului, deoarece Curtea imperială, indispusă de alegerea calvinului Wesselényi, a trăgănat numirea lui, așa încât a murit în 1734, fără să devină guvernator¹⁾.

Familia Wallis era o ramură a familiei Walsh din Irlanda, în care țară avea posesiuni imense. Din cauza certurilor religioase mulți membri ai familiei au preferat să se mute pe continent. Richard Walsh a murit în urma rănilor primite în lupta dela Lützen (1632). Urmașii acestuia, scriindu-și mai târziu numele sub forma „Wallis”, au primit posesiuni în Boemia și Moravia. În secolul al XVII-lea familia s'a împărțit în două ramuri: una, numită cea veche sau boemă, și cealaltă, zisă cea tânără, sau boemo-moravă²⁾.

Francisc Anton Pavel Wallis s'a născut la 1675 și a fost al doilea fiu al lui Ernest Gheorghe, întemeietorul spiței vechi. Tânărul Wallis, intrând în serviciul Impăratului a fost ridicat, în 1708, la rangul de general. La 1723 devine membru al Consiliului Aulic de războiu, pentru ca la 6 Octomvrie 1729 să ajungă urmașul generalului Tige în Transilvania. El a fost tot odată și „director suprem” (Oberdirektor) al Olteniei³⁾. În Iulie 1732 a fost numit președinte al guvernului transilvan⁴⁾. În absența lui Wallis președinția guvernului a fost deținută de episcopul catolic Sorger⁵⁾.

1) Ferenczi, p. 33—36.

2) Siebmacher, IV/10, p. 173—174.

3) Siebmacher, IV/10, p. 58—60.

4) Cons. Aulic. de răs. 1732, Iulie, 1283 E și 767 R.

5) Cons. Aulic de răs. 1732, Ian. 74 E.

Sediul guvernului a rămas, din cauza comandantului Wallis, deocamdată la Sibiu.

Activitatea sa ca președinte al guvernului transilvan nu este prea însemnată. În cursul guvernării sale Wallis a sprijinit în largă măsură pe catolici, fiind un bun prieten al iezuiților. Relațiunile lui Wallis cu Sașii luterani erau foarte încordate, deoarece generalul-comandant cerea respectarea strictă a sărbătorilor catolice. Sub patronajul lui noua biserică catolică, situată în centrul orașului Sibiu, fu sfințită în anul 1733. În anul următor, cu ajutorul lui Wallis, catolicii au ridicat în mijlocul pieții mari din Sibiu statuia lui Nepomuk¹⁾, un sfânt catolic de origine cehă. Având moșiile în Boemia, familia lui Wallis trebuie să fie considerată ca o familie cehă, ceea ce explică și predilecția generalului pentru susnumitul sfânt, ucis la Praga în 1393 de oamenii regelui Vladislav II al Boemiei.

În afară de aceasta Wallis a mai sprijinit și pe Români din Transilvania. Printr'o atitudine mai binevoitoare a vrut să înrădăcineze catolicismul și la Români. Aceștia, începând aproximativ cu anul 1730, au pornit o vie campanie pentru îmbunătățirea soartei lor.

În Aprilie 1732 găsim o însemnare, în care se amintește expedierea unui ordin către Wallis, în care generalul este sfătuit să ajute pe episcopul unit Inocențiu Micu-Klein din Făgăraș, ceea ce se referă probabil la lupta acestuia cu ortodocșii²⁾. Nemulțumirile preoților uniți, cari se vedeau înșelați în așteptările lor, sporind din ce în ce, în Aprilie 1733 se numesc două comisiuni pentru a examina petițiunile acestei preoțimi și plângerile districtului Făgăraș, Wallis fiind numit președintele acestor comisiuni³⁾.

În timpul acesta Români din Scheii Brașovului au deslănțuit un atac vehement împotriva sfatului săsesc din acel oraș, având ca ultimă țintă să cucerească cetățenia în orașele locuite

¹⁾ Teutsch, II, p. 64.

²⁾ Consiliul Aulic de războiu, 1732, Apr. 393 R.

³⁾ *Ibidem*, 1733, Apr. 510 R.

de Sași și să intre în breslele acestora, lucru ce le era interzis până atunci. În generalul Wallis au putut găsi un bun sprijinitor. Bazându-se pe ordinul imperial din 18 Mai 1735, Wallis a dispus ca petițiunile Românilor să-i fie trimise direct, iar el urma să le expedieze Consiliului de războiu.

Românii din Șcheii Brașovului, bucurându-se de acest sprijin, au înaintat mai multe cereri.

Scurt timp după aceasta Wallis muri. În urma despărțirii celor două funcțiuni, Românii au pierdut sprijinul comandantului, căci nobilul Ioan Haller nu s'a mai ocupat de chestiunile lor¹⁾.

La începutul anului 1734 s'a răspândit știrea că Împăratul vrea să instaleze din nou un guvernator. Dieta Transilvaniei, care dela 1730 se întrunise în mod neregulat, a înmănat generalului un memoriu, în care se arată mulțumită cu guvernarea lui. Acesta s'a grăbit să-l trimită Consiliului Aulic de războiu²⁾.

Apreciindu-și activitatea cu prea puțină modestie, Wallis cerea în Decembrie 1733 să fie ridicat la rangul de „Feldzeugmeister”, ceea ce s'a și întâmplat în Martie 1734³⁾.

În acelaș an însă cele două funcțiuni importante au fost despărțite din nou. În funcțiunea de guvernator a urmat, la 1734, nobilul catolic Ioan Haller. Wallis a rămas numai comandant al trupelor din Transilvania. Situațiunea dintre Austria și Turcia devenind atunci din ce în ce mai dificilă, se aștepta, la 1734, o năvălire a Tătarilor. Pentru a-i respinge Wallis începu să se pregătească, raportând la Viena rezultatele obținute dela spionii angajați de Austria în Turcia. El a întreprins și călătorii de inspecții prin Transilvania și Oltenia⁴⁾.

Într'adevăr în anul 1736 izbucni un nou războiu austro-turc. Pentru a ajuta pe generalul Seckendorf, în campania sa în contra Turcilor din Serbia, Wallis a trecut și el cu armata în Muntenia, unde a ocupat unele puncte. Respins însă de trupele prin-

¹⁾ Hermann, I, p. 187—198.

²⁾ Cons. Aulic de răsb. 1734, Ian. 164 E.

³⁾ *Ibidem*, 1733 Dec. 2210 E. și 1734 Mart. 692 E.

⁴⁾ *Ibidem*, 1732, Aug. 1389 E. și Nov. 1897 E.

cipale turcești, a fost bătut, pierzând Craiova și apoi a fost nevoit să se retragă. Imbolnăvindu-se în această campanie, nu s'a mai putut reface. Soldații săi l-au dus grav bolnav la Sibiu, unde a murit în ziua de 28 Septemvrie 1737¹⁾.

După moartea sa s'a răspândit zvonul că s'ar fi otrăvit de frica vreunei pedepse din partea Curții imperiale, suspectat, că ar fi intrat în legături secrete cu Turcii. Consiliul Aulic de războiu, care a cercetat această afacere, n'a putut să ajungă la un rezultat 'precis²⁾.

Wallis a fost primul general în Transilvania, care a ocupat în acel timp și președinția guvernului. Cărmuirea lui a putut să servească, mai târziu, ca pildă, când Curtea imperială va fi nevoită să recurgă din nou la astfel de metode de guvernare³⁾.

IOAN HALLER

Guvernator

(1734—1755)

Succesorul generalului Wallis, în demnitatea de guvernator al Transilvaniei, a fost contele Ioan Haller de Hallerstein (Hallerkő). A cărmuit timp de 21 de ani Principatul. Se poate afirma că guvernarea sa lungă a fost foarte liniștită, pentru a nu spune neînsemnată.

Obârșia acestei familii vechi se află în Germania. În secolul al XV-lea este menționat la Nürnberg un oarecare Ruprecht Haller, comandant în miliția orașului, aparținând uneia dintre cele mai însemnate familii burgheze. Fiul acestuia emigrează la Buda, devenind acolo, mai târziu, înalt funcționar regal. Trei din cei patru fii ai săi au venit în Transilvania, cel mai însemnat fiind Petru Haller⁴⁾.

¹⁾ Hermann, I, p. 194 (data de 28 Oct. 1737 e greșită).

²⁾ Cons. Aulic de răsb. 1737, Oct. 1024 E.

³⁾ Instalarea generalilor Buccow, Hadik și O'Donell în funcția de președinți ai guvernului transilvan.

⁴⁾ *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1858, III, p. 195—198.

Sub domnia Împăratului Ferdinand I a fost administratorul minelor de aur și de argint și al ocnelor de sare arendate bogatei familii Fugger din Augsburg. După ce se căsătorii cu Margareta, fiica judei săsesc Schirmer din Brașov, a urmat cariera obișnuită pentru un funcționar public. Ales de mai multe ori în comunitatea și în sfatul de conducere al orașului Sibiu, a devenit mai târziu și primar al acestui oraș, iar după aceasta chiar jude regesc al Sașilor (1556). A fost și sfătuitoarea reginei Isabella și a fiului ei, Ioan Sigismund. Onorurile cele mai mari le-a primit sub scurta cărmuire a Împăratului Ferdinand în Transilvania, o stăpânire care nu s'a putut însă menține¹⁾.

La moartea sa Petru Haller (1569) a lăsat doi fii, din a doua căsătorie cu Ecaterina, fiica lui Pavel Kemény. Aceștia au fost Gavril și Mihail. Primul a fost mai însemnat. Prin căsătoria acestuia și a fiilor săi cu fete nobile maghiare, această ramură a familiei s'a maghiarizat complet. Strănepotul acestui Gavril Haller a fost Ștefan Haller, președintele Deputațiunii Țării, după revolta Curuților. Al doilea, din cei trei fii ai săi, a fost Ioan Haller, guvernatorul Transilvaniei din anii 1734—1755.

Ioan Haller s'a născut la 1692. În tinerețe a stat mult la Viena, unde s'a căsătorit cu Sofia Daniel, care i-a născut patru fiice, așa încât el a fost ultimul vlăstar bărbătesc al acestei ramuri. Înainte de a deveni guvernator a fost prim-jude regesc al Secuilor din scaunul Ciucului²⁾.

Dieta Transilvaniei întrunită în anul 1734, a propus candidaturile tradiționale pentru postul de guvernator. Împăratul nerespectând însă candidații propuși, a numit ca guvernator pe Ioan Haller, ceea ce a fost o violare a legilor țării, practică într'un mod asemănător și la numirea lui Sigismund Kornis. Instalarea solemnă a lui Haller a avut loc în ziua de 2 Decembrie 1734. Jurământul de fidelitate, depus în sunete de salve, avu în formula lui ceva nou; lipsea partea în care guvernatorul

¹⁾ Teutsch, I, p. 270—279.

²⁾ *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1858, III, p. 197—198.

se obliga să respecte cele patru religii „recepte” și legile tradiționale ale țării¹⁾).

Această nouă metodă de instalare a guvernatorului a indignat pe conducătorii politici ai Transilvaniei. Din cauza timidității guvernatorului, conducerea țării deveni din ce în ce mai mult un exponent al cancelariei aulice vieneze. Neavând inițiativă proprie, s'a supus ordinelor imperiale, chiar când ele violau interesele țării. Această slăbiciune a fost cauza multor conflicte între el și nobili, cărora nu le convenea noua situațiune²⁾).

Profitând de slăbiciunea guvernatorului și intenționând să-și subordoneze în totul conducerea politică a Transilvaniei, Viena căuta prin reprezentanții ei oficiali — generalul-comandant și ceilalți ofițeri și funcționari publici — să scadă importanța guvernatorului. Astfel de procedee îl siliră atât pe Haller, cât și guvernul provinciei, să se plângă Curții imperiale. În una din primele scrisori, pe care Haller a trimis-o la Viena, se plângea că nu i se dă gărda cuvenită. La început ar fi avut un subofițer și mai mulți soldați, care-i prezentau onorurile, pe când acum un singur „individ” i le prezintă. Wallis primi însă chiar în acel timp ordin de a restabili grada, așa cum era în timpul lui Kornis³⁾).

Despărțirea funcțiilor guvernamentale de cele ale comandantului a progresat foarte anevoios. Generalul Wallis, supărat pentru retragerea demnității de președinte al guvernului, scria la Viena că guvernul tratează chestiuni importante, fără a mai cere și părerea sa⁴⁾). Generalul-comandant făcea și el lucruri ce nu cădeau în competența sa, cari au determinat plângerea guvernatorului la Viena. Pentru desvinovățirea sa Wallis adresă, în Martie 1736, un raport Consiliului de războiu, apărându-se împotriva învinuirilor indicate din partea guvernatorului.

Ca să scape de amestecul generalului în trebile sale guvernul ceru din nou (Decembrie 1735) consimțământul Consiliului

1) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1880, XVI, p. 71.

2) *Ibidem*, p. 120—122.

3) Cons. Aulic de războiu, 1735, Apr. 756 E și 1735, Mart. 454 R.

4) *Ibidem*, 1735, Nov. 1770 R.

de războiu, pentru a se muta la Cluj, însă nici de data aceasta nu primi nici un răspuns. Când membrii guvernului au cerut părerea noului general-comandant al Transilvaniei, contele de Lobkowitz, despre o eventuală mutare a guvernului dela Sibiu la Mediaș, generalul s'a opus acestui plan. În luna următoare guvernul se mută, totuși, pentru scurt timp la Sebeș, rezidând acolo, pe când guvernatorul Haller stătea în Cisnădie¹⁾.

Prin înființarea comisariatului țării (Landeskommissariat), autoritatea guvernului fu micșorată din nou. Odată cu venirea trupelor imperiale se înființă și funcțiunea de comisar pentru înlesnirea aprovizionării și a încartiruirii. Acesta a fost începutul biroului comisarial, căruia i s'a dat mai târziu și atribuțiunea de a revizui toate socotelile „Națiunilor”²⁾.

Haller n'a vrut să ia o atitudine hotărîtă față de această instituțiune, preferând să accepte părerile tuturor.

Pe timpul domniei Împăratului Carol al VI-lea, Haller primi moșia Deva, cu excepția cetății, a cărei garnizoană i-a cauzat multe neazuri și certuri. În 1744 se plângea că soldații cetății Deva fac multe stricăciuni pe moșia sa³⁾. Iar în 1748 guvernatorul a adresat Consiliului aulic de războiu un lung raport, acuzând pe un caporal din garda cetății Deva, care vânduse în cetate băuturi spirtoase, păgubind prin aceasta pe locuitorii de sub autoritatea sa⁴⁾.

În Consiliul aulic de războiu, desbătându-se diferite plângeri, generalul Cernin își exprimă mirarea pentru atitudinea încăpățînată a guvernatorului, care nu poate fi îndrumat să aibă o încredere mai mare în generalul-comandant din Transilvania⁵⁾.

În anul 1742 Haller a zădărnicit alegerea primarului luteran al orașului Sibiu, Mihail Czekelius, în locul comitelui săsesc decedat, Simon Baussnern. Din cauza uneltirilor guvernatoru-

¹⁾ Cons. Aulic de războiu, 1735, Dec. 2311 E, 1738, Iul. 1984 E, 1738, Aug. 2179 E.

²⁾ Teutsch, II, p. 78—79.

³⁾ Cons. Aulic de răsb. 1744, Oct. 3286 E.

⁴⁾ *Ibidem*, 1748, Mai 66 E.

⁵⁾ *Ibidem*, 1745, Ian. 873 E.

lui, Curtea imperială a impus Sașilor un om nehotărit și timid, pe convertitul catolic Ștefan Waldhütter¹⁾.

Dietele întrunite sub guvernarea lui Haller n'au adus rezultate mulțumitoare în chestiunile desbătute. Guvernatorul catolic nu s'a opus, firește, agitațiilor prozelitismului religios, deslănțuit de Curtea vieneză și susținut în Transilvania de iezuiți și de partizanii lor.

Ultimii ani ai guvernării lui Haller au fost liniștiți. Într'un raport din 1752 se opune intențiilor Curții, ce încercă să trimită protestanți austriaci în Transilvania, care nu puteau fi recatolicizați. Contra imigrării acestor „transmigranți” s'a opus guvernatorul Haller, spunând că nu este destul pământ cultivabil în Transilvania, așa încât „chiar și Româniii băștinași sunt siliți să se retragă în munți, deoarece nu au pământ destul din cauza înmulțirii lor rapide”. Deaceia „transmigranții” să fie colonizați mai bine în Banat, unde este loc deajuns²⁾.

Această opoziție a lui Haller se explică prin teama, că dacă elementul german-protestant s'ar fi întărit, opoziția împotriva catolicilor și a nobililor ar fi crescut prea mult.

Imbolnăvindu-se grav, guvernatorul Ioan Haller și-a dat sfârșitul în ziua de 18 Oct. 1755³⁾, lăsând în urma lui pe soția sa cu 4 fiice. Neavând nici un băiat, linia directă a fost perpetuată de urmașii fraților săi.

Cărmuirea lui Ioan Haller a fost cea mai lungă dintre guvernările veacului al XVIII-lea. În raport cu durata, guvernarea sa n'a fost însă remarcabilă.

¹⁾ Arhiva de Stat (Hungarica), 358/222/1742.

²⁾ *Ibidem*, 360/64/1752.

³⁾ Cons. Aulic de răs. 1755, Oct. 432 E și Arhiva de stat (Hungarica), 359/197 1755. Bibliografia istorică existentă a datat greșit moartea lui Ioan Haller, indicând 18 Octomvrie 1756, în loc de 18 Octomvrie 1755.

FRANCISC VENCESLAV WALLIS
Președinte al guvernului și general-comandant
 (1755—1758)

După moartea guvernatorului Haller urmă din nou o perioadă scurtă, când Transilvania fu cărmuită fără guvernator. Timp de aproape trei ani comandantul-general Francisc Venceslav, Conte de Wallis, a condus în calitate de președinte al guvernului transilvan lucrările acestui organ. Francisc V. Wallis era vărul generalului Francisc Anton Pavel Wallis, fostul președinte al guvernului transilvan dela 1732—1734¹).

Descendent al ramurii boemo-morave, Francisc Venceslav Wallis s'a născut la 4 Octomvrie 1696 în Moravia. Urmând cariera militară, s'a distins ca ofițer tânăr în diferite lupte ale Austriacilor cu Turcii (1717). La 1726 s'a căsătorit cu contesa Rosa Reghina de Thürheim.

Wallis fu numit comandant-general în Transilvania la 26 Octomvrie 1751.

Fiind absorbit de treburile militare, în cele politice a fost înlocuit de vicepreședintele guvernului, așa încât nu s'a ocupat mult de chestiunile guvernării politice. Președinția lui a rămas deci numai nominală.

După numirea lui Kemény în funcția de guvernator, Wallis a mai rămas general-comandant în Transilvania. Rechemat la Viena, a devenit mai târziu mareșal și a murit în acest oraș la 1774.

LADISLAU KEMÉNY
Guvernator
 (1758—1762)

După o zăbovire destul de lungă, Curtea imperială din Viena s'a hotărît să numească din nou un guvernator. Exami-

¹) Siebmacher, IV/12, p. 65—66. În toate lucrările istorice — referitoare la această epocă — care prezintă o listă a guvernatorilor, intervalul dela 1755 până la 1758 este lăsat liber.

nând recomandațiunile pentru diferiții candidați, a fost numit Ladislau Kemény.

Ladislau Kemény a fost fiul lui Simion Kemény și al Ecaterinei, născută Perényi¹⁾. Viitorul guvernator s'a născut la 25 Martie 1709. La 1728 s'a căsătorit cu Susana Teleki, care muri câteva săptămâni după pensionarea lui. Ca răsplată pentru diferite servicii Maria Teresia l-a ridicat la rangul de conte în ziua de 19 Noemvrie 1744²⁾.

Ambițios, a început a se pregăti imediat după moartea lui Ioan Haller spre a primi funcțiunea de guvernator. La 7 Noemvrie 1755 scria contelui Uhlfeld într'un ton destul de hotărît, cerându-i sprijinul pentru a obține demnitatea dorită. Argumentele înșirate arătau că este de viță nobilă și că familia sa e una din cele mai vechi din Transilvania. Era membru al guvernului și credea, că merită să fie candidat³⁾.

Din cauza războiului de 7 ani cu Prusia, Curtea imperială a fost nevoită să amâne mereu numirea guvernatorului transilvan. Dintr'o scrisoare a contelui Schmiedling, adresată lui Uhlfeld, rezultă că împlinirea vacanței de guvernator s'a hotărît abia în Iunie 1758⁴⁾.

În această scrisoare Schmiedling prezintă pe Kemény ca bărbat cunoscut, activ și iubit de popor, care poate fi așezat la cârma Principatului. E păcat numai că nu prea dispune de mijloace bănești. Cancelaria aulică transilvană dela Viena, fiind și ea pentru Kemény, l-a numit, în sfârșit, în ziua de 6 Iulie 1758⁵⁾.

Până la instalarea solemnă a lui Kemény a mai trecut însă un an. Întrunindu-se Dieta în August 1759, comisarul imperial, Gavriil Bethlen, introduce pe noul guvernator în funcția sa în ziua de 27 August 1759, îndeplinind formalitățile necesare⁶⁾.

1) Nagy Iván, VI, p. 174—75.

2) Siebmacher, IV/12, p. 15.

3) Hungarica, 360/171 din 1755.

4) *Ibidem*, 361/30, 1758.

5) Benkö, II, p. 24—25.

6) Cons. Aulic de răs. 1759 Sept. 118/180 R.

Faptul cel mai însemnat din cursul guvernării lui Kemény a fost reorganizarea guvernului și a sistemului său de activitate. Decisiunile Dietei din 1759 au fost sancționate de Maria Teresia la 25 Martie 1760. S'au fixat următoarele puncte:

Principatul să plătească anual suma de 719.033 fl. pentru întreținerea armatei. Să se creeze un fond de 30.000 fl. pentru răsplătirea bărbaților meritoși, care au lucrat mult timp la înflorirea statului. Fondul acesta să primească numele de „fondus benemeritorum“.

În privința guvernului s'a fixat: ca de aci înainte consiliul guvernamental să fie compus din 12 membri, adăugându-se la acesta încă 2 membri: președintele administrației fiscale (Exactoratspräses) și comisarul dirigent (Oberlandeskommissär), cu drept de vot. Leafa guvernatorului a fost sporită cu 2000 de fl. (10.000 + 2.000); consilierii urmau să primească 500 fl. în plus.

Deficitul ivit din cauza sporirii lefurilor urma să fie acoperit din noul fond „benemeritorum“. S'a hotărât ca întrunirile mai importante ale guvernului, „congregationes classicae“, deci întruniri ținute numai de două ori sau de trei ori pe an, să înceteze. În locul acestora urmau să se întrunească membri guvernului în ședințe regulate în cursul anului. Guvernatorul și consilierii urmau să se ocupe mai mult cu diferitele treburi oficiale, introducând totodată și sistemul referatelor. Conducerea generală trebuia să rămână în mâna guvernatorului, locțiitorul său urmând să fie episcopul catolic, primul consilier al guvernului. Chestiunile religioase urma să le raporteze episcopul catolic. Tezaurariul să controleze comerțul, industria și comunicația țării, în timp ce președintele administrației fiscale să îngrijească de finanțele și de socotelile țării. În privința „Națiunii“ sășești, comitele să fie numit reprezentantul ei în ședințele guvernului. Procesele tratate de instanța guvernamentală să se desbată în intervalul dela sărbătoarea Sf. Martin până la Paști, la ședințele plenare să se prezinte cel puțin 7 consilieri guvernamentali. Tot în rescriptul acesta, deputatul Sașilor la Viena, Sa-

mul Brukenthal, fu numit consilier supranumerar, cu drept de vot în ședințele guvernului¹⁾).

Începând cu anul 1760, Românii au pornit o opoziție hotărâtă împotriva tendințelor de catolicizare. Inceputul acestei lupte cade sub cârmuirea guvernatorului Kemény. Episcopul unit Inocențiu Micu-Klein nu s'a mai putut întoarce din exilul său dela Roma, iar Românii ortodocși au început să se revolte împotriva Unirii impuse. Sub urmașul lui Klein, sub Petru Pavel Aron, această luptă religioasă a intrat într'o fază decisivă. În Iunie 1760 Românii din comitatele Târnava, Alba și Turda au scris în petiția lor, adresată guvernului, că vor cere ajutor dela Curtea rusească și vor părăsi țara, dar nu vor capitula înaintea Unirii²⁾).

Guvernul a început să aresteze diferiți preoți și țărani, însă prin astfel de metode revolta nu s'a putut înăbuși. Mulțimea a găsit în călugărul Șofronie un conducător hotărât și iscusit. El sosește în Transilvania în iarna anului 1760/61, puțin mai curând decât viitorul său dușman, generalul Adolf Nicolae Buccow, noul comandant al Transilvaniei și urmașul lui Kemény în funcțiunea de guvernator. Curtea imperială dela Viena, aflând că proiectul catolicizării este amenințat, s'a hotărât să înăbușe cu orice preț revolta religioasă a Românilor. Executorul acestui plan a devenit generalul Adolf Nicolae Buccow, care după rechemarea lui Wallis s'a pregătit să vină în Transilvania.

La sosirea generalului Buccow, situațiunea guvernatorului era periclitată. Buccow, având instrucțiuni dela Viena cum să procedeze în Transilvania, a început să trateze cu Românii în calitate de general-comandant, neținând seamă nici de guvernator nici de Dietă. Cearta între Kemény și Buccow era inevitabilă. Ea a început pe aceeași chestiune ca și mai înainte, dela garda de onoare. Guvernatorul Kemény s'a plâns la Viena că generalul Buccow ar avea intențiunea să-i micșoreze această

1) Hermann, I, p. 239—241.

2) Hermann, I, p. 245—246.

gardă, iar Buccow a raportat la Viena că această acuzare nu corespunde adevărului¹⁾.

Cerând apoi Kemény să i se dea voie să plece la Viena, pentru a se apăra împotriva lui Buccow, Consiliul Aulic de răsboiu a dorit să afle mai întâiu părerea generalului, care în raportul său a propus pur și simplu să fie înlăturat Kemény din demnitatea de guvernator. După scurt timp Kemény a fost scos la pensie cu suma de 4000 fl. anual, iar Buccow a devenit succesorul său, unind din nou cele 2 funcțiuni însemnate²⁾.

Pentru a înlătura pe Kemény s'a procedat în modul următor: Împărăteasa scrisese un bilet episcopului catolic Bajtay, explicându-i voința ei de a destitui pe Kemény. Episcopul să sfătuiască pe guvernator să renunțe de bună voie, motivându-și renunțarea cu o boală anumită. În cazul acesta generalul Buccow — care se afla la începutul anului 1762 la Viena — trebuia să se întoarcă cu documentele necesare de renunțare; dacă însă Kemény s'ar fi împotrivit, atunci Buccow va primi ordin să-l destitue, luându-i locul, însă numai ca președinte al guvernului. Desbătându-se această problemă în Consiliul de Stat, cancelarul Bethlen a rugat pe toți să „colaboreze“, ca acest Kemény să renunțe din inițiativă proprie³⁾.

Guvernarea lui Kemény a fost deci și ea relativ scurtă. El a fost ultimul guvernator transilvan înaintea lui Brukenthal. Cauza principială a destituirii a fost opoziția sa împotriva proiectului prezentat de Buccow pentru militarizarea graniței transilvane. După „pensionarea“ sa, a mai trăit peste zece ani pe posesiunile sale. Cu prilejul călătoriei lui Iosif II în Transilvania (1773), făcu și el parte din suita acestuia⁴⁾.

Kemény a murit la 8 Decembrie 1774⁵⁾.

1) Cons. Aulic de răs. 1761, Iunie 54—203 R.

2) Cons. de Stat, 2868 și 3487/1761 și 1794/1762.

3) Cons. de Stat, 614/1762.

4) *Archiv. d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1890 XXIII, p. 174.

5) Benkö, II, p. 25.

ADOLF BUCCOW

*Președinte al guvernului și general-comandant
(1762—1764)*

După pensionarea forțată a guvernatorului Ladislau Kemény urmează o epocă nouă în istoria guvernatorilor transilvani. Timp de 9 ani nu mai întâlnim un adevărat guvernator, deoarece generalii-comandanți ai Transilvaniei conduc în calitate de președinți ai guvernului transilvan și lucrările acestui organ. Astfel Transilvania fu condusă de trei generali, fiecare cârmuind aproximativ trei ani: Buccow (1762—1764), Hadik (1764—1767), O'Donell (1768—1770).

Mai ales primul reprezentant al acestei epoci de guvernământ militar, generalul Buccow, era un înfocat apărător al tendințelor absolutiste.

După rechemarea generalului O'Donell din Transilvania, Curtea imperială, despărțind din nou funcția de guvernator de cea de general-comandant, a continuat să cârmuiască provincia aceasta tot prin mijlocirea unui străin: Maria Iosif Auersperg.

Trei lucruri importante caracterizează guvernarea scurtă, dar absolutistă a lui Buccow: 1. Mișcările religioase ale Românilor transilvani și rolul lui Buccow în această chestiune; 2. Inițierea regimentelor de graniță; 3. Alcătuirea unui nou sistem de contribuție, așa numitul „sistem Buccow”.

Genealogia generalului Buccow este destul de interesantă. Străbunicul lui, ducele Gheorghe Wilhelm de Braunschweig-Celle (1624—1705), făcând cunoștință la Veneția cu dansatoarea greacă, Zenobia Buccolini, s'a îndrăgostit de ea. Din această dragoste s'a născut un fiu nelegitim, Lucas, care primi pe la 1660 rangul de nobil¹⁾.

Fiul său Gheorghe, care ocupase o demnitate înaltă în ducatul Braunschweig, a fost tatăl viitorului președinte al guvernului transilvan.

¹⁾ Siebmacher, IV/12, p. 66.

Adolf Nicolae de Buccow s'a născut la 7 Ianuarie 1712. În cursul războiului le 7 ani a fost ridicat la gradul de general. În acest războiu a luat parte la bătăliile cele mai însemnate: la Leuthen, Hochkirch și Torgau. În cea 'din urmă a fost și grav rănit, așa încât a trebuit să predea comanda generalului O'Donnell.

După însănătoșire a fost numit general-comandant în Transilvania, primind în acelaș an (1761) și ordinul teresian (Theresienorden)¹⁾.

Apreciat ca om energic, Curtea dela Viena l-a trimis în Transilvania, mai ales ca să facă ordine în chestiunile religioase²⁾.

La 5 Aprilie 1761 Buccow sosi la Sibiu³⁾. Imediat a căutat o întrevedere cu călugărul Șofronie, la Săliște sau la Cristian, lângă Sibiu⁴⁾. Omul de încredere a lui Buccow a fost căpitanul Luchsenstein. Acesta s'a întâlnit cu Șofronie de mai multe ori la Zlatna sau în împrejurimile orașelului⁵⁾. Călugărul a vrut să se prezinte personal la Buccow, însă a fost împiedecat de un jurământ prestat poporului, potrivit căruia nu putea pleca de cât cu voia lui.

Țăranii au vrut să lase pe Șofronie să se prezinte la Buccow, după Sf. Paști (stil vechiu), însă și atunci numai dacă puteau reține în schimb, drept garanție, pe mai mulți funcționari dela minele statului. Aceștia temându-se că, dacă Șofronie nu se va mai întoarce, vor fi omoriți de mulțimea Românilor, s'au împotrivit, așa încât Luchsenstein avu o misiune grea și delicată. Imprejurarea însă că Luchsenstein reveni de mai multe ori, căutând să înduplece pe Șofronie să se prezinte cu orice preț la Sibiu, a neliniștit pe țăranii români din Munții Apuseni, care au crezut, că acesta ar fi un trimis al episcopului unit Petru Pavel Aron⁶⁾.

1) Siebmacher, IV/12, p. 66—67.

2) Cons. de Stat, 171/1761.

3) Hermann, I, p. 242.

4) Cons. de Stat, 891/1761.

5) *Ibidem*, 891 b, c/1761

6) *Ibidem*, 891 f/1761.

La 17 Aprilie 1761 Luchsenstein a trebuit să părăsească Zlatna, din cauza atitudinii amenințătoare a țăranilor români. Funcționarul Neumann însă i-a spus că va trimete pe Șofronie la generalul Buccow, după restabilirea liniștei. Consilierii de Stat s'au supărat pe Luchsenstein, spunând că n'ar fi procedat destul de iscusit.

Românii ortodocși, auzind despre sosirea noului comandant, au înaintat mai multe petiții, descrinduo-i soarta lor jalnică.

La 1 Mai Șofronie a sosit la Sibiu cu o delegație de 500 de țărani, iar în ziua următoare s'a putut prezenta generalului Buccow. Acesta asigură pe călugărul Șofronie că o comisiune, care va sosi în ziua de 11 Mai la Săliște, le va face dreptate. Ea urma să decidă din sat în sat, cui să rămână bisericile. Înaintea comisiunii trebuiau să se prezinte ortodocșii cât și uniții cu preoții lor, pentru ca să se rezolve plângerile la fața locului. Când Românii ortodocși au cerut să participe și generalul Buccow la lucrările comisiunii, acesta a acceptat propunerea¹⁾.

Făcându-se împărțirea, Buccow s'a ținut de instrucțiunile Consiliului de Stat, care ordonase a nu se ceda ortodocșilor biserica satului, chiar dacă ar avea ei majoritatea în acel sat. Astfel uniții răsfirați în țara întreagă au reușit să primească, cu ajutorul generalului Buccow, o mulțime de biserici.

Românii ortodocși, îngroziți de brutalitatea lui Buccow și de felul cum a procedat la această „împărțire”, s'au revoltat din nou în mai multe părți. Astfel se menționează o răscoală în districtul Bistriței, și un proces în contra celor 15 capi ai acestei răsvrătiri²⁾.

Concomitent cu diferitele procedee de pedepsire, arestări de preoți și țărani³⁾, populațiunea românească a început să emigreze⁴⁾ în Principate.

Asupririle erau atât de mari încât se îngrozise chiar și epi-

1) Cons. de Stat, 891/1761.

2) *Ibidem*, 1378, 1381, 1673/1761.

3) *Ibidem*, 2188, 2247/1761.

4) *Ibidem*, 2618, 3309/1761.

scopul catolic al Transilvaniei, Anton Bajtay, de măsurile generalului-comandant. Impărăteasa Maria Teresia având însă deplină încredere în Buccow, scria că el merită toată lauda, fiindcă a salvat pentru Unire întreg districtul Bistriței cu 4508 familii românești¹⁾.

Episcopul ortodox Dionisie Novacovici din Buda, primind ordin să plece în Transilvania pentru a liniști pe Români, ajunse aici în cursul verii 1761²⁾. Prin ordinul imperial din 13 Aprilie 1761, el a fost numit episcop al Transilvaniei cu reședința în Șcheii Brașovului, probabil fiindcă nu se găsea în Țara Bârsei decât un singur unit imigrat pe atunci³⁾.

Instalarea solemnă a lui Novacovici s'a făcut la Brașov în biserica Sf. Nicolae, în ziua de 4 Septemvrie 1761, în prezența generalului-comandant Buccow⁴⁾.

La cererile lui Novacovici de a rămâne și episcop al Budei, Consilierii de Stat mai întâi s'au opus, mai târziu se pare însă că Novacovici a putut să-i convingă⁵⁾.

Către sfârșitul anului 1761 nici călugărul Șofronie nu mai figurează în rapoartele lui Buccow. Probabil pentru a nu fi expus vreunor „metode de interogare” de ale generalului Buccow, a preferat să treacă munții în Țara-Românească, unde i s'a oferit demnitatea de egumen-arhimandrit la Argeș⁶⁾.

Scurt timp după sosirea lui Buccow, acesta a început să-și arate în mai multe rapoarte nemulțumirea împotriva guvernului. A rugat pe Impărăteasa să ordone cancelariei aulice să ia măsurile necesare contra guvernului transilvan, care-i făcea opoziție⁷⁾.

Buccow având de gând să viziteze Transilvania din 6 în 6 săptămâni, pentru a lămuri cu prilejul acestor călătorii lu-

1) *Ibidem*, 2295/1761 și Lupaș: *Răscoala țaranilor*, p. 31.

2) *Ibidem*, 763/1761.

3) Hermann, I, p. 255.

4) Cons. de Stat, 2412/1761.

5) *Ibidem*, 2540, 2940/1761.

6) Lupaș, *Răscoala țaranilor*, p. 31.

7) Cons. de Stat, 1019/1761.

crurile cele mai importante, a ajuns în conflict cu guvernatorul Kemény¹⁾. Acesta, sprijinit de Consilierii de Stat Borié și Kautnitz, a reușit să obțină dela Consiliul de Stat, după o convorbire cu Buccow, amânarea acestor vizite până în anul următor²⁾ când va fi silit să demisioneze.

Tratamentul lui Buccow față de naționalitățile din Transilvania se deosebea pentru fiecare în parte. Pe cât se arăta de crud în relațiunile sale cu Români, pe atât era de rezervat cu nobilii și cu Secuții, iar față de Sași avea o atitudine mai binevoitoare, ceea ce reiese și din legăturile sale aproape amicale cu omul de încredere al acestora la Viena, cu Samuil Brukenthal.

Buccow fiind om ambițios voia să domine și lucrările Dietei. Intrunindu-se aceasta la 1761, generalul-comandant a cerut numai decât instrucțiuni, la care Impărăteasa i-a răspuns „să facă tot posibilul, ca să se întărească odată definitiv voința imperială la aceste Diete ale Transilvaniei”³⁾.

În felul acesta, Buccow a lucrat și mai departe pentru a-și realiza dorința de a ajunge capul guvernului. Ca dovadă pentru încercarea de a-și pune în practică această intențiune, poate servi proiectul său de reformă pentru Transilvania⁴⁾.

El conține următoarele: după părerea lui Buccow o întărire a curentului monarhic e imposibilă, dacă nu se face o reformă radicală în organizațiunea însăși a țării. Incepând cu guvernul, Buccow propune înlăturarea guvernatorului actual și instalarea sa în locul lui Kemény. Acestuia să i se acorde o pensie de 2000—3000 de fiorini, iar el (Buccow) se va mulțumi cu salariul său de general. Prin această măsură nu se vor naște bănuțeli, deoarece există un precedent prin numirea interimară a generalului Wallis (1732). Odată cu această schimbare să se facă și unificări la oficiul tezaurariatului, iar întreaga organizațiune camerală să fie administrată de baronul Dietrich.

¹⁾ Cons. de Stat, 763 L/1761.

²⁾ *Ibidem*, 1818/1761.

³⁾ *Ibidem*, 1822/1761.

⁴⁾ *Ibidem*, 2240/1761.

Alcătuirea guvernului trebuia să fie următoarea:

1 președinte,

4 consilieri germani (între ei și comitele săsesc),

4 consilieri maghiari (între ei și episcopul catolic, care în acelaș timp era și vicepreședinte),

4 consilieri secui,

4 consilieri sași (dintre ei unul urma să fie cancelarul provincial),

4 secretari unguri, 4 secretari nemți, dintre care 2 Sași și 2 Germani.

Dacă s'ar întâmpla ca Ungurii și Secuții să voteze pentru o propunere, iar Germanii și Sașii contra, atunci el ar decide prin votul său, cine să aibă majoritatea. Prin aceasta președintele guvernului ar fi avut puțința de a cârmui Transilvania după bunul plac al cercurilor înalte dela Viena. O reorganizare juridică ar fi tot atât de necesară. În comitatele Transilvaniei s'ar înființa judecătorii locale. Fondurile necesare pentru întreținerea lor s'ar putea găsi ușor. S'ar cerceta în arhive, pentru a se controla dacă drepturile nemărginite ale nobililor erau bazate pe documente și dacă s'ar putea stârpi trufia lor. În sfârșit propunea înființarea unei miliții de grăniceri, în număr de 7.000 de oameni, cari urmau a fi instruiți de ofițeri de rezervă. Adăuga, că aceste planuri puteau fi realizate imediat după terminarea războiului de 7 ani, firește dacă vor fi sancționate de Impărăteasă¹).

Consilierii de Stat au fost mulțumiți cu planul acesta, aprobându-l cu unanimitate.

Tratându-se chestiunea reorganizării în fața Dietei, nobilii și Secuții s'au împotrivit.

Sașii mai binevoitori au înaintat o „părere” deosebită (Separatvotum), care a fost redactată de Brukenthal. Ca răsplată pentru bunăvoința Sașilor, Buccow a cerut ca Brukenthal să fie numit cancelar-aulic în locul lui Bethlen, fără a înștiința pe acesta din urmă de prezentul proiect secret. Raportul a fost

¹) Cons. de Stat, 2240/1761.

„luat la cunoștință“ fără ca să i se adauge vreo „rezoluțiune prea înaltă“¹⁾).

Dieta transilvană din 1761, la care a luat parte și generalul Buccow, n'a adus hotărâri importante. Mai interesantă este scrisoarea lui Buccow, în care vorbea despre rezultatele obținute. Supărat pe nobili și pe Secui, lauda pe Sași, iar la sfârșitul raportului înșira o serie de magnați, arătând pe cei ce se dovediseră devotați planurilor imperiale și pe cei care se împotriviseră. Interesantă este și atitudinea hotărîtă a lui Buccow, ca Brukenthal să devină cancelar provincial. Într'un raport datat din 25 Noemvrie 1761²⁾), el scria că după moartea comitelui „Națiunii“ săsești, nici un candidat catolic n'ar fi capabil să devină comite. El ruga cu insistență să fie numit Brukenthal cancelar, „Națiunea“ săsească să rămână fără comite un timp oarecare, iar primarul orașului Sibiu, Petru Binder, așa zisul „consul provincialis“, să fie confirmat pentru 2 ani, deoarece acesta ca om docil putea să conducă chestiunile „Națiunii“ săsești, stând sub influența lui Brukenthal.

Într'un alt raport, datat din 2 Decemvrie 1761³⁾), comunica rezultatul alegerii comitelui săsesc, cerând ca Brukenthal, cu toate că a fost ales, să nu fie confirmat, ci să devină cancelar.

Caracterizarea celui de al doilea candidat săsesc, cât și a celor 2 candidați catolici este foarte vie și interesantă.

Consilierii, fiind de acord cu părerile lui Buccow, au consimțit ca Brukenthal să devină cancelar, ceea ce s'a și întâmplat la 11 Ianuarie 1762⁴⁾).

Opera cea mai însemnată a generalului Buccow în Transilvania a fost înființarea regimentelor de graniță⁵⁾).

Crearea acestora a fost motivată de Buccow cu faptul că recrutarea tradițională a soldaților era incompletă, iar flăcăii fugeau în păduri pentru a se feri de înrolare în armată. Prin

¹⁾ Cons. de Stat, 2537/1761.

²⁾ *Ibidem*, 3254/1761.

³⁾ *Ibidem*, 3333/1761.

⁴⁾ Teutsch, II, p. 134.

⁵⁾ Cons. de Stat, 1415/1761.

înființarea acestor regimente, granița țării va fi păzită și Monarhia va avea totdeauna soldați la îndemână. Lipsa soldaților în războiul de 7 ani și frica de o eventuală năvălire a Tătarilor au contribuit și ele la necesitatea creerii acestor regimente¹).

Înființarea aceasta n'a fost lipsită nici ea de proselitismul religios, practicat atunci de Habsburgi. O condițiune principală impusă Românilor a fost să aparțină religiei unite.

Primul document în ceastă chestiune este un „bilet” personal al Impărătesei Maria Teresia, adresat generalului Buccow la 5 Iulie 1761. Impărăteasa cere părerea lui Buccow, dacă nu cumva s'ar putea înființa și în Transilvania o miliție de grănițeri. Ca model pentru organizarea ei servea regulamentul grănițerilor bănățeni din Timișoara²).

Răspunsul amănunțit al lui Buccow datează din 13 Octombrie 1761. În proiectul său a propus înființarea a 5 regimente de infanterie, fiecare de câte 3000 de oameni, 2 regimente de cavalerie, de câte 1000 de oameni, deci în total 17.000 de grănițeri.

În aceste regimente intrau Români și Secui: primii din cauza numărului mare și fiindcă locuiau, în parte, dealungul graniței, însă numai acei care aparțineau religiei unite, cei din urmă fiindcă erau obligați și ei prin privilegiile lor să apere granița țării de dușmani. Din populațiunea românească Buccow proiectă să alcătuiască 2 regimente de infanterie și unul de dragoni. Secuii ar fi contribuit cu trei regimente de infanterie și unul de husari. Acești grănițeri aveau să locuiască cu familiile lor pe o fâșie largă de teritoriu separat, dealungul graniței transilvane, care fâșie ar fi început în regiunea Rodnei, înglobând Țara Secuilor, câteva sate din Țara Bârsei și din Țara Făgărașului, și s'ar fi terminat în valea Hațegului, unde s'ar fi făcut legătura și cu grănițerii bănățeni. Pentru a îndeplini acest scop, s'ar fi cedat teritorii și s'ar fi făcut transferări de populație. De

¹) Cons. de Stat, 2419, 2342, 2442, 2492, 2515, 2596, 2641/1761.

²) *Ibidem*, 1415/1761.

exemplu orașul Bistrița urma să cedeze districtul Rodnei, baronul Nalátzi să dea trei sate în Valea Hațegului, ș. a. m. d. Preoții uniți, cari își pierduseră parohiile din cauza întoarcerii multor Români la vechea credință ortodoxă, cât și 1500 de familii unite, urmau să fie mutați în diferitele părți despopulate ale graniței. Proiectul mai conținea o serie de amănunte cu privire la obligațiunile și înlesnirile grănițerilor. Dintre acești 17.000 de grănițeri, numai 1/7 parte urma să facă servicii permanente, ceilalți vor sta în rezervă, schimbare ce se va face regulat. Obligațiunile principale erau: păzirea grănițelor, descoperirea contrabandelor și arestarea desertorilor, raportarea unor evenimente din „Turcia”, supravegherea sanitară, ș. a. m. d. În cazul unui războiu, ei urmau a fi trimiși pe câmpul de luptă, având atunci drepturi egale cu ceilalți soldați.

Imbrăcămintea și-ar fi procurat-o ei înșiși, iar armele necesare le-ar fi primit din magaziiile militare. Ar fi fost comandați și instruiți de ofițeri nemți, iar în fruntea fiecărui regiment ar fi stat un locotenent-colonel. Grănițerii urmau să plătească numai o anume taxă globală, iar de celelalte impozite ar fi fost scutiți. Dacă grănițerul-infanterist ar fi fost înrolat obligatoriu la serviciul său, trebuia să primească diurnă de 4 cruceri, iar cavaleristul de 8 cruceri. Impozitele percepute dela grănițeri trebuiau trimise „cassei provinciale”, care ajută din diferite fonduri pe grănițeri, a căror întreținere s'ar fi ridicat, împreună cu lefurile ofițerilor, la 170.004 fl. 51 cr.

După consultarea instanțelor competente, Maria Teresia, nefăcând schimbări, a sancționat proiectul și a însărcinat pe generalul Buccow cu executarea lui. Incepând cu mult zel să formeze aceste regimente, Buccow a întâmpinat numai greutăți și rezistență. Guvernatorul Kemény, cerând energic ca această fundamentală schimbare să fie desbătută în fața Dietei, fusese pensionat¹⁾.

Prin demiterea lui Kemény, piedecile n'au fost însă înlăturate. Răspândindu-se svonul printre iobagi că nu mai pot fi

¹⁾ Teutsch, II, p. 135.

siliți la „robotă”, aceștia au început să fugă din toate părțile Transilvaniei, prezentându-se comisiunii de recrutare, care începuse să înscrie pe oamenii din regiunile de graniță. Nobilii protestând energic contra acestui punct prin care se da libertate iobagilor, cari voiau să intre în regimentele de graniță, Consiliul de Stat a hotărît ca nobilii să nu aibă drept a interzice iobagilor înscrierea, pe de altă parte însă nici un iobag nu putea fi primit de comisie pentru a fi înrolat în regimentele de graniță¹⁾.

Nobilii și Secuii au putut să găsească în Cancelaria Aulică transilvană din Viena un sprijin important. Consilierii, aproape toți Unguri, s'au grăbit să se opună și ei planului de militarizare. Secuii au spus că nu vor accepta planul, deoarece sunt oameni liberi. Granițele le păzesc destul de bine și nu se gândesc să plece pe un câmp de luptă, ce nu se găsește în Transilvania. Consilierii au adăugat că o înarmare a Românilor ar fi foarte primejdioasă.

Totuși Buccow a putut să înlăture bănuelile. În vara anului 1762 comisiunea de recrutare, alcătuită din colonelul Schröder, juzii regești Bornemissa și Kaszon, a început să facă înscrierile necesare și printre Secui²⁾.

Aceștia însă, ațâțați și încurajați de nobili în întruniri secrete, s'au opus înrolării³⁾.

Prima împotrivire s'a ivit la Leвете, unde poporul n'a vrut să audă de poruncă, spunând, că „dacă vor fi siliți, vor merge chiar până la Viena, fiind asigurați, că aci li se va da protecția necesară și că operațiunea aceasta nu se făcea din voința Majestății Sale, ci era numai o uneltire a militarilor”. Răspândindu-se șovonul despre răsmerița din Leвете, o mulțime de oameni din alte sate au început să depună armele primite. Nici generalul Buccow, chemat în grabă, sosit fără suită, nu i-a mai putut convinge. Prin petițiuni îndrăznețe au vrut să-și facă dreptate. Aflând Buccow că au de gând să atace chiar orașul Odorheiu, a ordonat ocuparea regiunii revoltate cu trupe și tunuri.

1) Cons. de Stat. 1389, 1642/1762.

2) *Ibidem*, 2259/1762.

3) *Ibidem*, 3893, 3295/1762.

Originea revoltei n'a putut fi lămurită deplin. Judele re-gesc Henter a declarat că fiul dascălului din Almaș, s'a prezentat la el, amenințându-l că vor tăia curele din pielea sa, dacă nu va renunța la ideea militarizării¹⁾.

Locotenenții-coloneli Ernst și Caratto, care au ajutat la formarea regimentelor, au putut să liniștească pe Secuii din Ciuc și Trei-Scaune, pe când scaunul Odorheiu a rămas ocupat de soldați. De atunci conscrierea a înaintat foarte anevoie. Buccow însă, cu spiritul său optimist, nu s'a lăsat intimidat, vrând să bată chiar o medalie în onoarea acestei înființări „glorioase”. Intr'o scrisoare în limba franceză, adresată Mariei Teresia, propunea ca medalia să poarte pe față portretul Majestății Sale, iar pe dos să se vadă Carpații, la poalele lor trupe grănițerești, cât și stema Transilvaniei cu inscripția: „Securitati publicae erectis militibus confinariis in Transilvania vel conscriptis in militiam Dacis et Siculis”²⁾.

Acest pasagiu a dat naștere la discuțiuni aprige în Consiliul de Stat dela Viena. Consilierul Stupan a spus că deși Românii primesc cu bucurie această înființare și cu toate că Buccow s'a supărat pe Secui, nu trebuie să-i jignească pe aceștia prin susnumita inscripție. Borié a propus să se mai aștepte cu băterea monetei și pentru a evita alte certuri, cuvintele „conscriptis in militiam Dacis et Siculis” să fie înlocuite cu altă formulă.

La sfârșitul anului 1762 opera militarizării nu era încă terminată definitiv. Dintre cele două regimente de infanterie, cel dela Năsăud fu constituit, celălalt, din sudul Transilvaniei, neavând încă teritoriul necesar la dispoziție, n'a putut fi alcătuit. Secuii din scaunul Ciucului au fost mai ascultători și au fost înrolați de judele Bornemissa. Cei din Trei-Scaune, sub judele lor Mikes, în parte au primit, în parte au refuzat noua înființare, iar Secuii din Odorheiu, sub judele lor Daniel, s'au opus³⁾.

Văzând Curtea imperială că Buccow nu este în stare să înăbușe revoluția Secuilor, pentru a duce la bun sfârșit organi-

1) Cons. de Stat, 3325/1762.

2) *Ibidem*, 3366/1762.

3) *Ibidem*, 4295/1762.

zarea regimentelor de graniță a trimis pe generalul Siskovics în Transilvania. El trebuia să îndrepte greșelile lui Buccow și, pentru aceasta, avea și dreptul de a lua măsuri extraordinare.

Cauza nereușitei lui Buccow în chestiunea organizării regimentelor de graniță a fost lipsa „drepturilor nelimitate”, care au fost acordate mai târziu lui Siskovics. Maria Teresia scriindu-i mereu să nu întrebuițeze forța armată, Buccow a putut fi înșelat de nobili. Silit să raporteze întotdeauna la Viena, a primit o serie de instrucțiuni; multe contrazicându-se, nu mai putu duce la capăt opera sa. La înlocuirea lui Buccow cu Siskovics vor fi contribuit și mai multe scrisori alarmante ale episcopului Bajtay adresate consilierului Nény, cât și o scrisoare a contelui Haller, prefectul județului Alba, care cerea să se ia măsuri energice împotriva Secuilor, dacă Curtea imperială nu vrea să cadă Transilvania pradă uneltirilor revoluționare (28 Ianuarie 1763)¹).

Scurt timp după sosirea generalului Siskovics, au început și Români, lăudați până atunci, să refuze înrolarea lor în regimentele de graniță. La Salva, în ziua de 10 Mai 1763, nouă companii din regimentul II românesc de infanterie (Năsăud), n'au vrut să depună jurământul de fidelitate. Cu cercetări și amenințări a trecut și anul 1763. Numai după masacrul dela Madefalău (azi Petru Rareș), dela 7 Ianuarie 1764, opoziția Secuilor a fost înfrântă cu desăvârșire, urmând apoi organizarea definitivă a regimentelor²).

Cu mai mult succes a introdus Buccow un nou sistem de contribuție în Transilvania. Acesta s'a fixat la început pe un termen de 6 ani. Prezentând la 1762 personal proiectul său provizoriu la Viena, a reușit să primească aprobarea împărătească³).

Buccow a împărțit țara în trei „emporii”, fiecare „emporie” în patru „plagae”-uri. Fiecare district a fost încadrat într'o „emporie”, iar satele districtelor au fost încadrate în diferitele „plagae”-uri. Ceea ce a observat Buccow dela început era inegalita-

¹) Cons. de Stat, 543/1763.

²) Vaniček, p. 87—90 și Lupaș, *Revoluția țaranilor*, p. 33.

³) Cons. de Stat, 192/1762.

tea impozitelor. Dacă un Sas liber sau un Ungur liber stăpânea aceeași proprietate, primul plătea totdeauna ceva mai mult. De aceea Buccow prin sistemul lui căuta să favorizeze mai mult pe Sași, ceea ce a supărat pe ceilalți. Proiectul mai conținea diferite măsuri speciale. Scutirea sau reducerea impozitului pe vite, iar diferența ivită din această scădere să se egaleze prin sporirea taxelor pe obiecte, deoarece ridicarea taxei globale va supăra pe țărani, fiindcă orășenii nu erau siliți să plătească această taxă; taxa pe animalele tinere era prea ridicată; creșterea viteilor stagna, deoarece țărani voiau să plătească cât mai puțin. Aici trebuia să se facă o schimbare radicală. De aceea Buccow propunea reducerea taxelor pe animale, sporirea impozitelor globale, iar posesiunile imobile să fie supuse unei taxe. Consilierii de Stat, acceptând normele generale, au consimțit și la proiectul final, care conținea diferite norme administrative speciale. Planul a fost fixat pentru trei perioade, fiecare perioadă având câte șase ani. În cea dintâi urma să se introducă, printre altele, norma de contribuție, în a doua și în a treia să se facă corectările necesare. Ceea ce este important, este sporirea sumei finale a câștigului net, care era cu 196.199 fl. mai mare decât cea din anul precedent (1.416.625 fl. în loc de 1.220.426 fl.)¹⁾.

În proiectul lui Buccow se desființează vechile clauze adiționale, care produsese rău. De acum înainte urma să se plătească impozit numai pe: cap, vite, fân, podgorii, vin și alte venituri particulare. Incetul cu încetul trebuia să se introducă și taxa pe proprietate. O taxă globală redusă urma să plătească fiii și fiicele peste 15 ani, copiii de țărani aflați la curțile nobililor, deoarece nobilii își țin o mulțime de servitori tineri „cari n'au contribuit până aci la înflorirea țării”. O sumă mică să mai plătească și lucrătorii din minele de sare și plutașii de pe râurile transilvane.

Măsurile prevăzute pentru perioada a doua și a treia n'au fost discutate de Consilierii de Stat, cari au aprobat cu mici modificări numai perioada întâia a planului. Buccow a arătat

¹⁾ Cons. de Stat, 614/1762.

că executarea definitivă a celor două perioade din urmă se va hotărî după reușita celei dintâi. Catolicizarea deplină, proiectată în perioada a treia, n'a mai fost executată, deoarece după terminarea primei perioade (1769), baronul Brukenthal, introducând un sistem nou de contribuție, a zădărnicit, prin opera și prin personalitatea sa, astfel de tendințe de catolicizare.

La cererea generalului Siskovics, care sosi în Martie 1763 în Transilvania, Buccow a fost chemat din nou la Viena. Incredințând comandamentul generalului Montoja, iar președinția guvernului episcopului catolic Bajtay, a plecat în ziua de 23 Mai 1763 la Viena, luând cu sine și pe baronul Brukenthal¹⁾.

Buccow, atacat vehement din toate părțile, a încercat să se apere într'un memoriu de 124 de pagini, adresat Curții imperiale²⁾. Reușind să descrie convingător circumstanțele nefavorabile, pisma nobililor, dar și trufia unor ofițeri din suita sa, cât și atitudinea plină de aversiune a Secuilor, a putut să spulbere încă odată bănuelile ivite împotriva sa³⁾. Svonurile răspândite că s'ar fi certat cu Brukenthal și că ar fi fost arestat la Viena, s'au dovedit false⁴⁾.

În Octomvrie 1763 Buccow s'a întors în Transilvania, cu imputernicirea să-și reocupe funcțiunile și să ajute la lucrările comisiei pentru reorganizarea regimentelor de graniță, compusă din generalul Siskovics, conții Lázár și Bethlen. Mai avea dreptul să raporteze la Viena, dacă credea că acea comisie însărcinată cu executarea lucrărilor nu lua hotărîri bune, dar i-au fost interzise stafetele secrete și personale⁵⁾.

Surt timp după întoarcere s'a iscat o ceartă între el și baronul Seeberg, membru al guvernului transilvan. Acesta, atacând pe Buccow într'o ședință a guvernului, spunea că înființarea regimentelor de graniță era ilegală, ca și reforma impozitelor întocmită de Buccow și de Brukenthal. Generalul-comandant în-

1) Cons. de Stat, 1733/1763.

2) *Ibidem*, 2529/1763.

3) *Ibidem*, 2616/1763.

4) Halmágyi, p. 84.

5) Cons. de Stat, 3044/1763.

terzicându-i să vorbească, s'au luat la ceartă, până când generalul i-a strigat să tacă¹⁾. Ambii au relatat cazul la Viena. Consilierii de Stat au fost de părere să se ajungă la o înțelegere, ca nu cumva membrii guvernului să fie tiranizați de președinte, pe de altă parte acesta trebuia să aibă și autoritatea necesară în ședințele guvernului. În cele din urmă Seeberg a primit o mustrare din partea Curții.

Mâhnit de atâtea atacuri, Buccow a mai stat numai câteva luni, după întoarcerea sa dela Viena, în fruntea Transilvaniei. În ziua de 15 Mai 1764 a plecat cam bolnav din Sibiu la Avrig, pentru a felicita pe soția lu Brukenthal cu prilejul zilei onomastice. La 17 Mai s'a întors la Sibiu suferind de brâncă. În ziua următoare, sibienii aflară că generalul nu mai poate fi salvat. Soția lui Brukenthal n'a părăsit căpătâiul bolnavului până seara pe la ora 8, când acesta și-a dat sfârșitul²⁾.

Vreo trei zile a rămas expus în biserica catolică din Sibiu, ca să-l vadă poporul. La 24 Mai a fost înmormântat cu mare pompă în biserica susnumită.

Buccow a fost căsătorit, însă în Transilvania a trăit fără familie. Fiul său, ajuns colonel, a murit la asediul Belgradului (1789)³⁾.

Cu toate că guvernarea sa a fost scurtă, Buccow a putut să influențeze totuși istoria Transilvaniei. De mare importanță a fost schimbarea introdusă de el prin înființarea regimentelor de graniță, operă care s'a putut menține până la 1850. Adâncirea neînțelegerilor între biserica ortodoxă și cea unită s'a întâmplat tot sub guvernarea sa. În sfârșit, sistemul său de contribuțiune poate fi considerat ca primul proiect modern, întocmit în acest domeniu în finanțele Transilvaniei.

¹⁾ Halmágyi, p. 103—104.

²⁾ *Ibidem*, p. 117—119.

³⁾ Siebmacher, IV/12, p. 67.

ANDREI HADIK

*Președinte al guvernului și general-comandant
(1764—1767)*

Continuatorul politiceii absolutiste a fost generalul Conte Andrei Hadik de Futak. Prin numirea sa, Trasilvania a văzut în fruntea ei pe una din cele mai strălucite personalități militare din Monarhia austriacă. Obârșia familiei Hadik se află în Slovacia. După reforma lui Luther, familia trecuse și ea la luteranism, un Ioan Hadik (1585—1642), fiul unui anume Baltazar, este menționat ca preot luteran în regiunea Trencinului. Din cauza prigonirilor religioase familia se catoliciză din nou către sfârșitul veacului al XVII-lea¹).

Tatăl lui Andrei Hadik, cu numele Mihail, fu rănit într'un războiu, așa încât a trebuit să renunțe la cariera militară, fiind pensionat cu gradul de căpitan la 1733. Soția sa, Francisca, născută Hardy, i-a născut un fiu, la 16 Octomvrie 1710, pe când se aflau la Köszeg, în timpul revoluțiunei Curuților²).

Acesta primind pronumele Andrei, a vrut să se dedice studiilor religioase, pentru a intra în congregațiunea iezuiților. Fiind rugat însă de tatăl său să urmeze cariera militară, intră în armată. S'a distins repede prin inteligența și vitejia sa. În 1742 i-a fost încredințată păzirea castelului principelui Lichnowsky, lângă Odrau, în Silezia. Soldații lui Frederic II, inamicii Austriacilor în războiul de succesiune, atacând castelul, au fost respinși de trupa comandată de Hadik. Principele Lichnowsky vrând să-l răsplătească, i-a dat în căsătorie pe unica sa fiică Francisca³).

A avansat repede până la rangul de general de corp de armată. În războiul de 7 ani a săvârșit fapte însemnate. La 15 Octomvrie 1757 a ocupat pe neașteptate Berlinul cu 3000 de husari, aducând de acolo numai câteva trofee de biruință și

¹) Siebmacher, IV/12, p. 67—68.

²) Nagy Iván, V, p. 8—9. (Locul nașterii lui Hadik nu este sigur).

³) Wurzbach, VII, p. 166—167.

două duzini de mănuși, pe care le-a trimis Mariei Teresia de ziua ei onomastică. A doua zi s'a retras în ordine din cauza sosirii trupelor inamice. Primind „crucea ordinului Maria Teresia”, a învins mai târziu pe prințul Henric de Prusia la Freiberg, iar după pacea dela Hubertusburg (Februarie 1763), fu numit comandant al fortăreței Buda.

După moartea generalului Buccow, Hadik fu numit președinte al guvernului transilvan, general-comandant și comisar imperial în această provincie¹⁾.

În actul de numire și în instrucțiuni, Consiliul Aulic de războiu îl laudă pentru serviciile aduse împărăției, încredințându-i demnitățile menționate. Leafa sa a rămas ca și cea a lui Buccow, 16.000 fiorini anual, deci câte 8.000 fl. pentru fiecare funcțiune²⁾.

Instrucțiunile sale prevedeau ca el să se bazeze pe Diploma Leopoldină, dar să protejeze în orice ocazie religia catolică, să caute însă ca Sașii să nu fie nedreptățiți — două scopuri diametral opuse. Ca reprezentant al Curții nu avea voie să plece din Transilvania, decât după aprobarea unei cereri motivate.

Intrarea sa triumfală în Sibiu, sediul guvernului transilvan, s'a petrecut la 5 August 1764³⁾). Cadoul tradițional, compus din bani, vin, fructe și vite, l-a refuzat, dispunând să fie împărțit săracilor. Față de Sași s'a purtat dela început foarte rezervat. Ungurii s'au bucurat de venirea lui Hadik.

Instalarea lui solemnă în prezența guvernului s'a petrecut în ziua de 7 August. După cetirea ordinului de instalare, Hadik a răspuns în limba maghiară. Episcopul catolic Bajtay i-a răspuns, predându-i președinția guvernului, pe care o avusese ca vicepreședinte, după moartea lui Buccow, până la venirea lui Hadik⁴⁾.

Scurt timp după terminarea audiențelor de prezentare și a zilelor de sărbătoare, Maria Teresia a trimis un nou rescript pentru întărirea catolicismului în Transilvania. Documentul da-

¹⁾ Cons. de Stat, 1661/1764.

²⁾ Cons. Aulic de răsb. 1764, Iun. 537/4.

³⁾ *Ibidem*, 1764, Ian. 537/5.

⁴⁾ Cons. de Stat, 1432/1764.

tat din 21 August 1764 a fost cetit în ședința guvernului din 17 Septemvrie, acelaș an¹⁾).

Se căuta să se procure catolicilor majoritatea voturilor în consiliile orășenești, iar hotărârile urmau să intre în vigoare numai când protestanții se vor fi înțeles cu catolicii. Personalul spitalelor și al arhivelor trebuia să fie catolic, iar festivitățile catolice urmau să fie sărbătorite și de protestanți. Hadik a început să execute ordinul. La serbarea catolică dela 1 Noemvrie, „Ziua Tuturor Sfinților“, a ordonat ca toți locuitorii să serbeze ziua aceasta. Patrule de soldați au intrat în locuințele cetățenilor necatolici, controlând pe oameni dacă lucrează. Vinovații au fost arestați pentru scurt timp²⁾).

„Națiunea“ săsească alege pe baronul von Bausnern comite, cerând confirmarea lui. Hadik influențat însă de episcopul Bajtay, ceru dela Curtea imperială numirea baronului catolic Möringer, motivând această cerere cu faptul că, dacă Bausnern va fi instalat, toți membrii sași ai guvernului vor fi protestanți. În timpul acela Bajtay a încercat chiar să aducă la catolicism pe Bausnern³⁾).

În raportul său dela 19 Ianuarie 1765 despre militarizarea districtului Rodna, Hadik se opune tendințelor radicale de catolicizare, pentru ca să nu crească opoziția grănițerilor prin diferite bănueli. Propune ca în școlile acestora să nu se numească decât dascăli laici, urmând ca mai târziu aceștia să poată fi înlocuiți cu călugări piariști. După ce poporul ar fi fost instruit în spirit catolic, s'ar fi putut introduce și limba latină⁴⁾).

A contribuit și la pacificarea Transilvaniei. După masacrul cumplit dela Madefalău (Petru Rareș) dela 7 Ianuarie 1764, Curtea imperială ordonă o cercetare severă pentru identificarea vinovaților, care au îndrăsnit să ațâțe pe Secui la revoluție. Comisiunea sub președinția comisarului de războiu Roth, făcând cercetări amănunțite, a învinovățit o serie de persoane.

1) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1866, VII, p. 3—5.

2) *Ibidem*, 1866, VII, p. 6—7.

3) Cons. de Stat, 2633/1764 și Teutsch, II, p. 112.

4) Cons. Aulic de răs. 1765, Apr. 555/1.

Pentru a nu irita din nou „națiunea” Secuilor cu procese și osândiri, Hadik a sfătuit pe consilierii de stat să intervină la Impărăteasă spre a se încheia cercetările fără a mai căuta „jertfe” printre Secui. Rescriptul imperial referitor la încheierea cercetărilor și disolvarea comisiunii s'a redactat la 17 Mai 1766¹⁾.

Acordându-se „națiunii” sășești districtul Făgărașului, mulți dintre nobilii țării au crezut că generalul Hadik ar fi fost făuritorul acestui plan. Districtul aparținea contelui Bethlen, care-l primise în arendă dela fisc. „Națiunea” sășească a propus atunci să-i fie arendat ei districtul, în schimbul unei plăți de 200.000 de fiorini, cedând satele cerute pentru înființarea regimentului I românesc de infanterie (grănițeri). După înfrângerea opoziției contelui Bethlen, districtul a fost cedat Sașilor pe timp de 99 de ani. Aflându-se mai târziu că Brukenthal, ajutat de Bajtay, a susținut acest plan, nobilii s'au arătat iarăși mai binevoitori față de Hadik. Înălțarea Transilvaniei la rangul de Mare-Principat și acordarea titlului „inckyta” în loc de „alma” „națiunii” sășești, s'a făcut tot sub guvernarea lui Hadik²⁾.

El a avut grijă ca Transilvania să fie înzestrată cu drumuri mai bune. Constituirea șoselei dela Deva până la granița Banatului s'a făcut din îndemnul lui Hadik. Sublocotenentul-inginer Neuhauser și aghiotantul său Vautrien, au fost ajutați de Hadik în executarea acestui plan. Țăranii însă erau obligați să execute cărăușia³⁾.

Tot pentru binele țării au fost inspecțiunile sale personale în diferite părți ale Transilvaniei. Prima călătorie de inspecție a început-o la 17 Septemvrie 1766, vizitând partea răsăriteană a țării. În jurnalul său de călătorie tratează despre situațiunea poporului de jos, examinând cu mare atențiune soarta lui jalnică. Unui preot român îi dă sprijin să-și recâștige bunurile împrumutate militarilor. În Țara Secuilor a inspectat noua miliție grănițerească, intrând apoi la Brașov, unde i s'a făcut o pri-

1) Cons. Aulic de răs. 1766, Mai 443.

2) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1866, VII, p. 19.

3) *Ibidem*, 1866, VII, p. 18.

mire triumfală¹⁾). De aci a trecut prin regiunea „colibașilor”²⁾), apoi în nordul Transilvaniei și s'a oprit la Năsăud, unde l-a întâmpinat preoțimea unită, ducându-l cu mare alai și pompă în orașelul grănițeresc. Hadik a fost uimit de copiii grănițerilor cari s'au prezentat înaintea lui orânduși în câteva unități, executând diferite exerciții militare. Ca om foarte sever a pedepsit pe niște funcționari de care s'au plâns țărani. La 13 Octomvrie 1766 s'a reîntors la Sibiu³⁾).

După terminarea acestei vizite, Hadik a înaintat și un raport privitor la situațiunea regimentelor de graniță. El conținea pe scurt următoarele⁴⁾:

Dușmanul cel mai cumplit al acestor regimente este sărăcia: în locurile fixate pentru grănițeri se găsesc familii fără proprietăți; agricultura și creșterea vitelor e nesatisfăcătoare; vitele au fost decimate de epizootie cumplită. După părerea lui Hadik, regimentul II românesc de infanterie dela Rodna-Năsăud și cele două regimente secuiești de infanterie, sunt într'o stare destul de bună, pe când regimentului I românesc de infanterie, celui de dragoni cât și celui secuiesc de husari le va trebui încă mult timp până vor fi în stare să lupte.

Consiliul aulic de războiu împuternici pe Hadik să ușureze soarta grănițerilor. S'au putut introduce unele ușurări, de exemplu: scăderea prețului la sare, intensificarea comerțului între Transilvania centrală și teritoriul separat la frontiera țării.

La 30 Mai 1767 a plecat din nou din Sibiu pentru a începe a doua călătorie de inspecție, vizitând acum în special regiunile apusene ale Transilvaniei. Inspecția s'a terminat la 17 August 1767. În raportul său asupra acestei călătorii, el cere Consiliului de Stat să se mențină fortificațiile în întreaga țară și să nu se uite repararea lor; populațiunea să participe la că-

¹⁾ Halmágyi, p. 278.

²⁾ Colibașii sunt locuitorii de pe platforma muntoasă dintre Bran și Zărnești în sudvestul Țării Bârsei.

³⁾ Cons. Aulic de răsb. 1767, Apr. 27/160.

⁴⁾ *Ibidem*, 1766, Mai 650.

răușie în măsură mai mare; agricultura trebuie ridicată prin măsuri potrivite; guvernul țării nu se poate bizui pe populațiunea aceea, pe unde a trecut călugărul Șofronie. În părțile Zărandului trebuia să se concentreze unități mai mari de soldați¹⁾.

Din ordinul Curții dela Viena, generalul Hadik a trebuit să se ocupe și de chestiunea religioasă²⁾, adică să facă încercarea de a catoliciza cât mai multe suflete din Transilvania.

Dintre rapoartele sale, două sunt mai importante³⁾. În acestea atacă pe Sași, învinovățindu-i că ei sunt piedica cea mai mare și din cauza opoziției lor numărul catolicilor nu crește destul de simțitor. Propunea ca să se interzică Sașilor să mai împiedece primirea catolicilor în breslele lor. Înființarea unei universități protestante în Transilvania ar fi adus, după părerea lui Hadik, nimicirea religiei catolice, ba chiar desființarea puterii monarhice. Fondarea unei universități catolice ar fi dat însă rezultatele cele mai frumoase.

La 20 și 27 Februarie 1767 Consiliul de Stat s'a ocupat amănunțit cu chestiunile religioase din Transilvania. În urma avizului acestuia, Maria Teresia a decis următoarele: Proiectul unei universități protestante să nu fie retras, ci să fie anexat la celelalte acte, pentru ca să fie dat uitării mai târziu; o comisiune specială catolică nu se va înființa; în locurile membrilor unitarieni ai guvernului să se numească membri catolici la o dată ce se va fixa ulterior⁴⁾.

În primăvara anului 1766 nemulțumirile Românilor au început să crească din nou, dând naștere la diferite răsvrătiri. După cererea guvernatorului Hadik, s'a stabilit o metodă provizorie, prin care urma să se hotărească cui să aparțină diferitele biserici din satele românești ale Transilvaniei: dacă a patra parte a populațiunei românești într'un sat aderă la religia

1) Cons. Aulic de răs. 1767, Sept. 27/166.

2) Vezi și atitudinea lui Hadik cu prilejul zilei „Tuturor Sfinților“, 1764, mai sus.

3) Cons. de Stat, 1490/1766; Muzeul Brukenthal, colecția manuscriselor: 3 F 8.

4) Cons. de Stat, 559/1767.

unită, aceasta să primească biserica satului; dacă ortodocșii formează jumătatea satului, ei vor primi numai dreptul de a înainta o cerere pentru a-și clădi biserică nouă; cererea poate fi admisă sau respinsă. În sfârșit, dacă uniții nu formează a patra parte, ei totuși vor primi dreptul să-și clădească o biserică nouă. Totodată s'a plâns consilierul Blümegen, că poporul român nu înțelegea încă în ce constă unirea și că zilnic se întâmplau cazuri că Români treceau dela ortodoxie la unire și invers. Deaceea ordinul de mai sus urma să aibă numai un caracter provizoriu¹⁾.

Dintr'o notiță dela 28 Noemvrie 1767 a lui Hadik aflăm că în anul acela s'au constatat 1223 de preoți confirmați și 201 neconfirmați. După informațiunile lui Hadik se aflau în Transilvania în anul 1766: 105.909 familii (laice) având 635.454 de suflete ortodoxe, iar în 1762 au fost 128.653 familii (laice) ortodoxe și 1365 de preoți. Cei 201 preoți neconfirmați trebuiau să fie îndepărtați. Episcopul ortodox urma să trimeată anual un tablou despre acești clerici neconfirmați și să propună măsurile necesare pentru scăderea grabnică a numărului lor²⁾.

Înainte de a pleca din Transilvania, a dat Hadik într'un raport încă unele indicațiuni generale asupra reformelor, pe care urma să le execute succesorul său. Religia era după părerea lui legătura societății într'un stat. Atacă și pe Sași, din cauza sistemului de contribuție întocmit de Buccow pentru 6 ani (1763—69), care îi favoriza prea mult³⁾.

În chestiunea religioasă a fost criticat de către Consiliul Aulic de războiu, deoarece timp de peste 4 ani n'a putut să lucreze după un plan anumit la înmulțirea catolicilor. Încercarea lui Hadik de a spori numărul trecerilor la catolicism, prin ajutoare de bani, a fost considerată ca nepotrivită.

În chestiunea reorganizării regimentelor de graniță a jucat Hadik un rol puțin însemnat. Generalul Siskovics fiind însărci-

1) Cons. de Stat, 1766/1767.

2) *Ibidem*, 2830/1767.

3) *Ibidem*, 2946/1767.

nat în 1763 cu îndeplinirea organizării, a putut să ducă la bun sfârșit această operă grea, părăsind în Mai 1766 Transilvania.

În privința agriculturii a protejat Hadik clădirea magazii-
lor de grâu în orașele transilvane. Pe grănițerii care locuiau
mai ales în locuri puțin fertile, i-a silit să intensifice cultivarea
cartofilor¹⁾.

A vrut să introducă diferite reforme sanitare. La începutul
anului 1765 a îndemnat pe sibieni, cu ajutorul poliției, să curețe
mai bine străzile orașului, fără să aibă însă mult succes²⁾. Hadik
a dat și probe de atitudine dreaptă față de supuși. Tânărul baron
Dujardin, care chinuse pe iobagii săi prea aspru, încât muriseră
vreo șase inși, fu arestat în urma unui ordin special al lui Hadik³⁾.

Afară de chestiunile de guvernare, Hadik s'a mai ocupat și
cu arheologia Transilvaniei și mai ales cu descoperirea urmelor
romane din Dacia. După plecarea sa din Transilvania a descris,
într'un raport amănunțit, rămășițele romane, pe care le-a găsit
în sudvestul Transilvaniei⁴⁾.

În Octomvrie 1767 Hadik primi ordinul de rechemare dela
postul său de guvernator și general-comandant al Transilvaniei⁵⁾.

A mai rămas câteva luni în Transilvania, apoi părăsi la
4 Februarie 1768 această țară⁶⁾.

Succesorul său, O'Donell, așteptat să sosească la Crăciun
1767, a ajuns în Transilvania numai către sfârșitul lunii Mar-
tie 1768⁷⁾.

Rezumând activitatea lui Hadik, se poate spune că în pri-
vința catolicizării n'a procedat după un plan sistematic, ci a
încercat să convertească pe credincioși după împrejurări. El n'a
fost nici de cum un caracter atât de hotărît ca antecesorul său.

După sosirea lui Hadik la Viena, i-a fost încredințată pre-

¹⁾ Cons. de Stat, 2031/1767.

²⁾ *Ibidem*, 2618/1768.

³⁾ Halmágyi, p. 201—202.

⁴⁾ Cons. Aulic de răs. 1768, Mart. 478.

⁵⁾ *Archiv. d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1890, XXIII, p. 98.

⁶⁾ Halmágyi, p. 351 și 364.

⁷⁾ *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1890, XXIII, p. 104.

ședinția Congresului dela Carlovăț (1769). După prima împărțire a Poloniei (1772), deveni guvernator al Galiției, anexată de Austria. După ce Moldova a trebuit să cedeze partea nordică a țării (Bucovina) Monarhiei austriace la 1775, au fost colonizați și câțiva Unguri în această nouă provincie. Două sate au fost botezate după vestitul mareșal austriac, și anume unul: Satul lui Hadik (Hadikfalva), iar al doilea, satul lui Andrei (Andrásfalva), prenumele lui Hadik.

Prin avansarea la gradul de mareșal al Imperiului și prin numirea sa ca președinte al Consiliului Aulic de război, a devenit unul dintre fruntașii Monarhiei austriace. În războiul austro-turc din 1789 Împăratul Iosif i-a încredințat comanda trupelor destinate să cucerească Belgradul sârbesc. Mareșalul Hadik însă, foarte bătrân și bolnăvicios, a trebuit să se întoarcă la Viena, ne mai putând exercita comanda supremă. Înainte de a se stinge, Împăratul Iosif II l-a chemat totuși la patul său de moarte, încredințându-i grija armatei¹).

Bătrânul Hadik nu l-a supraviețuit mult timp. În ziua de 12 Martie 1790 a încetat din viață²).

Viteazul Hadik luase parte la 21 de bătălii, fiind numit și „Zieten al Austriei“.

A avut trei fii și o fiică. Fiii săi au ajuns și ei la ranguri înalte. Cel mai în vârstă, Ioan, a devenit consilier, cei din urmă, Carol și Andrei, au murit generali. Fiica sa a fost măritată după contele polon Lubomirsky, prins de Austriaci în războiul de 7 ani.

CAROL O'DONELL

*Președinte al guvernului și general-comandant
(1767—1770)*

Al treilea general-comandant și președinte al guvernului transilvan în seria aceasta a fost Carol O'Donell-Tyrconnel.

¹) Siebmacher, IV/12, p. 68.

²) Wurzbach, VII, p. 170.

Consiliul Aulic de războiu a vrut să-l numească numai comandant și comisar imperial în Transilvania (Noemvrie 1767), dar, după o lună, Maria Teresia a decis să-i dea calitatea de președinte al guvernului transilvan, lăsându-i și demnitatea militară¹⁾.

Sosind în Martie 1768 în Transilvania, a stat timp de trei ani în fruntea acestui Principat. El a fost înaintea revoluțiunii din 1848 cel din urmă general, care a unit în persoana sa cele două funcțiuni însemnate.

Carol Claudiu O'Donell a fost vlăstarul unei familii nobile irlandeze, care își avea obârșia în ducatul Tyrconnel²⁾.

În războaiele neconținute dintre Anglia și Irlanda, familia aceasta a fost de multe ori persecutată. Pe la sfârșitul veacului al XVI-lea multe dintre vlăstarele familiei O'Donell au început să emigreze în țările catolice. Un oarecare Hugh O'Donell a venit pe la 1600 în Spania și oferindu-și serviciile regelui Filip al III-lea, acesta i-a dat voie să rămână în regatul său. Dintre urmașii săi, trei băieți: Carol, Ioan și Henric vin cu unchiul lor Hamilton, în prima parte a domniei lui Carol al VI-lea, în Austria, unde au fost înrolați mai târziu ca deței în armata imperială³⁾.

Carol O'Donell s'a născut în Spania la anul 1715⁴⁾. După terminarea războiului austro-turc din 1737—1739 a fost înaintat la rangul de maior. În etate de vreo 45 de ani a fost avansat la rangul de general. Isprăvile cele mai glorioase le-a săvârșit însă în războiul de 7 ani. În bătălia dela Kolin a comandat un detașament de trupe, reușind să învingă pe Prusieni. În lupta dela Leuthen fu rănit și făcut prizonier, mai târziu însă fu liberat. După încheierea păcii dela Hubertusburg, fu numit comandant al trupelor austriace din Țările de Jos. În Noemvrie 1765 a fost designat inspector general de cavalerie.

1) Cons. Aulic de răsb. 1767, Nov. 101/6.

2) Siebmacher, IV/12, p. 68.

3) Wurzbach, XXI, p. 2—3.

4) Siebmacher, IV/12, p. 68—69.

La 14 Decembrie 1767 Maria Teresia l-a numit general-comandant și președinte al guvernului Transilvaniei¹⁾.

Printr'o scrisoare anterioară (4 Noiembrie 1767), Consiliul Aulic de războiu i-a încredințat comanda trupelor imperiale în Transilvania, numindu-l totodată și comisar imperial, cu misiunea specială de a întreține corespondența cu ambasadorul austriac din Constantinopol²⁾.

În instrucțiunile primite i s'a precizat îndatorirea de a ocroti religia catolică și „națiunea” săsească³⁾. Brukenthal a primit ordin să ajute pe noul președinte în toate lucrările sale.

În ziua de 27 Martie 1768 generalul O'Donell a sosit la Sibiu⁴⁾.

Controlând toate problemele transilvane, a ajuns O'Donell la concluziunea că alegerea unui episcop ortodox este chestiunea cea mai arzătoare, care trebuie rezolvată neapărat. Într'o scrisoare din 7 Mai 1768 a cerut alegerea unui asemenea episcop. Dar Consiliul de Stat neputând cădea la înțelegere, dacă trebuie să recomande pe episcopul din Vârșeț sau pe un preot din Neusad (Neusatz), care se plânsese odată contra Mitropolitului din Carlovăț, chestiunea fu amânată și încredințată generalului Hadik, care urma să se ocupe de problema aceasta⁵⁾.

Într'un nou referat, lung și interesant, datat din 20 Iunie 1768, O'Donell a arătat toate problemele importante care trebuiau rezolvate pentru a se statornici liniștea deplină în țară⁶⁾.

Prima constatare, pe care o făcea, a indispus oarecum pe consilierii de stat, fiindcă cerea alegerea unui episcop ortodox, deoarece partea mai mare a locuitorilor Transilvaniei o constituiau Români ortodocși. El zice: „Prin autoritatea episcopului totul e posibil la Români. Poporul așteaptă numirea episcopului ortodox cu mare nerăbdare”. Însă viitorul episcop nu trebuia

¹⁾ Cons. Aulic de răsb. 1767, Dec. 571/4.

²⁾ *Ibidem*, 1767, Nov. 101/6.

³⁾ *Ibidem*, 1767, Nov. 101/7.

⁴⁾ *Archiv. d. Ver. f. Landeskunde*, 1890, XXIII, p. 104.

⁵⁾ Cons. de Stat, 1148/1768.

⁶⁾ *Ibidem*, 2163/1768.

să fie un om iscusit, ci mai mult un bărbat devotat Majestății Sale. Episcopul din Vârșeț ar fi putut fi bărbatul de încredere, înainte însă de a fi trimis în țară, trebuia să fie chemat la Viena ca să i se afle părerile. „Preoții să se adune atunci laolaltă în mai multe centre, pentru ca ei să ridice apoi mulțimea mare a poporului român din înapoierea sa”. Prin numirea unui episcop ortodox, toate uneltirile și intrigile răuvoitorului episcop din Carlovăț vor înceta momentan. Dela un episcop ortodox destoinic credea O'Donell că s'ar putea spera chiar o protejare a religiei unite, însă găsirea omului potrivit, care ar realiza acest plan, trebuia să fie preocuparea de competență a tuturor cercetărilor.

Episcopul unit dela Blaj este incapabil și nu poate să realizeze unirea din cauza râvnei sale religioase și fiindcă prigonește pe Românii neuniți. Pentru a dovedi exactitatea părerilor sale, anexează o plângere a Românilor ortodocși din jurul Blajului¹⁾.

În memoriul acesta se arată la câte prigoni sunt supuși ortodocșii din partea episcopului unit Atanasie Rednic. Comisiunea guvernului²⁾, cât și generalul O'Donell³⁾, au fost nevoiți să scrie episcopului Rednic să înceteze cu „cercetările” sale. Mai departe O'Donell descria în acest raport și pe membrii guvernului transilvan. Ceea ce nu-i plăcea lui O'Donell era faptul că guvernul transilvan se ocupă în ședințele sale mai mult cu dezbateră proceselor juridice decât cu discutarea și rezolvarea dorințelor și poruncilor imperiale. Pentru a regula și această chestiune, O'Donell propunea să se sporească numărul membrilor dela 12 la 14 persoane, dintre care 7 urmau să se ocupe cu chestinii generale, iar ceilalți să dezbată procesele prezentate guvernului. Finanțele „națiunii” săsești nefiind în ordine, trebuia să se facă o anchetă severă, controlându-se toate cheltuielile „națiunii”, chiar dacă organele acesteia se vor opune.

1) Cons. de Stat, 2163 A/1768.

2) *Ibidem*, 2163 B/1768.

3) *Ibidem*, 2163 C/1768.

În scaunul Sebeșului trebuia să se înceapă cu măsurarea terenurilor, iar introducerea sistemului de impozit, propus de cancelarul Brukenthal, urma să fie examinat amănunțit, înainte de a fi aplicat.

Acest lung raport a fost examinat și debătut în ședințele Consiliului de Stat dela 22 și 28 Iulie 1768. Împărăteasa, de acord cu părerile consilierilor de Stat, a hotărât următoarele: 1. Mult mai bine ar fi dacă Românii ortodocși ar rămâne fără episcop, fiindcă așa pot fi stârpiți mai ușor. Deoarece sunt însă atât de numeroși, vor primi un episcop care să nu împiedece nici unirea cu Roma, nici să fie un apărător prea înfocat al credinței sale (ortodoxe). 2. Totodată să se ia măsuri hotărâtoare pentru a stârpi emigrarea Românilor din Transilvania. Un comisar civil și unul militar vor întocmi, împreună, tablouri, spre a urmări scăderea sau creșterea emigranțiunii. Fugarii prinși pot fi grațiați și colonizați în locuri părăsite. 3. În ceea ce privește brutalitățile episcopului unit Rednic, acestea s'au dovedit adevărate, în urma cercetărilor făcute de episcopul catolic Bajtay, de aceea Rednic va primi o dojană și îndrumarea de a proceda cu înțelepciune, nu cu brutalitate, dacă vrea să răspândească unirea. 4. Pentru a proteja unirea este nevoie de școli, căci ea poate fi răspândită mai ușor prin oameni cu carte. Mai târziu copiii uniților pot fi trimiși și în școlile iezuiților. Dacă un Român crescut și instruit în legea unită se reîntoarce la credința ortodoxă, să nu fie urmărit ca „apostat”. 5. Se acceptă împărțirea guvernului în două secții. Chestiunile naționale și religioase urmau să se dezbate în ședințele secțiunilor întrunite. 6. și 7. În privința măsurilor cerute de O'Donnell contra „națiunii” săsești, Brukenthal putu să obțină o amânare. 8. Sistemul lui de impunere urma să fie pus în vigoare după examinare¹⁾.

Din atâtea puncte acceptate, nu s'a tradus în faptă aproape nimic.

O altă problemă grea a fost cea a colibașilor. Aceștia trăiau într'o cumplită sărăcie și începuseră să emigreze în Țara Ro-

¹⁾ Cons. de Stat. 2163/1768.

mânească, aflând vestea că vor fi încorporați în regimentele de graniță. O'Donell a luat numai decît măsurile necesare pentru a opri această scădere a populației. Printr'un comerț mai intensificat între „colibași” și locuitorii din interiorul provinciei, s'a putut îndrepta oarecum starea jalnică a acestor locuitori¹⁾.

O'Donell s'a mai ocupat și cu chestiuni sociale. Înființarea unui orfelinat catolic la Sibiu a provocat oarecare tensiune. Această instituțiune fusese creată prin decretul Impărătesei Maria Teresia, la 30 Noemvrie 1768²⁾. Generalul O'Donell cerând instrucțiuni în privința organizării acestei „case”, i s'a comunicat că va primi un regulament al orfelinatului din Viena, după care să se orienteze organizatorii, ceea ce s'a și întâmplat.

În această instituțiune erau primiți copiii de orice confesiune, dacă se putea găsi vreun pretext pentru a-i catoliciza. O deosebită atențiune s'a dat copiilor grănițerilor decedați³⁾.

După expirarea termenului de 6 ani (1763—1769), Maria Teresia a vrut să pună în aplicare proiectul de impunere al lui Brukenthal. Mai târziu a rugat însă pe O'Donell să lămurească unele chestiuni financiare ale „națiunii” săsești. Fiind trimis în Transilvania pentru a proteja și pe Sași, a fost îndemnat să stea în relațiuni bune cu cancelarul Brukenthal. Acesta fiind la Viena, a controlat într'o măsură oarecare intențiunile lui O'Donell. Prin aceasta s'a ajuns repede la un conflict între dânsii. După cererea Impărătesei ca O'Donell să înceapă diferite reforme în domeniul finanțelor, acesta a atacat din nou „națiunea” săsească, acuzând pe Sași că ei înșală organele statului. O'Donell nega dreptul „națiunii” asupra teritoriilor alipite în cursul timpurilor, spunând că cele mai multe au fost donațiuni ale unor Principi transilvani făcute „națiunii” numai pentru timpul cât trăia Principele respectiv, urmând ca după moarte să devină din nou posesiuni fiscale⁴⁾.

1) *Ibidem*, 385/1769.

2) *Teutsch*, II, p. 108.

3) *Cons. de Stat*, 847/1769.

4) *Ibidem*, 2496/1769.

Spre norocul „națiunii” săsești, Consiliul de Stat n'a fost de părerea lui O'Donell.

La 11 Februarie 1769 guvernatorul a primit însărcinarea de a studia problema scutirii de contribuțiuni a nobililor și dacă acest privilegiu nu poate fi cumva micșorat. Intenția aceasta de a supune și pe nobili unei contribuțiuni purcese dela Brukenthal. În răspunsul său adresat cercurilor conducătoare vieneze, O'Donell a propus cu mare precauțiune ca numai nobilii de viță însemnată și veche să rămână scutiți de taxa globală¹⁾.

În duelul dintre O'Donell și Brukenthal, primul a trebuit să cedeze²⁾.

La ședința solemnă a guvernului transilvan, în care s'a prezentat cancelarul aulic transilvan în funcțiunea sa de comisar imperial pentru a pune în aplicare sistemul său de impunere și pentru a reorganiza finanțele Marelui Principat (20 Februarie 1770), O'Donell nu a participat. Brukenthal trimițând lista celor prezenți la Viena, Împărăteasa s'a supărat pe O'Donell³⁾.

Maria Teresia hotărâse din Ianuarie 1770 să despartă funcțiunea de guvernator de cea de general-comandant în Transilvania. La 30 Ianuarie 1770 Consiliul Aulic de războiu a trimis generalului O'Donell înștiințarea că este demis din comandamentul trupelor din Transilvania. Succesorul său, generalul Preiss, primi ordinul să ocupe numai funcțiunea de general-comandant în Transilvania, fără a mai conduce și lucrările guvernului provincial⁴⁾.

O'Donell a mai stat până în Septemvrie 1770 în fruntea guvernului transilvan. La 28 Septemvrie i-a fost trimisă și porunca să se întoarcă la Viena, ceea ce s'a și întâmplat către sfârșitul anului 1770⁵⁾.

Excelentul ostaș a stat timp relativ scurt în fruntea Tran-

¹⁾ Cons. de Stat, 1536/1769.

²⁾ Arneth, X, p. 139.

³⁾ *Ibidem*, X, p. 142—147.

⁴⁾ Cons. Aulic de răsb. 1770, Ian. 37/14.

⁵⁾ *Ibidem*, 1770, Sept. 37/72.

silvaniei. Cutureierând în cursul vieții sale toate părțile Monarhiei, a ajuns în ultimii ani și în Transilvania.

Stând în relațiuni amicale cu soțul defunct al Mariei Tereșia, Împărăteasa a vrut să-i răsplătească această prietenie, punându-l în fruntea provinciei. Din nefericire s'a certat însă cu „Transilvanul vestit“, care se afla atunci la Viena, așa încât O'Donell a fost repede învins. Părerea exprimată de I. Th. Hermann, după venirea lui O'Donell, că acesta va conlucra amical cu Brukenthal s'a dovedit neîntemeiată¹⁾.

După sosirea sa la Viena fu pensionat la 31 Ianuarie 1771, primind o sumă de 4000 fl. anual²⁾.

Designat pentru a conduce pe Împăratul Iosif II în cursul călătoriei sale în Transilvania, a început să se pregătească pentru aceasta. Pregătirile însă nu le-a putut duce la bun sfârșit, căci a decedat la 26 Martie 1771, la Viena, unde a și fost înmormântat³⁾.

O'Donell nu se însurase și n'a lăsat urmași. Un descendent din această familie, cu numele de Maximilian Carol O'Donell, a salvat la 1853 viața Împăratului Francisc Iosif, când acesta fusese atacat de un asasin în plimbarea sa pe lângă zidurile Vienei⁴⁾.

MARIA IOSIF AUERSPERG

Guvernator

(1771—1774)

Ultimul guvernator „străin“ al Transilvaniei în veacul al XVIII-lea a fost contele Maria-Iosif de Auersperg, o personalitate mai puțin importantă.

După ce generalul Preiss ocupă postul de general-comandant în Transilvania, Împărăteasa Maria Tereșia se hotărî să

1) *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1890, XXIII, p. 107—108.

2) Cons. Aulic de răs. 1771, Ian. 445.

3) Wurzbach, XXI, p. 3.

4) *Ibidem*, XXI, p. 4.

numească din nou, după un interval de 9 ani, un guvernator adevărat.

Ea a crezut că prin două persoane străine va putea să dirijeze mai bine Transilvania, decât dacă ar fi instalat un nobil transilvan în fruntea provinciei. Guvernarea acestui nobil ar fi plină de intrigi și de atacuri din partea celorlalte familii nobile, trecute cu vederea la numirea guvernatorului. După trei ani, însă, Maria Teresia a recunoscut că părerea aceasta fusese greșită.

Obârșia familiei nobile Auersperg se află în Craina (Sudul Austriei). La 1463 familia aceasta primise conducerea ereditară a acestei „mărci” (Obersterblandmarschallamt). Inmulțindu-se membrii familiei, neamul s'a împărțit în diferite spițe¹⁾. Se cunosc două linii în rangul de conte și una cu rangul de duce.

Guvernatorul Maria-Iosif Auersperg se trăgea din ramura veche a liniei vechi. El s'a născut din căsătoria a doua a Contelui Ioan Adam-Seyfried de Auersperg cu Contesa Maria Ana de Giovanelli, la 23 Octomvrie 1723 în Laibach²⁾.

Despre viața sa se știe foarte puțin. La 16 ani pierde pe tatăl său. Tânărul Auersperg n'a urmat însă cariera militară, ci, după studii juridice, a început să se ridice treptat dela funcțiunea de secretar la rangul de consilier intim, ceea ce nu era însă o distincțiune excepțională. Înainte de a fi trimis în Transilvania a fost trei ani căpitan suprem al districtului Görz (Goriția), apoi președinte al Camerei Stiriei și în sfârșit consilier la curtea supremă de justiție³⁾.

După rechemarea generalul O'Donell din Transilvania, Maria Teresia a vrut să numească pe Brukenthal ca guvernator, însă după scurt timp a părăsit planul acesta⁴⁾.

Brukenthal a propus Împărătesei să numească un Tran-

¹⁾ Siebmacher, IV/5, p. 11—12 și Wissgrill, I, p. 243—250 (cu indicațiuni false).

²⁾ Comunicare particulară făcută de Conte Henckel von Donnersmark.

³⁾ Cons. de Stat, 1127/1771.

⁴⁾ Arneth, X, p. 148.

silvan în fruntea provinciei. Candidații săi au fost următorii nobili unguri: Ioan Nemeș, Nicolae și Pavel Bethlen, Dionisie și Wolfgang Bánffy, Carol și Ladislau Teleki. Maria Teresia a vrut să numească cu orice preț un „străin” în această funcțiune. Din cei trei candidați străini propuși pentru demnitatea de guvernator, anume: Conte Francisc Xaver Wieschnik, președintele Curții de Apel din Boemia, contele Ioan Lantieri, trimis imperial în Austria de jos, și consilierul intim Conte Maria-Iosif Auersperg, a numit, în sfârșit, pe cel din urmă¹⁾.

Totodată Împărăteasa a cerut și părerea lui Brukenthal, dacă Auersperg să fie numit numai președinte al guvernului sau guvernator adevărat. Acesta s'a exprimat în referatul său din 19 Ianuarie 1771, pentru a doua părere²⁾). Lucrul acesta va face o impresie bună în Transilvania, intrigile se vor potoli, deoarece funcțiunea de guvernator era prevăzută chiar în Diploma Leopoldină, pe când președinția guvernului are totdeauna numai un caracter provizoriu. În sfârșit, dacă se instalează un guvernator, acesta este privit cu mai mare respect.

Aceste avantagii erau însă îmbinate cu dificultăți. Dacă se respectau legile, guvernatorul trebuia să aibă cetățenia transilvană, trebuia să fie ales, iar „indigenatul” trebuia să-i fie dat de Dieta țării. Dificultățile puteau fi înlăturate. Consiliul de Stat fiind de acord, Împărăteasa a numit pe Auersperg ca guvernator al Transilvaniei la 31 Ianuarie 1771³⁾.

Pentru a lămuri problema cetățeniei, Maria Teresia i-a dat ea însăși această diplomă⁴⁾). Jurământul de credință și fidelitate l-a depus în fața Împărătesei în ziua de 24 Martie 1771. Aflând despre o inundație pricinuită de revărsarea Mureșului, Auersperg și-a amânat cu 8 zile plecarea spre Transilvania, plănuită pentru 26 Martie 1771⁵⁾.

1) Arneth, X, p. 149.

2) Cons. de Stat, 349/1771.

3) *Ibidem*, 349/1771.

4) *Ibidem*, 1127/1771.

5) *Ibidem*, 1146/1771.

La 1 Mai 1771 Auersperg a sosit la Sibiu. La Ruscior, lângă Sibiu, a fost întâmpinat de diferite deputațiuni, s'a întreținut și cu comitele săsesc Baussnern, și a intrat apoi cu suita sa în oraș. Instalarea solemnă a făcut-o episcopul catolic Bajtay, care era pe atunci președintele interimar al guvernului. Episcopul i-a spus că sarcina îi va fi grea din cauza atâtor confesiuni și „națiuni”. Ca răspuns la aceasta Auersperg a rostit un discurs foarte scurt în limba latină¹⁾.

După instalare a început să lucreze la reorganizarea cancelariei guvernului. Înainte de a-și trimite raportul la Viena, a fost înștiințat că i se încredințează controlul asupra poștelor din Transilvania, ceea ce a iscat o neînțelegere cu conducerea militară²⁾.

Raportul redactat de Auersperg în chestiunea reorganizării guvernului conținea dispozițiuni generale, de ex.: cum vor proceda locțiitorii diferitelor funcțiuni în absența șefilor lor; controlarea funcționarilor guvernului; întrunirea guvernului de trei ori săptămânal, ș. a. m. d. Condițiunile speciale priveau mai mult activitatea consilierilor guvernamentali și chestiuni tehnice, pentru a ușura diferitele proceduri. Părerile consilierilor se vor înainta în scris, documentul primind un număr și fiind trecut într'un indice. Cei ce reprezentau o minoritate de voturi în vreo chestiune puteau să apeleze la Curtea imperială. Consilierii guvernului n'au dreptul să amestece actele oficiale ale guvernului cu actele lor particulare. Ei vor raporta de trei ori anual, dacă secretarii guvernului își îndeplinesc conștiincios funcțiunile³⁾.

După un scurt interval se menționează din nou, în 1771, o intensă emigrațiune a Românilor din Transilvania. Cauza a fost recrutarea severă, ordonată la 1771 pentru toți contribuabilii, și, pe de altă parte, noua prigoană împotriva Românilor ortodocși ca să-și părăsească credința strămoșească. Primind ordin dela Viena, guvernatorul Auersperg a dispus recrutarea gene-

¹⁾ *Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1880, XVI, p. 183.

²⁾ Cons. de Stat, 2034 și 2574/1771.

³⁾ *Ibidem*, 2547/1771.

rală care, executată prea sever, a înspăimântat pe mulți țărani tineri, care au început să-și părăsească vetrele¹⁾.

În privința unirii, Auersperg cerea înființarea unei comisiuni, care să se ocupe numai cu chestiuni religioase, firește în primul rând cu trecerile dela o confesiune la cealaltă. Consiliul de Stat a crezut însă că, dacă se va alcătui o comisiune pentru afaceri catolice, necatolicii vor cere și ei o comisiune similară pentru apărarea intereselor lor. Impărăteasa respinse deci propunerea lui Auersperg²⁾.

Guvernatorul anunță că a numit un referent special care se va ocupa de emigrațiunea Românilor, care în primul moment fusese exagerată. Într'o scrisoare adresată Impărătesei Auersperg ceru să fie decorat cu ordinul Sf. Ștefan, „căci prin această distincțiune autoritatea lui va crește în ochii Orientalilor“³⁾. Din această pretenție reiese însă mai mult vanitatea sa personală decât însemnătatea motivului arătat. Impărăteasa a decis să i se acorde decorația mai târziu, dacă rezolvă în mod mulțumitor problemele transilvane.

A intervenit apoi la Curtea imperială să nu publice rescriptul „apostaților“, care prevedea sancțiuni prea severe dacă cineva trecea dela religia catolică (unită) la altă confesiune. Prin spioni a putut afla însă că emisari ruși din Țările Române pregătesc trecerea Românilor fugari în Rusia, o problemă foarte grea, care trebuia să fie rezolvată, pentru a nu provoca tensiuni în politica externă cu Rusia. De aceea cerea ca în viitor „apostații“ să fie înspăimântați cu amenințarea de pedeapsă⁴⁾. În scrisoarea aceea se lauda că prin comisari numiți de el vreo 200 de Români s'ar fi întors în interiorul provinciei. În ședința Consiliului de Stat din 16 Septembrie 1771 s'a decis definitiv anularea rescriptului „apostaților“.

După noua hotărîre, comunicată lui Auersperg, „apostații“ vor fi închiși pentru scurt timp sub un pretext oarecare; în tem-

1) Cons. de Stat, 2499/1771.

2) *Ibidem*, 2575/1771.

3) *Ibidem*, 2576/1771.

4) *Ibidem*, 2732/1771.

niță vor fi interogați sever, amenințați și apoi liberați. Dacă rămân fideli religiei catolice, vor fi colonizați în regiuni ortodoxe; dacă vor să rămână ca „apostați” liniștiți în comunele lor, nu li se va face niciun rău. Dacă ei vor ațâța însă pe alți catolici să-și părăsească credința atunci vor fi aruncați în temniță ca răsvrățiți împotriva ordinii publice¹).

Din cauza trufiei sale Auersperg a ajuns repede în conflict cu două persoane de seamă: cu cancelarul aulic Brukenthal și cu episcopul catolic Bajtay. Cearta dintre Auersperg și Brukenthal a fost de natură mai serioasă, decât cea dintre Auersperg și Bajtay, ivită numai dintr'o chestiune neînsemnată. Prima ciocnire s'a întâmplat chiar cu prilejul vizitei lui Auersperg la Brukenthal, când noul guvernator a cerut sprijinul cancelarului aulic²). Acesta i-a promis ajutorul necesar, a observat însă totodată că Transilvaniei nu vor fi prea mulțumiți cu un guvernator străin. Auersperg supărat a luat o atitudine dârză, exclamând: „Transilvaniei să se bucure dacă au un conte de Auersperg ca guvernator”. Brukenthal i-a explicat atunci că există încă descendenți ai unor familii nobile, care au dat și principii ai Transilvaniei.

În timpul celor trei ani, cât a stat Auersperg în fruntea provinciei, acești doi bărbați nu s'au putut înțelege.

Un baron ungar, de origine slovacă, Iosif Izdenczy a devenit mâna dreaptă a lui Auersperg³). Nici unul din ei nu cunoștea legile complicate ale Transilvaniei, începând a ordona în țară, fără a ține seamă de diferitele privilegii. Brukenthal a raportat regulat despre intențiunile lui Auersperg, încercând să apere pe Sași, controlați foarte sever de noul guvernator. Pentru a acuza cu mai mult efect pe Brukenthal, Auersperg a încercat să scape de sub controlul acestuia. După aceasta începu a trimite rapoarte particulare consilierilor de Stat, o manevră care i-a fost interzisă după scurt timp⁴).

¹) Cons. de Stat, 3227/1771.

²) Arneth, X, pag. 149.

³) Teutsch, II, p. 152—153.

⁴) Cons. de Stat, 4082/1771.

În anii 1771 și 1772 Auersperg a încercat prin diferite intrigi să răpună pe cancelarul aulic transilvan; s'a servit de denunțări anonime, acuzându-l chiar că sustrage porunci imperiale. La începutul anului 1773 Auersperg s'a dus personal la Viena, continuând să atace pe adversarul său¹⁾. În mai multe ședințe ale Consiliului de Stat s'au desbătut toate acușările contra lui Brukenthal. Acesta s'a apărat însă cu succes, așa încât Consiliul de Stat a fost în stare să-l reabiliteze complet, dându-i satisfacție deplină. La 5 Aprilie 1773 Auersperg a primit o dojană din cauza învinuirilor sale nedrepte. Pentru ca să nu fie scăzută autoritatea guvernatorului, Auersperg n'a fost pedepsit²⁾.

Conflictul ivit între Auersperg și episcopul catolic Bajtay a fost de durată mai scurtă. După încetarea ciumei din Țara Bârsei, Auersperg ordonase celebrarea unui serviciu divin³⁾. Episcopul, simțindu-se jignit de astfel de amestecuri ale guvernatorului în chestiuni religioase, a reclamat la Viena. Într'o scrisoare în limba franceză adresată Împărătesei a arătat că episcopul este vicarul lui Dumnezeu pe pământ, iar Auersperg l-a ofensat prin tonul său aspru. Guvernatorul a trimis și el mai multe rapoarte, așa încât Maria Teresia, indignată de atâtea certuri, a ordonat ca în viitor fiecare să anunțe pe celălalt despre dorințele sale. Prin intermediul secretarului Izdenczy și al cancelarului Blümegen cei doi s'au împăcat⁴⁾.

Cu tot insuccesul său în lupta cu Brukenthal, Auersperg posedă totuși oarecare capacitate de a rânduî unele lucruri și instituțiuni, uitate sub guvernarea generalilor. Oficiul pentru controlarea actelor (forum productionale), mai înainte „o insti-

1) Cons. de Stat, 2549, 2574, 2577 și 3111/1771.

2) Arneth, X, p. 151—152.

3) Cons. de Stat, 3019/1771.

4) Cons. de Stat, 3019/1771; Arneth, X, p. 150. După un scurt timp bătrânul episcop și-a cerut pensionarea, cu gândul de a-și trăi ultimele zile ale vieții la Bratislava. Pe drum spre Bratislava a murit însă, la Arad, în anul 1773. El a fost cel mai însemnat episcop catolic transilvan din veacul al XVIII-lea, conducând de mai multe ori guvernul provincial ca vice-președinte, în lipsa președintelui.

tuțiune asemănătoare cu o dietă polonă", a fost reorganizat de Auersperg. El avea menirea să ajute materialicește catolicizarea Transilvanilor¹). Era lucru firesc ca Auersperg și Bruken-thal să nu se poată înțelege nici în privința organizării acestuia.

Intr'un raport din luna Octomvrie 1771 Auersperg a cerut părerea Consiliului de Stat, în privința luxului desfășurat de nobili în Transilvania, stăruind pentru pedepsirea celor vinovați. Consiliul de Stat a consimțit²).

Pentru a preveni un caz de foamete, a instalat la Sibiu o comisiune pentru fixarea prețurilor la cereale și legume. Consilierul Blümegen l-a sfătuit însă să nu înceapă cu astfel de încercări, deoarece nu va izbucni foametea și fiindcă astfel de încercări produceau numai efect contrar celui așteptat³).

La începutul lunii Noemvrie 1771 fostul Domn al Țării Românești, Emanuil Rosetti (Manoil Ruset), s'a refugiat în Transilvania, din cauza ocupațiunii rusești, după izbucnirea războiului ruso-turc. Imediat după primirea știrii despre sosirea Domnului la granița țării, Auersperg a dispus ca el să fie bine primit împreună cu boierii săi, iar prefectul județului Hunedoara să-i ajute cu cele necesare. Totodată a dat ordin ca toți fugarii să fie puși în carantină 42 de zile, să nu se ivească vreo epidemie, căci ciuma ar fi încetat în Transilvania, imediat după sosirea lui (Auersperg)! În sfârșit întreabă la Curtea imperială ce măsuri să fie luate față de acești oaspeți, după supravegherea lor timp de 42 de zile⁴). Consiliul de Stat i-a răspuns că Domnul poate să intre în interiorul țării, dar să fie supravegheat în mod onorabil.

În a doua jumătate a lunii Iulie 1772 Auersperg a întreprins o călătorie de inspecție în Transilvania. Raportul redactat după întoarcerea sa la Sibiu este mai mult un neînsemnat jurnal de călătorie⁵).

¹) Cons. de Stat, 3111/1771.

²) *Ibidem*, 3810/1771.

³) *Ibidem*, 4032/1771.

⁴) *Ibidem*, 4033/1771.

⁵) *Ibidem*, 2086/1772.

La începutul anului 1773 a plecat la Viena, încercând acolo să răstoarne pe adversarul său Brukenthal, însă fără succes. După aceasta probabil nici nu s'a mai întors în Transilvania. Când Iosif al II-lea a întreprins călătoria sa în Transilvania Auersperg se afla la Viena.

Călătoria Impăratului a fost un eveniment extraordinar pentru locuitorii acestei provincii. Plecând din Viena la 7 Mai 1773, Iosif a sosit la Sibiu în ziua de 28 Mai. Până la 15 Iulie a străbătut toate regiunile Transilvaniei, interesându-se de soarta jalnică a iobagilor. În timpul acestei călătorii, Impăratul primise 19.000 de petițiuni dela populațiunea țării¹⁾.

Important este raportul Impăratului Iosif al II-lea către mama sa Maria Teresia, întocmit după terminarea călătoriei și care se ocupă cu problema reorganizării Transilvaniei²⁾.

Pentru a îndrepta greșelile Iosif al II-lea propunea două căi: 1. Pentru a urma o cale scurtă și sigură, să se unească Transilvania, Banatul, Maramureșul — cu excepția graniței militare, separate de aceste provincii — cu ținuturile ungurești până la Tisa. Țara aceasta nouă să fie cârmuită de un guvern cu sediul la Oradea. Cancelaria aulică transilvană să fie încorporată la cea ungurească, iar între Transilvania și Ungaria să fie o legătură asemănătoare cu cea dintre Croația și Ungaria. Realizându-se acest plan, diferitele privilegii vor pieri. Oficiile și instituțiunile urmau să fie rectificate, iar locuitorii urmau să devină cu toții „Transilvani”. 2. Calea mai lungă și mai nesigură ar fi fost înlocuirea celor mai însemnați dregători și conducători ai instituțiilor vechi. Cancelarul actual este Ungur, guvernul transilvan lucrează fără un guvernator, iar tezaurariul și comitele „națiunii” sunt doi oameni incapabili; sistemul de impunere trebuie să fie îndreptat ș. a. m. d. Impărăteasa Maria Teresia arătând proiectul lui Brukenthal, acesta a simțit imediat că Impăratul Iosif al II-lea va cârmui odată cu totul altfel decât mama sa.

După o examinare amănunțită, Maria Teresia s'a decis să

¹⁾ Arneth, X, p. 151—153 și Teutsch, II, p. 156—157.

²⁾ Teutsch, II, p. 158—159.

urmeze calea a doua. Ea nu s'a putut împăca cu gândul desființării instituțiilor transilvane, deoarece această țară fusese ridicată numai de curând la rangul de Mare-Principat¹⁾.

Această hotărâre a fost de o importanță covârșitoare, fiindcă Maria Teresia s'a hotărât să pună din nou localnici în funcțiunile cele mai importante din Transilvania.

În anul 1774 guvernatorul Auersperg fu numit guvernator în patria sa, în ducatul Craina. Secretarul guvernului transilvan, Hermann, a spus că această schimbare se putea compara cu transferarea judeului brașovean ca jude la Orăștie...²⁾.

Funcțiunea de guvernator în Craina a deținut-o până la 1779, după care dată a mai fost vicepreședinte la forul suprem de justiție, apoi vicescander al Austriei și Boemiei, în sfârșit a fost scos la pensie în anul 1781³⁾.

Maria-Iosif de Auersperg a murit la 15 Ianuarie 1806 în castelul său din Craina⁴⁾.

Greșala principală a lui Auersperg a fost intențiunea de a cârmui Transilvania după metodele de guvernare absolutiste, ca în Austria inferioară. Dacă Împăratul Iosif al II-lea a continuat mai târziu cu tendințe absolutiste, se bizuia pe puterea și autoritatea de monarh. Auersperg a fost însă un om cu diferite slăbiciuni de caracter. Această inferioritate o dovedea și faptul că după rechemarea sa din Transilvania n'a mai ocupat nici o funcțiune însemnată, fiind numit numai vice-președinte la o dregătorie administrativ-politică. Cu demiterea lui Auersperg reînțepe seria guvernatorilor transilvani de baștină.

¹⁾ Arneth, X, p. 154—155.

²⁾ *Archiv. d. Ver. f. sieb. Landeskunde*, 1890, XXIII, p. 176.

³⁾ Wissgrill, I, p. 249—250.

⁴⁾ Comunicare particulară a Contelui Henckel von Donnersmark, căruia țin să-i mulțumesc pentru indicațiile sale prețioase.

INCHEIERE

Aruncând o privire generală asupra istoriei guvernatorilor transilvani, putem constata următoarele: Guvernul Transilvaniei, având în frunte pe guvernatorul țării, a fost cea mai înaltă instanță locală în această provincie. Guvernul era de fapt continuatorul sfatului principelui transilvan, care se compunea din 12 membri. Pe când principele fusese ultima instanță, după cucerirea Transilvaniei de către Austriaci se putea apela dela guvernator la Impărat, iar mai târziu și la Cancelaria aulică transilvană. Constatăm prin urmare o scădere a prestigiului conducătorului. Inițiat prin Diploma Leopoldină și instalat de generalul Veterani, guvernul transilvan s'a putut menține timp de vreo 175 de ani, având 24 de guvernatori. Ceea ce este însemnat e faptul, că organizațiunea aceasta de conducere, metodele de lucru și normele administrative ale șefilor ei s'au stabilit și s'au consolidat numai treptat. Sub Gheorghe Bánffy, organizațiune și metode de lucru bine precizate nu existau. Guvernatorul, om nehotărit și leneș, mutându-și mereu reședința a avut însă o putere însemnată de guvernare. Totodată trebuie să adăugăm că în ultimii 4 ani de guvernare n'a putut să exercite puterea executivă din cauza revoluțiunii Curuților. După consolidarea regimului austriac în Transilvania, guvernul a devenit o organizațiune mai bine stabilită, iar guvernarea conducătorului a avut o putere limitată. Mai întâi, din punct de vedere juridic și politic, după faimosul acord dela 1437, Transilvania era condusă de cele trei „națiuni” (Nobili, Secui și Sași). Sașii, care au fost încadrați în această „națiune”, au putut fi trași la răspundere în fața guvernatorului numai în cinci cazuri (întrarea ostilă în casa unui nobil, uciderea, arestarea sau rănirea unui

nobil și falsificarea monedelor), care a fost și instanța de apel pentru ceilalți locuitori. Puterea guvernatorilor a mai fost micșorată de generalii-comandanți, toți de origine străină, precum și de diferite alte instituțiuni create în veacul al XVIII-lea și scoase de sub controlul guvernatorului. După moartea energicului Sigismund Kornis, care mai apăruse demnitatea și influența sa în treburile Transilvaniei, urmează, la 1734, Ioan Haller, caracter pașnic, o fire blândă și nehotărîtă. Sub cârmuirea sa Cancelaria aulică începe să poruncească guvernului, controlându-i de atunci înainte toată activitatea. În acel timp se înființează și comisariatul țării (Landeskommissariat), o instituțiune separată care avea menirea să controleze aprovizionarea militară.

Guvernatorul era suprema instanță juridică, administrativă și politică în țară. La aceasta i s'a mai adăugat, din vremea Mariei Teresia, rolul de a ocroti religia catolică. El era șeful membrilor catolici ai guvernului, care, împreună cu episcopul, formau o societate separată „Corpus Catholicorum”. Procesele ce urmau să fie judecate de guvernul țării ocupau partea cea mai însemnată a activității cârmuitorului. Se judecau mai ales procese între nobili pe de o parte și între nobili și iobagi pe de altă parte. Când guvernul transilvan a fost reorganizat sub Ladislau Kemény, ținându-se seamă de însemnătatea acestor procese, s'a fixat data pentru judecarea lor între sărbătorile Sf. Martin și Paști. Sub Auersperg s'a hotărît împărțirea guvernului într'o secțiune juridică și în una politică, fiecare sub președinția nominală a guvernatorului. Șeful secțiunii juridice a fost președintele Dietei, șeful celei politice însă tezaurariul țării. Această împărțire în două secțiuni a fost realizată însă numai de Brukenthal.

Activitatea guvernatorilor din sec. al XVIII-lea s'a pulverizat mai ales în redactări de rapoarte amănunțite și neînsemnate (de ex. despre repararea bisericii reformate din Șimleul-Silvaniei există o sumedenie de rapoarte până la pronunțarea deciziei definitive) și în judecarea multor procese mai mult sau mai puțin însemnate. Un ecou mare au avut mai ales acele mă-

suri ale guvernatorilor, care depășeau domeniul lor de lucru: arestarea lui Harteneck, luarea bisericilor neocatolice, măsurile împotriva protestanților, înființarea regimentelor de graniță, mutarea guvernului dela Sibiu la Cluj fără consimțământul Împăratului.

Influența guvernatorilor în domeniul politic a fost restrânsă. La înființarea guvernului, nobilii țării au crezut că guvernatorul va avea un rol asemănător cu al principelui Transilvaniei de odinioară. Puterea guvernatorului a fost însă redusă treptat, pe de o parte prin organizațiunea descentralizată a Transilvaniei, pe de alta prin diferitele înființări de instituțiuni create de cercurile conducătoare vieneze.

În privința administrației, guvernatorii veacului al XVIII-lea au avut de luptat cu o organizațiune administrativă destul de înapoiată.

Nobilii, cari stăpâneau partea cea mai însemnată a țării, aveau posibilități aproape nelimitate de a-și administra posesiunile după bunul lor plac. După eșuarea planului Împăratului Iosif al II-lea, numai veacul al XIX-lea a putut să aducă și în această privință schimbări radicale. Programul social în activitatea guvernatorilor lăsa mult de dorit. Abia generalul Bucow a început să ușureze întrucâtva soarta poporului de jos, înființând miliția grănițerească. Din această organizațiune au luat naștere mai târziu diferitele organizațiuni sociale și culturale. Generalii străini s'au arătat mai binevoitori. Din nefericire ei au unit această îmbunătățire a soartei poporului de jos cu proselitismul religios, executând, prin intervențiile lor în favoarea religiei catolice, un ordin imperial.

Din punct de vedere religios activitatea și influența guvernatorilor a fost diferită, după confesiunea fiecăruia. Guvernatorii din veacul al XVIII-lea, în majoritatea lor covârșitoare, au fost catolici. Rolul cel mai însemnat în acest domeniu îl avu guvernatorul Sigismund Kornis, exponentul cel mai însemnat pentru exproprierea bisericilor neocatolice din Transilvania, la începutul veacului al XVIII-lea. Tot din cauze religioase Kornis a încercat să aducă schimbări în domeniul juridic. La 1731 propuse

Dietai să se anuleze unele puncte ale Constituției transilvane, care restrânsese puterea catolicilor încă în veacul al XVII-lea sub principii reformați. Această intențiune provocând un mare ecou, a dus la unirea protestanților transilvani și, cu ajutorul prințului Eugeniu de Savoia, ei au putut să respingă atacul catolicilor. Aceste încercări ale catolicilor au fost încoronate mai târziu de succes, când în epoca absolutistă cercurile conducătoare nu mai țineau seamă de legile țării. Această călcare a legilor, în mod când ascuns, când fățiș, este una din cele mai importante caracteristice ale istoriei transilvane în veacul al XVIII-lea.

Pe terenul economic-financiar guvernatorul a trebuit să colaboreze cu Dieta țării, mai mult decât în celelalte domenii. Dieta fixa impozitele și subsidiile de războiu. Monarhia austriacă era caracterizată și prin lipsa continuă de bani. Din cauza aceasta Împăratul Leopold luase imediat măsuri severe contra lui Bánffy, pentru a-i interzice de a mai câștiga bani din arendarea minelor Statului. Prin înființarea comisariatului țării pentru aprovizionarea și întreținerea armatei în Transilvania și prin controlarea tezaurariatului de către funcționari austriaci, activitatea guvernatorului a rămas cu totul redusă în aceste domenii.

Epoca guvernatorilor, de vreo 175 de ani (1691—1867), se poate împărți în două mari intervale:

I. Epoca înființării și a consolidării sub guvernatorii locali și timpul cârmuirii absolutiste încercată de străini, până la 1774.

II. Epoca în care guvernul țării este condus din nou de către Transilvani până la revoluțiunea din 1848, apoi timpul conducătorilor militari și civili până la 1861, cât și o reinviere a formei vechi de conducere, până la disolvarea definitivă (1867).

În lucrarea de față s'a tratat numai epoca întâia. Ea se poate subîmpărți în:

1. Epoca luptei între influența austriacă cu cea turcească (cuprinde guvernarea lui Bánffy, revoluțiunea Curuților și activitatea Deputațiunei Țării, 1691—1712).

2. Epoca întăririi Habsburgilor și a elementului catolic în

Transilvania (dela guvernarea lui Kornis până la Kemény, 1713—1762).

3. Epoca guvernării absolutiste, exercitată de trei președinți străini și de un guvernator străin (1762—1774).

Din pricina nemulțumirii generale, care sporise sub această guvernare absolutistă, Transilvania n'a mai putut fi cârmuită prin astfel de metode. Din cauza încurcăturilor provocate de Auersperg, Maria Teresia s'a văzut nevoită să instaleze din nou localnici în funcțiunile însemnate ale Transilvaniei. În locul străinului Auersperg a urmat transilvanul Samuil Brukenthal.

Cârmuirea lui, cât și cea atât de îndelungată a lui Gheorghe Bánffy (II), coincide cu începutul istoriei contemporane a Transilvaniei.

LISTA GUVERNATORILOR TRANSILVANIEI

1691—1774

1. *Gheorghe Bánffy*, guvernator, 7 Februarie 1691—8 Noembrie 1708. (1660—1708)¹).
2. *Ștefan Haller*, președinte al Deputațiunei Țării, 10 August 1709—2 Mai 1710. (?—1710).
3. *Ștefan Wesselényi*, președinte al Deputațiunei Țării, 2 Mai 1710—31 Martie 1713. (1674—1734).
4. *Sigismund Kornis*, guvernator, 31 Martie 1713—15 Decembrie 1731. (1677—1731).
5. *Francisc Anton P. Wallis*, președinte al guvernului, Iulie 1732—Iulie 1734. (1675—1737).
6. *Ioan Haller*, guvernator, 2 Decembrie 1734—18 Octombrie 1755. (1692—1755).
7. *Francisc Vencenslav Wallis*, președinte al guvernului, Decembrie 1755—6 Iulie 1758. (1696—1770).
8. *Ladislau Kemény*, guvernator, 6 Iulie 1758—7 Mai 1762. (1709—1774).
9. *Adolf N. Buccow*, președinte al guvernului, 7 Mai 1762—18 Mai 1764. (1712—1764).
10. *Andrei Hadik*, președinte al guvernului, 21 Iulie 1764—20 Octombrie 1767. (1710—1790).
11. *Carol C. O'Donell*, președinte al guvernului, 14 Decembrie 1767—28 Septembrie 1770. (1715—1771).
12. *Maria-Iosif Auersperg*, guvernator, 31 Ianuarie 1771—6 Iulie 1774. (1723—1806).

¹) Datele referitoare la cârmuirea guvernatorilor pot suferi mici schimbări, luându-ne după data numirii sau după aceea a instalării demnitarului respectiv. Anii din paranteză reprezintă data nașterii și a morții.

BIBLIOGRAFIE

A) *Izvoare.*

1. Haus —, Hof — und Staatsarchiv. Wien.
 - a) Staatsratsakten (Actele Consiliului de Stat).
 - b) Hungarica — Transilvanica Akten (Actele privitoare la Ungaria și Transilvania).
2. Kriegsarchiv (Arhiva de războiu). Wien.
 - a) Hofkriegsratsakten (Actele Consiliului Aulic de războiu).
3. Hofkammerarchiv (Arhiva Aulică camerală). Wien.
4. Arhiva Muzeului Transilvan. Cluj.
5. Arhiva Muzeului „Baron Brukenthal”. Sibiu.

B) *Opere.*

- Arneth A.: *Geschichte Maria Theresias. Maria Theresias letzte Regierungszeit. Vol. X, 1763—1780.* Wien, Wilhelm Braumüller, 1879, in-8°, XIX + 852 p.
- Bedeus v. Scharberg Joseph: *Die Familie der Herren und Grafen von Haller in Siebenbürgen, Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Kronstadt, 1858, Vol. III, Heft 2, p. 163—207.*
- Benkő Josephus: *Transilvania sive magnus Transilvaniae Principatus olim Dacia mediterranea dictus. Vol. II.* Claudiopolis, Typis lycei regii, 1833, in-8°, 624 p.
- Bethlen Miklós: *Önéletírása. (Autobiografia).* Kiadta: Szalai László. Vol. II. Budapest, Ráth Mór, 1860, in-8° 306 p.

- Cserei Mihály: *Historiája. (Cronica)*. Budapest, f. tip., f. an, in —8°, ... p. (Ujabb nemzeti könyvtár, Vol. I, Tom. A).
- Duldner Johann: *Zur Geschichte des Überganges Siebenbürgens unter die Herrschaft des Hauses Habsburg. Die Jahre 1687—1691. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 1902, Vol. XXX, Heft 2, p. 178—253.
- Ferenczi Miklós: *Hadadi Br. Wesselényi Miklós élete és naplója. (Viața și jurnalul baronului Nicolae Wesselényi de Hadad)*. Kolozsvár, 1910, in —8°, 49 p.
- Halmágyi István: *Naplója (Jurnalul...)*. Budapest, M. T. Akadémiai könyvkiadó hivatala, 1916, in —8°, ... p. (Monumenta Hungariae Historica, Scriptorum. Vol. XXXVIII).
- Heidendorf Michael Conrad v.: *Eine Selbstbiographie. Mitgetheilt von Rudolf Theil. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 1880, Vol. XVI, Heft 2, p. 158—203.
- Hermann George M. G.: *Das alte und neue Kronstadt. Ein Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens im XVIII. Jahrhundert. Bearbeitet von Oscar v. Meltzl*. Vol. I. Hermannstadt, Franz Michaelis, 1883, in—8°, XLV+476 p.
- Hermann Johann Th.: *Aus den Briefen des Gubernialsekretärs... Mitgetheilt von Julius Gross. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 1890, Vol. XXIII, Heft 3, p. 73—189.
- Höchsmann Johannes: *Studien zur Geschichte Siebenbürgens aus dem XVIII. Jahrhundert. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Hermannstadt, 1880, Vol. XVI, Heft 1, p. 28—157.
- Kövári László: *Erdély nevezetesebb családai. (Familie mai însemnate ale Transilvaniei)*. Kolozsvár, Baráné és Stein, 1854, in —8°, 279 p.
- Kövári László: *Erdély történelme. A Gubernátorok kora. (Istoria Transilvaniei. Epoca guvernatorilor)*. Vol. VI. Pesten, Ráth Mór, 1866, in —8°, 240 p.

- Lupaş Ioan: *Documente istorice transilvane. Vol. I, 1599—1699.* Cluj, Cartea Românească, 1940, in —8°, 522 p.
- Lupaş Ioan: *Răscoala țăranilor din Transilvania la anul 1784.* Cluj, Tip Ardealul, 1934, in —8°, 202 p. (Biblioteca istorică „Astra”, II).
- Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal. (Familii ungureşti, cu steme și tabele genealogice).* Vol. I. Pest, Beimel I. és Kosma V., 1857, in —8°, VI+311 p.; Vol. V. Pest, Ráth Mór, 1859, in —8°, 375+VIII p.
- Reilly Franz J. J.: *Skizzirte Biographien der berühmtesten Feldherren Österreichs von Maximilian I. bis auf Franz II.* Wien, 1813, in —4°, 414 p.
- Sándor Imre: *Kolozsvár czimeres emlékei. Gróf Bánffy György czimerei, 1708. (Stemele Clujului. Stema contelui Gheorghe Bánffy, 1708). Genealogiai füzetek, Kolozsvár, 1914, Tom. XII, p. 41—45.*
- Schmidt Wilhelm: *Zur Geschichte der Wirksamkeit des Grafen Andreas Hadik als kommandierender General und Gouverneur in Siebenbürgen in den Jahren 1764—1768. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Kronstadt, 1866, Vol. VII, Heft 1, p. 3—40.*
- Siebmachers *grosses und allgemeines Wappenbuch.* Vol. IV, Tom. 5, 10, 12. Nürnberg, Bauer und Raspe, 1885—1904, in —4°, 3 vol. (Vol. IV, Tom. 5: Oberösterreichischer Adel; Vol. IV, Tom. 10: Böhmischer Adel; Vol. IV, Tom. 12: Siebenbürgischer Adel).
- Szász Carolus: *Sylloge tractatum.* Claudiopolis, Typis Collegii ev. reformatorum, 1833, in —8°, 464 p.
- Teutsch Friedrich: *Geschichte der Siebenbürger Sachsen.* Vol. II. Hermannstadt, Tip. W. Krafft, 1907, in —8°, XXXIV+467 p.
- Teutsch Georg Daniel: *Geschichte der Siebenbürger Sachsen.* Ed. IV. Vol. I. Hermannstadt, Tip. W. Krafft, 1925, in —8°, XIX+610 p.

- Vaniček Fr.: *Spezialgeschichte der Militärgrenze*. Vol. II. Wien, 1875, in —8°, 588 p.
- Wissgrill Franz Karl: *Schauplatz des landsässigen niederösterreichischen Adels*. Vol. I. Wien, Mss., 1794, in —8°, 329 p.
- Wurzbach Constant v.: *Biographisches Lexikon des Kaiserthumes Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750—1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben*. Vol. VII și XXI. Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1856—1890, in —8°, 444 p.; 510 p.
- Zieglauer Ferdinand: *Drei Jahre aus der Geschichte der Rákóczyischen Revolution in Siebenbürgen*. *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Kronstadt, 1868, Vol. VIII, Heft 2, p. 163—283.
- Zieglauer Ferdinand: *Harteneck, Graf der sächsischen Nation und die siebenbürgischen Parteikämpfe seiner Zeit. 1691—1703*. Hermannstadt, Th. Steinhaussen, 1869, in —8°, 470 p.

TABLA NUMELOR

A.

Abauj (comitat) 26
 Acton (aghiotant) 16
 Alba (comitat) 43, 56
 Alba-Iulia 8, 15, 18, 28, 29
 Almaş (sat) 55
 Alvinczi (Petru) 10
 Andrásfalva (Satul lui Andrei în Bucovina) 68
 Anglia 69
 Apafi (Mihail I) 9, 10
 Apafi (Mihail II) 10, 11, 25
 Apor (familia) 22
 Apor (Ştefan) 13, 14, 16
 Arad 81
 Argeş (mănăstire) 48
 Arneth (A.) 76, 77, 80, 81, 83, 84
 Auersperg (familia) 76
 Auersperg (Ioan A. S., tatăl guvernatorului Maria-Iosif A.) 76
 Auersperg (Maria-Iosif) 3, 7, 45, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 89, 90
 Augsburg 36
 Austria 17, 34, 68, 69, 84
 Austriaci 10, 14, 16, 23, 28, 29, 40, 60, 68, 85
 Austria de jos (inferioară) 77, 84
 Avrig 59

B.

Bánffy (Dionisie, fiul guvernatoru-

lui Gh. B.) 20, 21
 Bánffy (Dionisie, nobil) 77
 Bánffy (Dionisie, tatăl guvernatorului) 9
 Bánffy (Ecaterina, mama guvernatorului Gh. B.) 9
 Bánffy (familia)
 Bánffy (Gheorghe) 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 85, 88, 90
 Bánffy Gheorghe (fiul guvernatorului) 20, 21, 24
 Bánffy (Gheorghe, strămoş al guvernatorului) 9
 Bánffy (Gheorghe, strănepotul guvernatorului) 21, 89
 Bánffy (Iudita n. Kapi) 9
 Bánffy (Ladislau) 9
 Bánffy (Ladislau III) 9
 Bánffy (Mihail, bunicul guvernatorului) 9
 Bánffy (Ştefan) 9
 Bánffy (Wolfgang) 77
 Bajtay (Ştefan, episcop catolic) 44, 48, 56, 58, 61, 62, 63, 72, 78, 80, 81
 Banat 39, 63, 83
 Báthori (Ştefan) 23
 Bausnern (Simon) 38, 62, 78
 Belgrad 59, 68
 Benkö (Josephus) 3, 31, 41, 44
 Berlin 60
 Bethlen (Clara) 20

- Bethlen (Gavril, comisar imperial) 41, 44, 63, 77
- Bethlen (Grigore) 12
- Bethlen (Ladislau) 20
- Bethlen (Ludovic) 25
- Bethlen (Nicolae) 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18
- Bethlen (Pavel) 77
- Binder (Petru) 51
- Biró (Samuil) 82
- Bistrița (district) 47, 48
- Bistrița (oraș) 29, 53
- Blaj 28, 71
- Blümegen (consilier de stat) 66, 81, 82
- Boemia 32, 33, 77, 84
- Bonțida (jud. Cluj) 9
- Bora (familia) 8
- Borié (consilier de stat) 49, 55
- Bornemissa (jude regesc al Secuilor) 54, 55
- Bran 64
- Brașov 28, 29, 48, 63
- Bratislava 81
- Braunschweig (ducat) 45
- Brukenthal (Samuil) 3, 43, 44, 49, 50, 51, 58, 59, 63, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 86, 89
- Buccolini (Zenobia, mama generalului Adolf Buccow) 45
- Buccow (Adolf) 7, 35, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 66, 87, 90
- Buccow Gheorghe (tatăl generalului Adolf Buccow) 45
- Buccow Lucas (bunicul generalului Adolf Buccow) 45
- Bucovina 68
- Buda 35, 48
- Budapesta 4
- C. Caratto (lt.-colonel austriac) 55
- Carlovăț 68, 70, 71
- Carol de Lotaringia 10
- Carol VI (Impărat) 24, 25, 26, 38, 69
- Carpații 55
- Cernin (general austriac) 38
- Cisnădie 8, 38
- Ciuc 36, 55
- Cluj 4, 5, 8, 20, 24, 28, 30, 31, 38, 87
- Conrad (Samuil) 19, 21
- Constantinopol 70
- Craina (Austria de sud) 76, 84
- Craiova 35
- Crenneville (Ludovic) 7
- Cristian (lângă Sibiu) 46
- Croatia 83
- Csáki (Ștefan) 25
- Cserei (Mihail) 9, 13, 14, 19, 20, 22
- Curuți 16, 17, 18, 21, 22, 23, 28, 36, 60, 85, 88
- Czekelius (Mihail) 38
- D. Daci 55
- Dacia 67
- Daniel (jude regesc al Secuilor) 55
- Daniel (Sofia) 36
- Deva 38, 63
- Dietrich (nobil austriac) 49
- Dobâca (comitat) 20
- Drauth (Gheorghe) 22
- Dujardin (nobil ungar) 67
- E. Ekler (Gheorghe) 14
- Ernst (lt.-colonel austriac) 55
- Eugeniu de Savoya (prinț) 31, 88

F.

Făgăraș (district) 63
 Făgăraș (oraș) 7, 10, 11, 33
 Ferdinand I (Impărat) 36
 Ferenczi (Miklós) 23, 24, 26, 30, 31, 32
 Filip III (regele Spaniei) 69
 Francisc Iosif (Impărat) 75
 Frederic II (regele Prusiei) 60
 Freiberg 61
 Fugger (familie din Augsburg) 36

G.

Galiția 68
 Germani 50
 Germania 35
 Gheorgheni 7
 Gheorghe Wilhelm (duce de Braunschweig-Celle) 45
 Gidofalvi (Gavril) 22
 Giovanelli (Maria Ana, mama guvernatorului Auersperg) 76
 Goriția (v. Görz)
 Görz (district) 76
 Grind (jud. Turda) 23
 Gyulai (Francisc) 10

H.

Habsburgi 5, 52, 88
 Hadad (lângă Jibău) 23
 Hadik (Andrei) 3, 7, 35, 45, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 70, 90
 Hadik (Andrei, fiu al lui Andrei H.) 68
 Hadik (Baltazar, strămoș al lui Andrei H.) 60
 Hadik (Carol, fiu al lui Andrei H.) 68
 Hadik (familia) 60
 Hadik (Ioan, fiu al lui Andrei H.) 68

Hadik (Ioan, strămoș al lui Andrei H.) 60
 Hadik (Mihail, tatăl lui Andrei H.) 60
 Hadikfalva (Satul lui Hadik în Bucovina) 68
 Haller (familia) 22
 Haller (Gavril, fiu al lui Petru H.) 36
 Haller (Gheorghe) 21, 25
 Haller (Ioan) 8, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 86, 90
 Haller (Ioan, tatăl lui Șt. Haller) 22
 Haller (Mihail, fiu al lui Petru H.) 36
 Haller (Petru, strămoș al lui Ioan H.) 35, 36
 Haller (prefect al jud. Alba), 56
 Haller (Ruprecht, strămoș al lui Ioan H.) 35
 Haller (Ștefan) 6, 13, 19, 21, 22, 23, 36, 90
 Halmágyi (István) 58, 59, 64, 67
 Hamilton (unchiul lui Carol O'D.) 69
 Hardy (Francisca, mama lui Andrei Hadik) 60
 Harteneck (Sachs v.) 13, 15, 16, 87
 Hațeg (district) 52, 53
 Henckel von Donnersmark (conte) 76, 84
 Henis (comandantul orașului Sibiu) 16, 18
 Henric (prinț de Prusia) 61
 Henter (jude regesc al Secuilor) 55
 Herbeville (general) 23
 Hermann (George) 11, 21, 22, 30, 34, 35, 43, 46, 48
 Hermann (I. Th., secretarul guvernului) 75, 84
 Hochkrich (bătălia dela) 46

- Hubertusburg (pacea dela) 61, 69
 Hunedoara (judet) 82
- I.
- Iernut 7
 Ioan Sigismund (fiul lui Ioan Zápolya) 36
 Iosif II (Impărat) 44, 68, 75, 83, 84, 87
- Irlanda 32, 69
 Isabella (soția lui Ioan Zápolya) 36
 Izdenczy (Iosif, secretarul lui Auer-sperg) 80, 81
- J.
- Jibău 23, 24
 Josika (Gavril) 21
 Josika (Iosif) 7
- K.
- Kaszon (jude regesc al Secuilor) 54
 Kaunitz (consilier de stat) 49
 Kemény (Ecatarina, soția lui Petru Haller) 36
 Kemény (Ladislau) 7, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 53, 86, 89, 90
 Kemény (Pavel, nobil ungar) 36
 Kemény (Simion, tatăl guvernatorului Ladislau K.) 41
 Klima (Helmut) 3, 21
 Köleséri (Samuil) 19
 Kolin (bătălia dela) 69
 Königsegg (general), 29
 Kornis (Ecatarina) 22
 Kornis (familia) 26
 Kornis (Ioan) 26
 Kornis (Maria n. Csáki) 26
 Kornis (Sigismund) 6, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37, 86, 87, 89, 90
- Kornis (Sigismund, tatăl guvernatorului) 26
 Kornis (Ștefan, fratele guvernatorului) 24, 26
 Köszeğ (oraș în Ungaria) 60
 Kővári (László) 3, 20, 28
 Kriechbaum (general) 19
- L.
- Laibach 76
 Lantieri (nobil austriac) 77
 Lázár (nobil ungar) 58
 Leopold I (Impărat) 10, 12, 88
 Leuthen (bătălia dela) 46, 69
 Levete (sat în Secuime) 54
 Lichnowsky (Francisca, soția lui Andrei Hadik) 60
 Lichnowsky (nobil) 60
 Liechtenstein (Friederich) 7
 Lobkowitz (general austriac) 38
 Losoncz 8
 Lubomirsky (nobil polon) 68
 Luchsenstein (căpitan, trimisul lui Buccow) 46, 47
 Lupaș (Ioan) 3, 5, 48, 57
 Lützen 32
 Luther 60
- M.
- Macskási (Baltazar) 10
 Madefalău (Petru Rareș, comună în Secuime) 56, 62
 Maramureș 83
 Maria Teresia 6, 42, 48, 52, 53, 55, 56, 61, 65, 69, 70, 73, 75, 76, 81, 83, 84, 86, 89
 Mártonffy (Gheorghe) 24, 28
 Maurer (Gavril) 22
 Mediaș 8, 25, 29, 38
 Megyesi (Samuil) 13
 Micu-Klein (Inocențiu) 33, 43

Mikés (jude regesc al Secuilor) 55
 Mikés (Mihail) 25
 Miko (Emeric) 3, 7
 Moldova 68
 Monray (căpitan) 14
 Montoja (general) 58
 Moravia 32, 40
 Möringer (nobil) 62
 Munții Apuseni 46
 Mureș (fl.) 77
 Mureș (scaun) 26

N.

Nagy (Iván) 9, 41, 60
 Nalácz (Ludovic) 21
 Nalátzi (nobil ungar) 53
 Năsăud (lângă Bistrița) 55, 56, 64
 Nemeș (Ioan, nobil ungar) 77
 Nemți 20
 Nény (consilier austriac) 56
 Nepomuk (sfânt catolic) 33
 Neugeboren 3

Neuhauser (inginer) 63
 Neumann (funcționar la Zlatna) 47

Nograd 23

Novacovici Dionisie (episcop ortodox) 48

Novisad (Neusatz) 70

Nürnberg 35

O.

O'Donell (Carol) 7, 35, 45, 46, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 90

O'Donell (Henric, fratele lui Carol O'D.) 69

O'Donell (Hugh, strămoș al lui Carol O'D.) 69

O'Donell (Ioan, fratele lui Carol O'D.) 69

O'Donell (Maximilian, urmaș din familia O'D.) 75

Odorheiu (județ, scaun) 55
 Odorheiu (oraș) 54
 Odrau (cetate în Silezia) 60
 Oltenia 32, 34
 Oradea 83
 Orăștie 84

P.

Perényi (Ecaterina, soția lui Simion Kemény) 41

Petki (David) 24

Petru Pavel Aron (episcop unit) 43, 46

Petru Rareș (v. Madefalău).

Poarta Otomană (v. Turcia).

Polonia 16, 6f.

Praga 33

Preiss (general) 74, 75

Prinz (medic) 19

Prusia 41

Prusieni 69

R.

Rabutin (general) 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Rákoczi (Francisc II) 16, 17

Rákoczi (Gheorghe) 16

Rednic (Atanasie, episcop unit) 71, 72

Reichhart (Cristian) 10

Rodna (district) 52, 53, 62, 64

Roma 43, 72

Români 28, 33, 34, 39, 43, 45, 46, 47, 49, 52, 53, 55, 56, 65, 70, 71, 72, 78, 79

România 4

Rosetti (Emanuil) 82

Roth (comisar de războiu) 62

Ruscior (lângă Sibiu) 78

Rusia 79

S.

Săliște (comună lângă Sibiu) 46, 47
 Salva (sat lângă Năsăud) 56
 Sándor (Grigore) 22
 Sași 10, 15, 19, 21, 27, 29, 30, 31,
 33, 34, 36, 39, 42, 49, 50, 51, 57,
 61, 63, 65, 66, 73, 80, 85
 Satul lui Andrei (Andrásfalva în
 Bucovina) 68
 Satul lui Hadik (Hadikfalva în Bucovina) 68
 Satu-Mare 16, 22
 Schirmer (jude brașovean) 36
 Schirmer (Margareta, soția lui Petru Haller) 36
 Schlick (general) 23
 Schmiedling (nobil austriac) 41
 Schröder (colonel) 54
 Schuller v. Rosenthal 15
 Schwarzenberg (Carol B.) 3, 7
 Sebeș (oraș) 8, 38
 Sebeș (scaun) 72
 Seckendorf (general austriac) 34
 Secui 10, 31, 49, 50, 51, 52, 54, 55,
 56, 58, 62, 63, 85
 Seeburg (nobil) 58, 59
 Serbia 34
 Sibiu 4, 8, 10, 16, 17, 18, 20, 22, 23,
 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36,
 38, 46, 47, 51, 59, 61, 64, 70, 73,
 78, 82, 83, 87
 Siculis (v. Secui)
 Siebmacher 26, 32, 40, 45, 59, 60, 68,
 69, 76
 Sighișoara 15, 29
 Sigismund (regele Ungariei) 26
 Silezia 60
 Siskovics (general) 56, 58, 66
 Slavonia 8, 9
 Slovacia 16, 60
 Solnocul-de-mijloc (județ) 23
 Sorger (episcop catolic) 32

Spania 69

Steinville (general) 26, 27, 28, 29,
 30
 Stiria 76
 Strigoniu 28
 Stupan (consilier de stat) 55
 Székely (Adam) 17
 Szent-Kereszti (delegat) 18

Ș.

Șcheii Brașovului 33, 34, 48
 Șimleul-Silvaniei 86
 Șofronie (călugăr ortodox) 43, 46,
 47, 48, 65

T.

Târnava (comitat) 43
 Tătari 34, 52
 Teleki (Carol, nobil ungar) 77
 Teleki (Iosif) 3, 7
 Teleki (Ladislau I, nobil ungar) 21
 Teleki (Ladislau II, nobil ungar) 77
 Teleki (Mihail) 9, 10
 Teleki (Susana, soția lui Ladislau Kemény) 41
 Teutsch (Dr.) 21
 Teutsch (Friedrich) 25, 28, 29, 30,
 31, 33, 38, 51, 53, 62, 73, 80, 83
 Teutsch (Georg D.) 10, 36
 Thavonat (Ludovic) 14
 Thürheim (Rosa R., soția lui Fr. V. Wallis) 40
 Tige (general) 32
 Timișoara 52
 Tisa 83
 Tomisoba 8
 Torgau (bătălia dela) 64
 Transilvania 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12,
 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33,
 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43,

- 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 54, Vladislav II (regele Boemiei) 33
 55, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, Vladislav II (regele Ungariei) 9
 66, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76,
 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90 W.
- Transilvani 80, 82, 83
 Trei-Scaune (județ, scaun) 55
 Trencin (orașel în Slovacia) 60
 Turci 14, 35, 40
 Turcia 5, 17, 34, 53
 Turda (comitat) 43
 Tyrconnel (ducat inlăndez) 69
- Ț.
- Țara Bârsei 48, 52, 64, 81
 Țara Făgărașului 52
 Țara Românească 48, 72, 82
 Țara Secuilor 52, 63
 Țările Române 79
- U.
- Uhlfeld (nobil austriac) 41
 Ungaria 7, 8, 16, 23
 Unguri 19, 50, 54, 57, 61, 68, 83
- V.
- Vaniček (Fr.) 57
 Vârșeț 70, 71
 Vautrien (aghiotantul ing. Neuhaus-
 ser) 63
 Veneția 45
 Veterani (general) 12, 85
 Viena 4, 6, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 23,
 25, 26, 27, 29, 31, 34, 36, 37, 40,
 42, 43, 44, 46, 49, 50, 54, 55, 56,
 58, 59, 65, 67, 68, 73, 74, 75, 78,
 81, 83
 Virmont 29
- Waldhütter (Ștefan, comite săsesc)
 39
 Wallis (Ernest Gh.) 32
 Wallis (Francisc A. P.) 6, 7, 8, 24,
 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 49, 90
 Wallis (Francisc V.) 7, 40, 43, 90
 Wallis (Walsh, familia) 32
 Wallis (Walsh, Richard) 32
 Walsh (v. Wallis).
 Weber (Petru) 19, 21
 Wesselényi (Ecaterina n. Bánffy, so-
 ția lui Ștefan W.) 23
 Wesselényi (familia) 23
 Wesselényi (Francisc, strămoș al lui
 Șt. W.) 23
 Wesselényi (Pavel, tatăl lui Ștefan
 W.) 23
 Wesselényi (Ștefan) 6, 18, 21, 22, 23,
 24, 25, 31, 32, 90
 Wesselényi (Susana n. Béldi, mama
 lui Ștefan W.) 23
 Wieschnik (Francisc X., nobil aus-
 triac) 77
 Wissgrill 76, 84
 Wohlgemuth (Ludovic) 7
 Wurzbach 60, 68, 69, 75
- Z.
- Zabanius Ioan (v. Harteneck)
 Zarand (district) 65
 Zărnești (lângă Brașov) 64
 Zieglauer (Ferdinand) 13, 15, 16
 Zieten al Austriei (Hadik) 68
 Zilahi (Andrei) 20
 Zlatna (orașel) 46, 47

C U P R I N S U L

	Pag.
Prefață	3
Introducere	5
Gheorghe Bánffy	8
Ștefan Haller	21
Ștefan Wesselényi	23
Sigismund Kornis	25
Francisc Anton Wallis	31
Ioan Haller	35
Francisc Venceslav Wallis	40
Ladislau Kemény	40
Adolf Buccow	45
Andrei Hadik	60
Carol O'Donell	68
Maria-Iosif Auersperg	75
Incheiere	85
Lista guvernatorilor	90
Bibliografie	91
Tabla numelor	95

PUBLICAȚIUNILE INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ

1. Anuarul Institutului de Istorie Națională :

- Vol. I. (1921—1922). XVI+434 p.
- Vol. II. (1923). XV+544 p.
- Vol. III. (1924—1925). X+1045 p.
- Vol. IV. (1926—1927). XXXII+751 p.
- Vol. V. (1928—1930). XII+793 p.
- Vol. VI. (1931—1935). XII+844 p.
- Vol. VII. (1936—1938). XI+935 p.
- Vol. VIII. (1939—1942). VII+582 p.
- Vol. IX. (1943) în curs de apariție.

Fraților Alex. și Ion I. Lapedatu, volum omagial, 1936, LXXIV+905 p.

La Transylvanie, volum tipărit sub auspiciile Academiei Române, 1938, 858 p.

2. Biblioteca Institutului de Istorie Națională :

- Nr. 1. *Nicolae Drăgan*, Toponimie și istorie. (1928), 178 p.
- Nr. 2. *Ioachim Crăciun*, Cronicarul Szamosközi și însemnările lui privitoare la Români, 1566—1608. (1928), 214 p.
- Nr. 3. *Ioan Moga*, Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII. (1933), IV+240 p.
- Nr. 4. *David Prodan*, Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda. (1938), 206 p.
- Nr. 5. *Aurel Decei*, Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea în lumina izvoarelor armenesti. (1938), 198 p.
- Nr. 6. *Marina I. Lupaș*, Mitropolitul Sava Brancovici. (1939), 126 p.
- Nr. 7. *Sebastian Stanca*, Vieța și activitatea Episcopului Vasile Moga. (1939), 125 p.
- Nr. 8. *Dimitrie Braharu*, Chestiunea română în Italia în timpul Memorandului. (1942), 142 p.
- Nr. 9. *Al. Papiu-Ilarian*, Istoria Românilor din Dacia Superioară, Schița tomului III, publicată cu o introducere și cu note de Ștefan Pascu. (1943) XX+172 p.
- Nr. 10. *Rolf Kutschera*, Guvernatorii Transilvaniei, 1691—1774. (1943), 103 p.